

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM BİLİM DALI

**BİR İMAM HATİP LİSESİNDE FELSEFE GRUBU
DERSLERİNE İLİŞKİN YÖNETİCİ, ÖĞRETMEN VE
ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUBA AYDIN

DOÇ. DR. M. EMİR RÜZGAR

AKSARAY-2025

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM BİLİM DALI

**BİR İMAM HATİP LİSESİNDE FELSEFE GRUBU
DERSLERİNE İLİŞKİN YÖNETİCİ, ÖĞRETMEN VE
ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ**
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUBA AYDIN

DANIŞMAN: DOÇ.DR. M. EMİR RÜZGAR

JÜRİ ÜYESİ: PROF.DR. SAVAŞ KARAGÖZ

JÜRİ ÜYESİ: DR. ÖĞR.ÜYESİ AYŞE GÜLSÜM AKÇATEPE

AKSARAY-2025

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren ..... (....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : TUBA

Soyadı : AYDIN

Bölümü : Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Bir İmam Hatip Lisesinde Felsefe Grubu Derslerine İlişkin Yönetici, Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri

İngilizce Adı: Opinions of Administrators, Teachers and Students on Philosophy Group Courses in an Imam Hatip High School

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uydugumu, yararlandigim tum kaynaklari kaynak gosterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttigimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

TUBA AYDIN

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Tuba Aydın tarafından hazırlanan “Bir İmam Hatip Lisesinde Felsefe Grubu Derslerine İlişkin Yönetici, Öğretmen ve Öğrencilerin Görüşleri” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Kabul</u>	<u>Ret</u>	<u>İmza</u>
Danışman: Doç. Dr. M. Emir RÜZGAR (Eğitim Bilimleri, Aksaray Üniversitesi)	☐	☐	
Üye: Prof. Dr. Savaş KARAGÖZ (Eğitim Bilimleri, Aksaray Üniversitesi)	☐	☐	
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gülsüm AKÇATEPE (Eğitim Bilimleri, Ankara Üniversitesi)	☐	☐	

Tez Savunma Tarihi: 24/04/2025

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun .....tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Aybala ÇAYIR

İmza

TEŞEKKÜR SAYFASI

Bu çalışmanın her aşamasında bana rehberlik eden, değerli görüşleri ve yönlendirmeleriyle tezimin şekillenmesine katkıda bulunan tez danışmanım Doç. Dr. M. Emir RÜZGAR'a, yüksek lisans sürecim boyunca akademik gelişimime katkı sağlayan, Aksaray Üniversitesi Eğitim Programları ve Öğretim Programı hocalarıma, tez savunma sürecimde jüri üyeliği yapan Prof. Dr. Savaş KARAGÖZ ve Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gülsüm AKÇATEPE'ye teşekkür ederim.

Bu sürecin en büyük destekçisi, sabırla, anlayışla yanımda olan, yorulduğumda beni cesaretlendiren eşim Hüseyin Aydın'a sonsuz teşekkür ediyorum. Ve sevgili kızlarım Öykü Aydın ve Bilge Aydın, minicik yüreğiniz, sabrınız, neşenizle sürecimi anlamlı hale getirdiniz. Sizlerin varlığı, her zorluğun üstesinden gelmem için en büyük motivasyon kaynağım oldu.

Veri toplama sürecinde yardımlarını esirgemeyen, bu çalışmanın oluşmasında katkı sağlayan öğretmen arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Tuba AYDIN

ÖZET

Bu araştırma bir imam hatip lisesindeki yönetici, öğretmen ve öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik görüşlerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Diğer bir deyişle araştırma; yönetici, öğretmen ve öğrencilerin felsefe grubu derslerine karşı görüşlerini betimleyerek öğrencilere felsefe grubu derslerinin daha iyi nasıl öğretilbileceği ile ilgili sonuçlara varılmasını hedeflemiştir. Araştırma, felsefe grubu derslerinin öğretiminde karşılaşılan sorunların anlaşılmasını sağlayarak, öğretmenlere, yöneticilere ve eğitim politikalarına yol gösterici olması düşünülmüştür.

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırma kapsamında, Aksaray ilindeki bir imam hatip lisesinde öğrenim gören 26 öğrenci, aynı okulda görev yapan 7 öğretmen ve 2 yönetici ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların görüşleri, uzman görüşleri doğrultusunda hazırlanan görüşme formu kullanılarak alınmıştır. Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiş, kayıt altına alınmış ve sonrasında yazılı doküman haline getirilmiştir. Araştırma sonucu elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda, yönetici ve öğretmenlere göre felsefe grubu öğretim programının yoğun olduğu ve bu durumun öğrenci ihtiyacını karşılamadığı sonucuna varılmıştır. Öğretim programının sadeleştirilmesi ve erken dönemde felsefe grubu dersleri verilmesi önerilmiştir. Velilerin felsefe grubu derslerine dair olumsuz algısının olduğu, öğretmen ve yöneticiler tarafından dile getirilmiştir. Bu durumun felsefe grubu derslerinin seçilmesini de olumsuz etkilediği, olumsuz algının olumluya çevrilmesi için seminerlerin düzenlenmesi gerektiği önerilmiştir. Felsefe grubu ders saatlerinin artırılması, derslerin zorunlu ders olması ve bu konuda farklı okul türlerinde araştırmaların yapılması ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Felsefe Grubu Dersleri, İmam Hatip Lisesi, Öğretim Programı

Bilim Kodu : 10203

Sayfa Adedi : 95

Yazar : Tuba Aydın

Danışman : Doç. Dr. M. Emir Rüzgar

ABSTRACT

This study was conducted to reveal the views of administrators, teachers, and students regarding philosophy group courses at an imam hatip high school. In other words, the research aimed to describe the perspectives of these stakeholders on philosophy group courses and, based on this understanding, to draw conclusions about how such courses could be taught more effectively to students. The study was designed to contribute to a better understanding of the challenges encountered in the teaching of philosophy group courses and to offer guidance for teachers, school administrators, and educational policymakers.

The study employed a basic qualitative research design, which is one of the qualitative research methods. As part of the research, interviews were conducted with 26 students enrolled in an imam hatip high school in the province of Aksaray, as well as 7 teachers and 2 administrators working at the same school. The participants' views were collected using an interview form developed in accordance with expert opinions. The interviews were conducted face-to-face, recorded, and later transcribed into written documents. The data obtained from the study were analyzed using content analysis.

The findings of the study indicated that, according to administrators and teachers, the philosophy group curriculum is overly dense and fails to meet student needs. It was suggested that the curriculum be simplified and that philosophy group courses be introduced at earlier stages of education. Teachers and administrators also reported that parents tend to have negative perceptions of philosophy group courses, which adversely affects students' course selection. To counter this, it was recommended that seminars be organized to help shift these negative perceptions toward a more positive outlook. Further recommendations included increasing the number of class hours allocated to philosophy group courses, making such courses compulsory, and conducting research in other types of schools.

Keywords : Philosophy Group Courses, Imam Hatip High School, Curriculum
Science Code : 10203
Number of Pages : 95
Author : Tuba Aydın
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. M. Emir Rüzgar

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR SAYFASI	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xiii
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	6
1.2. Araştırmanın Amacı ve Soruları	6
1.3. Araştırmanın Önemi.....	6
1.4. Sınırlılıklar	8
1.5. Sayıltılar	8
1.6. Tanımlar.....	8
İKİNCİ BÖLÜM.....	10
KAVRAMSAL KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	9
2.1. Felsefe ve Felsefe Grubu Dersleri.....	9
2.2. Felsefe Grubu Dersleri Öğretim Programları	11
2.3. İmam Hatip Liseleri ve Felsefe Grubu Dersleri ile İlgili Araştırmalar.....	16
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	25
YÖNTEM.....	25

3.1.Araştırmanın Deseni.....	25
3.2.Katılımcılar	26
3.3. Veri Toplama Araçları	28
3.4. Veri Toplama Süreci	29
3.5. Veri Analizi	29
3.6. Etik Hususlar	30
3.7. Araştırmacının Rolü.....	31
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	32
BULGULAR.....	32
4.1. Yöneticilerin Felsefe Grubu Derslerine İlişkin Görüşleri.....	32
4.1.1. Felsefe Grubu Dersleri ve Seçmeli Derslerin Süreci	33
4.1.1.1. Felsefe Grubu Derslerinin Özellikleri	33
4.1.1.2. Seçmeli Derslerin Süreci	34
4.1.1.3. Üst Yönetimin Etkisi	36
4.1.1.4. Ders Seçiminde Velilerin Etkisi.....	37
4.2. Öğretmenlerin Felsefe Grubu Derslerine İlişkin Görüşleri.....	38
4.2.1. Öğretmenlerin Felsefe Grubu Derslerine İlişkin Deneyimleri	39
4.2.1.1. Öğretmenlerin Gözünden Felsefe Grubu Dersleri	39
4.2.1.2. Öğretmenlerin Gözünden Öğrenciler.....	40
4.2.2. Öğretmenlerin Felsefe Grubu Derslerinin Sorunlarına Dair Tespitleri	42
4.2.2.1. Felsefe Grubu Derslerinin İçeriğine İlişkin Görüşleri	42
4.2.2.2. Öğretmenlerin Gözünden Veliler	44
4.3. Öğrencilerin Felsefe Grubu Derslerine İlişkin Görüşleri	45
4.3.1. Eğitim Programının Bileşenleri ve Felsefe Grubu Dersleri	46
4.3.1.1. Ders Saati	47
4.3.1.2. Derslerin İçeriği	48

4.3.1.3. Derslerin Öğrenme-Öğretme Süreci	49
4.3.1.4. Derslerinin Ölçme Değerlendirme Süreci.....	50
4.3.2. Felsefe Grubu Derslerinin Öğrenciler Üzerindeki Etkisi.....	51
4.3.2.1. Günlük Hayata Etkisi	52
4.3.2.2. Farklı Lise Türleri.....	53
4.3.2.3. Deneyim Farklılaşması.....	54
4.3.2.4. Felsefe Grubu Derslerinin Seçimi	55
BEŞİNCİ BÖLÜM	57
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	57
5.1. Tartışma ve Sonuç	57
5.2 Öneriler	65
KAYNAKÇA.....	67
EKLER.....	72
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	80

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcı Yöneticilerle İlgili Bilgiler	27
Tablo 2. Katılımcı Öğretmenlerle İlgili Bilgiler	27
Tablo 3. Katılımcı Öğrencilerle İlgili Bilgiler	27
Tablo 4. Yöneticilerle Görüşme Sonucunda Oluşturulan Bulgular.....	32
Tablo 5. Felsefe Grubu Derslerinin Özellikleri Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	33
Tablo 6. Seçmeli Derslerin Süreci Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	35
Tablo 7. Üst Yönetimin Etkisi Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	36
Tablo 8. Ders Seçiminde Velilerle İlgili Tecrübeler Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	37
Tablo 9. Öğretmenlerle Görüşme Sonucunda Oluşturulan Bulgular.....	38
Tablo 10. Öğretmenlerin Gözünden Felsefe Grubu Dersleri Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	39
Tablo 11. Öğretmenlerin Gözünden Öğrenciler Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	40
Tablo 12. Felsefe Grubu Derslerinin İçeriğine İlişkin Görüşleri Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	42
Tablo 13. Öğretmenlerin Gözünden Veliler Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	44
Tablo 14. Öğrencilerle Görüşme Sonucunda Oluşturulan Bulgular.....	46
Tablo 15. Ders Saati Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	47
Tablo 16. Felsefe Grubu Derslerinin İçeriği Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	48

Tablo 17. Felsefe Grubu Derslerinin Öğrenme-Öğretme Süreci Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	50
Tablo 18. Derslerin Ölçme Değerlendirme Süreci Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	51
Tablo 19. Günlük Hayata Etkisi Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	52
Tablo 20. Farklı Lise Türleri Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	53
Tablo 21. Deneyim Farklılaşması Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	55
Tablo 22. Felsefe Grubu Derslerinin Seçimi Süreci Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.....	56

KISALTMALAR

MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
TYT:	Temel Yeterlilik Sınavı
AYT:	Alan Yeterlilik Sınavı

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bireylerin yaşayış tarzları, düşünme biçimleri, yönetim şekilleri gibi etkenler toplumdaki kurumlara etki etmektedir. Toplumdaki bu kurumlardan biri de eğitim kurumudur. Eğitim, insanın yaşayışına etki eden kurumlardan biridir. Eğitim, bireylerin davranışlarında değişimler meydana getiren bir süreçtir. Bu süreç insanın doğumuyla başlayıp ömür boyu devam etmektedir. Bu nedenle eğitimin farklı tanımlarını incelemek gerekmektedir.

Eğitimin tanımları incelendiğinde farklı yaklaşımlarla karşılaşılmaktadır. Sünbül'e (2010) göre eğitim; bireyin yaşamını dengede ve planlı şekilde sürdürmesini sağlayan, içinde yaşadığı topluma olumlu, yapıcı, yaratıcı bir kişi olarak katkıda bulunabilmesini sağlayacak araçtır.

Arı ve Deniz'e (2006) göre eğitim; kültürün bir kuşaktan diğerine aktarılmasının yanında, kültürün değiştirilmesine ve geliştirilmesine etki eden önemli bir süreç olarak görülmektedir. Bu süreçte, öğretme ve öğrenme faaliyetleri daha çok iyi düzenlenmiş bir sınıf ortamında, planlanmış eğitim faaliyetleri aracılığıyla gerçekleşir.

Arı ve Deniz (2006), eğitimin, bireyin kendi bilincine varması olduğundan bahsetmişlerdir. Bu sayede bireyin özgürleşeceğini, bireylerin eğitim sayesinde felsefi bir temel içinde kendi varlığının farkına varabileceğini vurgulamışlardır. Ayrıca eğitimin kişiyi sosyal hayata hazırlaması, farklı bir ifadeyle, bireyin kendini o toplumun bir parçası olarak idrak etmesini sağlaması da beklenir. Özgürleşen, kendine bir dünya görüşü oluşturan ve kendini bir topluma ait olarak hisseden birey eğitim sayesinde yenilikçi ve atılcı bir birey haline gelebilir.

Eğitimin farklı tanımlarından yola çıkarak, eğitimin bireyi özgürleştirdiği, bireyin kendi felsefi düşüncelerini ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Yeni ortaya çıkan felsefi akımlarla, bireyler daha çok ön plana çıkmaya başlamışlardır. XXI. yüzyılda diğer yüzyıllara kıyasla hümanizmin çok daha etkin olduğu öne sürülebilir. Bireyi ön plana alan yaklaşımlar;

toplumlarda eşitlik, adalet, insan hakları gibi kavramları merkeze almaktadır. Toplumlara bireyler üzerinden eşitlik, adalet, insan hakları gibi kavramlar içselleştirilmeye çalışılmaktadır. Felsefe bu noktada ön plana çıkmaktadır.

Bireylerin eşitlik, özgürlük, adalet gibi kavramları nasıl tanımladığı, bu kavramlara yüklediği anlam, bireylerin bakış açısı, felsefesi, toplumu da bireyi de etkileyecektir. Geçmişten günümüze baktığımızda, toplumlarda içselleştirilmeye çalışılan eşitlik, adalet, insan hakları gibi kavramlara yüklenen anlamlar değişse bile, bu kavramların insan yaşamındaki önemi değişmemiştir.

Bireyin özgürleşmesi ve felsefenin bu noktada öneminin artmasıyla beraber eğitim ve felsefe ilişkisine dair araştırmalar da ön plana çıkmaktadır. Çağın değişmesi, bireylerin felsefeye dair ihtiyaçlarının artması, felsefe ve eğitim ilişkisi üzerinde durulması gerektiğini göstermektedir. Duman (2024), çağımızın ihtiyaç duyduğu kişisel donanımları edinebilmek ve beceriye dayalı eğitim- öğretim anlayışını uygulayabilmek için felsefe öğretimine ihtiyaç duyulduğundan bahsetmektedir. Felsefe öğretimi sayesinde öğrencilere, farklı sorulara farklı yanıtlar verilebileceği öğretilirken, aynı zamanda eski çağlardan bu yana verilmiş yanıtlar da irdelenebilir.

Felsefe, öğrencilere özgür düşünme yeteneği kazandırırken aynı zamanda öğrencileri, bir üst öğrenim kurumuna ve gerçek hayata hazırlamaktadır. Felsefe dersleri öğrencilerin dünyayı ve kendi hayatlarına dair kavramları daha iyi anlamalarını sağlamaktadır. Felsefe, öğrencilerin düşünme becerisini ve sorgulama becerisini geliştirirken aynı zamanda öğrencilerin kendi iç dünyasına yönelmelerini de sağlamaktadır. Öğrencilerin kendi iç dünyalarına yönelmeleri sayesinde, felsefeye dair ilgileri de artacaktır. Öğrenciler soru sormaya, kendi görüşlerini ortaya koymaya çalışacaklardır. Böylece öğrenciler hayata dair kendi görüşlerini de oluşturacaklardır (Duman vd., 2024).

Felsefe öğretimi, öğretmenler tarafından sınıfa tek taraflı bir şekilde anlatılan bilgiler olarak algılanmamalıdır. Öğrencilere anlama, sorgulama gibi becerileri de kazandırmak gereklidir. Bireylere bu becerileri kazandırabilmek için bir yandan felsefi içeriği onlara öğretirken, bir yandan da diğer derslerin öğretim programlarını felsefi düşünce ile harmanlamak gerekmektedir. Ek olarak öğretmenleri de felsefi alan bilgisi donanımıyla yetiştirmek önemlidir. Öğretmenlerin felsefi alan bilgilerinin artırılmasıyla birlikte, felsefe öğretimi, öğrencilere hayata farklı açılardan da bakılabileceğini gösterecektir. Bu sayede öğrenciler farklı fikirleri edinmeyi, fikirlere saygı göstermeyi öğreneceklerdir (Günay,2011).

Felsefe ve eğitim ilişkisini kurabilmek için, felsefe öğretimi konusuyla ilgili sorunlara değinmek gerekmektedir. Türkiye’de felsefe öğretiminde en önemli sorunlardan biri, öğrencilerin felsefe grubu dersleriyle geç tanışması olarak belirtilebilir. Aydın ve Çıtak (2017), öğrencilerin ortaöğretimden önce felsefeyle tanışması gerektiğini, Çakıl (2022), öğrencilerin felsefeyi anlamlandırmaları için 11. sınıfın geç olduğunu, ortaöğretimden önce felsefe derslerinin zorunlu olması gerektiğini, Dombaycı (2008) felsefe dersinin 10. ve 11. sınıftan önce alt sınıflarda okutulması gerektiğini belirtmişlerdir. Felsefe grubu dersleriyle ortaöğretim kademesinden önce öğrencilerle ne kadar erken tanışabilirlerse, felsefe grubu dersleri öğretimindeki sorunlar daha kısa sürede ortadan kalkabilecektir.

Ortaöğretimden önce öğrencilerin felsefe grubu dersleriyle tanışabilmesi için, ortaokulda seçmeli olarak verilen, düşünme eğitimi dersi verilmesi amaçlanmıştır. Kefeli (2011), okullarda düşünme becerilerinin geliştirilmesini, doğrudan hedef olarak gören iki temel ders olduğunu ve bunlardan birinin 11.sınıfta okutulan felsefe dersi, diğerinin ortaokullarda seçmeli okutulabilen düşünme eğitimi dersinin olduğunu belirtmiştir. Düşünce eğitimi dersinin, seçmeli ders olarak ortaokullarda verilmesiyle, çocuklarda eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesinin rastlantıya bırakılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Düşünme eğitimi dersinin zorunlu ders olması gerektiği araştırmada belirtilmiştir. Düşünme eğitimi dersinin, seçmeli ders olmaktan çıkarılıp zorunlu ders olması ve bu dersin felsefe öğretmenleri tarafından okutulması araştırmada önerilmiştir.

Öğrencileri erken dönemde felsefe grubu dersleriyle tanıştırma sorunu dışında, bu derslerin felsefe öğretmenleri tarafından verilmemesi sorunu da önem taşımaktadır. Çakıl (2022), araştırmasında, ortaöğretimden önce derslerin verilmesi ve bu derslerin felsefe öğretmenleri tarafından verilmesiyle, öğrencilerin felsefe derslerine hazırbulunuşluğunun artırılmasının sağlanacağı ve ders veriminin artacağını ön görmüştür. Felsefe grubu dersleri öğretiminin daha da etkili olabilmesi için; mantık dersiyle doğru düşünmeyi öğretmeye, psikoloji dersiyle bireyin kendisini tanımasına, sosyoloji dersiyle öğrencinin toplumlara dair bilgisinin olmasına olanak tanınması üzerinde durulmuştur.

Felsefe grubu dersleri öğretimi sorunlarından bir diğeri de öğrencinin bakış açısından kaynaklanan sorunlardır. Ünsal (2016), araştırmasında felsefe dersinin öğretiminde birçok sorunla karşılaştıklarını, bunlardan birinin de öğrencinin bakış açısından kaynaklı nedenlerden olduğunu belirtmiştir. Söz edilen yaklaşımın özellikle öğrencilerin eğitim gördüğü okulun türüne göre farklılık gösterdiği rahatlıkla öne sürülebilir. Öğrencilerin okul

türleri, alan seçimleri felsefe derslerine bakışlarını etkilemektedir. Akdağ (2002), araştırmasında felsefe derslerinin fen bilimi alanında okuyan öğrenciler üzerinde etkisinin daha az olduğunu, felsefe derslerinin diğer alanda okuyan öğrenciler üzerinde etkisinin daha fazla olduğunu belirtmiştir. Felsefe dersleri, farklı alanlardaki öğrenciler üzerinde farklı etkiler göstermektedir.

Felsefe öğretiminin niteliğinin en önemli öğelerinden biri de felsefe öğretim programlarıdır. Felsefe dersleriyle ilgili sorunları irdelemek için felsefe öğretim programlarının incelenmesi gerekmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar, felsefe öğretim programı 1924, 1935, 1957, 1976, 1985, 1993, 2009 ve 2018 yıllarında değişikliğe uğramıştır.

Cumhuriyet öncesi dönemde felsefe, Osmanlı Devleti'nde Fatih Sultan Mehmet döneminde önem kazanmıştır. Sahn-ı Seman medrese programlarında felsefe eğitimleri verilmiştir. Fatih Sultan Mehmet, felsefi problemlerin tartışılması için felsefe meclisleri kurmuştur. III. Ahmet döneminde, Aristoteles'in kitaplarını tercüme edenler vergiden muaf tutulmuştur. Tanzimat döneminde batılılaşmadan birçok alanın etkilendiği gibi felsefe de etkilenmiş ve bu felsefi akımlar Osmanlı düşünce sistemine etki etmiştir (Biçer, 2010).

Fatih Sultan Mehmet'in Sahn-ı Seman medreselerinin kuruluşundan, Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırmış olduğu Süleymaniye medreselerinin kuruluşu dönemine kadar olan süreçte medreselerin yükselme dönemi olduğu görülmüştür. Bu dönemde felsefe dersinin yanı sıra medreselerde mantık dersleri de yer almıştır (Öktem, 2004). Felsefe derslerinin yanında öğretilen dil felsefesi ve mantık dersleri bütün ilimlerin aleti olarak öğretilmiştir. Ayrıca bu disiplinlerin bilinmesi ilim alanında olmazsa olmaz ön şart olarak görülmüştür (Biçer, 2010).

Felsefe grubu derslerinin ortaöğretim kademesinde ilk defa öğretim programına girdiği dönem I. Meşrutiyet dönemidir. Psikoloji dersi, felsefe grubu dersleri arasında, Osmanlı döneminde okullara en erken giren felsefe grubu derslerinden biri olmuştur. Daha sonraki yıllarda psikoloji dersi Ruhیات adında ayrı bir ders olarak hem ortaöğretimde hem de yüksek öğretimde okutulmuştur. Sosyoloji dersi, felsefe grubu dersleri arasında öğretim programlarına en geç giren ders olmuştur. Osmanlı döneminde ilk sosyoloji dersi, Ziya Gökalp tarafından okutulmuştur (Biçer, 2010). Sosyolojinin Türkiye'ye girişi ve etkisi Osmanlı devletinin son dönemlerine rastlamıştır. Bu nedenle aydınların temel amacı, devletin çöküşü engellemek olmuştur. Sosyolojinin etkileri modernleşme çalışmaları çerçevesinde oluşmuştur (Arslan, 2018).

Osmanlı döneminden itibaren felsefe öğretimine önem verilmiş, bunun yanında felsefe grubu derslerinden sırasıyla mantık, psikoloji ve sosyoloji dersleri de zamanla önem kazanmıştır. Cumhuriyet sonrasında da felsefe grubu dersleri, okullarda ders olarak verilmeye devam edilmiştir. Öğretim programlarında son değişiklik felsefe dersinde 2018 yılında, sosyoloji, psikoloji ve mantık derslerinde 2009 yılında olmuştur. Bu öğretim programlarının uygulanmasındaki aksaklıklar felsefe grubu derslerinin öğretiminde sorunlara neden olmaktadır.

Öğretim programının sorunlarıyla ilgili, Kadioğlu (2021) araştırmasında, 2018 öğretim programını incelendiğinde, programların adının değişse de içerik ve uygulama kısmında kökten bir değişimin olmadığı belirtilmiştir. 2018 yılından önce uygulanan felsefe öğretim programı ile günümüzde uygulanan programlar arasında programın amaçları ile ilgili farklılıkların var olduğu belirtilmiştir. Ancak farklılıklara rağmen yaratıcı düşünme, sorgulama, bilgi edinimi gibi konularda programlarda ortak noktalar bulunduğunu vurgulamıştır.

Felsefe öğretim programlarından en köklü değişikliğin 2018 felsefe öğretim programında olduğunu Kadioğlu (2021) araştırmasında belirtmektedir. 2018 felsefe öğretim programındaki değişikliklerle, sadece 10.sınıfta zorunlu ders olan felsefe dersleri, hem 10.sınıfta hem 11. sınıfta ikişer saat olmak üzere değiştirilmiştir. Felsefe dersi, 2018 yılından önce sadece 11. sınıflarda zorunlu ders olarak okutulmaktaydı ancak 2018 yılından itibaren 10. ve 11. sınıflarda, iki saatlik zorunlu bir ders olmuştur. Seçmeli ders olarak ise felsefe grubu dersleri; sosyoloji, psikoloji, mantık, bilgi kuramı, insan hakları ve demokrasi başlıklarıyla öğrenciler tarafından 11 ve 12. sınıfta seçilebilmektedir.

Öğretim programlarındaki sorunlar dışında felsefe grubu derslerinin öğretimindeki diğer bir sorun, seçmeli olarak verilen felsefe grubu derslerinin ders programlarında yer almamasıdır. Okul türlerine ve okullardaki alan seçimlerine göre felsefe grubu derslerinin seçildiği görülmektedir. Bu çalışmada imam hatip liselerinde felsefe grubu dersleriyle ilgili yönetici, öğretmen ve öğrencilerin görüşleri alınarak, felsefe grubu derslerinin seçilmemesi sorunu da ortaya konulacaktır.

Dini değer ve bilgileri öğrencilere kazandırmayı temel amaç edinen, imam hatip okullarında, düşünmeyi ve sorgulamayı öğütleyen felsefe grubu derslerinin algılanışının öğrencilerin felsefe grubu derslerinden edinebilecekleri bilgi ve becerileri etkileyerek eğitim süreçlerini

şekillendirebilecekleri sonucuna varılabilir. Şu hâlde imam hatip okullarındaki öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin felsefe grubu derslerine yönelik görüşleri önem arz etmektedir.

1.1. Problem Durumu

Bu araştırmanın problem durumu, “İmam hatip liselerindeki yönetici, öğretmen ve öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik görüşleri nelerdir?” sorusu bağlamında ifade edilebilir.

1.2. Araştırma Amacı ve Soruları

Problem durumu göz önüne alınarak araştırmanın amacı şu şekilde belirtilebilir: Bir imam-hatip lisesindeki öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin felsefe grubu derslerine yönelik görüşlerini incelemek ve betimlemektir. Bu amaca göre şu araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Yöneticilerin felsefe grubu derslerine yönelik görüşleri nelerdir?
2. Öğretmenlerin felsefe grubu derslerine yönelik görüşleri nelerdir?
3. Öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik görüşleri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Felsefe, insanın hayatını anlamlandırma çabası, bireyin aklının sınırlarını zorlamasını sağlayan bir güç, zamandan ve mekândan bağımsız olan güçlü bir yol olarak görülmektedir. Bu nedenle felsefe öğretimi, eğitim açısından üzerinde çalışılması gereken önemli bir alan olarak görülmektedir. Yaşanılan çağ, toplumsal yapının hızla değiştiği, bilimin, teknolojinin dönüştüğü bir dönem olarak adlandırıldığı için, bireylerin bu çağa ayak uydurabilmesi, yaratıcı düşünebilmesi, eleştirel düşünebilmesi gerekmektedir. Bu nedenle çağın ihtiyaçlarına göre felsefe öğretiminin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir (Kadıoğlu, 2021).

Felsefe dersi öğretim programı, bütün değişkenler değerlendirilerek ve program geliştirme sürecinin bilimsel temelleri göz önünde bulundurularak hazırlanması gerekmektedir. Program hazırlanırken, daha önceki yıllarda hazırlanmış olan programlar göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda uygulamada olan felsefe programı hakkında ayrıntılı bilgi

sahibi olmak gerekmektedir. Böylece oluşturulacak olan öğretim programı, geçmiş öğretim programının izinde yeni bir yapıyla ortaya çıkacaktır (Aydın ve Çıtak, 2017).

Bu araştırmada elde edilen sonuçlar ile imam hatip liselerindeki yönetici, öğretmen ve öğrencilerin felsefe grubu derslerine ilişkin görüşleri ortaya konulacaktır. Görüşlerin betimlenmesiyle, öğrencilere felsefe grubu derslerinin daha iyi nasıl öğretilbileceği ile ilgili sonuçlara varılacaktır. Bu sonuçlar neticesinde, öğrencilere sunulan öğretim hizmetlerinin niteliğini artırılabilir.

Öğrencilerin felsefe derslerine ilişkin görüşleriyle ilgili birçok araştırma olmasına rağmen, bu araştırma felsefe grubu dersleri ile ilgili imam hatip liseleri kapsamındaki öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşlerini bütüncül olarak ele alıp alanyazında bu konuda var olan araştırmalara katkı sağlayabilir.

İlgili çalışmalar incelendiğinde, felsefe dersiyle ilgili tutum çalışmaları yoğunluk göstermektedir. Felsefe grubu dersleri ile ilgili çalışmalara fazla yer verilmemiştir. Bu araştırma ile ilgili çalışmalarda eksik olan felsefe grubu derslerine dair görüşler yer alacaktır. İmam hatip liselerine yönelik yapılmış ilgili çalışmalar sayıca fazla olmasına karşın, felsefe grubu derslerine dair yapılmış çalışmalara rastlanmamaktadır. Ayrıca yönetici, öğretmen ve öğrencilerin görüşlerinin aynı çalışmada yer aldığı ilgili bir çalışmaya da rastlanmamıştır.

Felsefe grubu derslerine ilişkin yönetici, öğretmen ve öğrencilerin doğrudan kendi ifadelerinin yer aldığı çalışmalar sınırlıdır. Bu araştırmanın bulguları ile öğretmenler, öğrencilerin beklentileri doğrultusunda derslerini yeniden yapılandırabileceklerdir. Araştırmanın imam hatip lisesi yönetici, öğretmen ve öğrencileri özelinde yapılması, farklı okul türlerindeki görüşlerin karşılaştırılmasına da zemin sağlayabilecektir.

Dini derslerin ağırlıklı olduğu imam hatip liselerinde, öğrencilerin felsefe grubu derslerine dair algıları, bireysel ya da kültürel temelli unsurlarla şekillenmektedir. İlgili araştırmalarda bu derslere yönelik tutumlar genellikle nicel araştırma yöntemleri ile ölçülmektedir. Öğrencilerin felsefe grubu derslerini nasıl anlamlandırdığı, yöneticilerin ve öğretmenlerin öğrencilerin bakış açılarını nasıl değerlendirdiğine dair konuların derinlemesine incelenmediği görülmektedir. Bu araştırma, yöneticilerin, öğretmen ve öğrencilerin bu bakış açılarını anlamasına yönelik nitel veriler sağlayacaktır. Araştırma ile hem alanyazındaki boşluk doldurulmuş olacak hem de felsefe grubu öğretmenlerine dersin içeriği, öğrenme-öğretme süreci, ölçme değerlendirme süreci gibi konularda, öğretmenlerin kendini yeniden gözden geçirme imkânı sağlayacaktır.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları şu şekilde sıralanabilir:

1. Araştırma 2023-2024 eğitim öğretim yılıyla sınırlıdır.
2. Araştırma Aksaray ilinde yapıldığı için bu çalışma, Aksaray ilindeki bir imam-hatip lisesi ve bu lisedeki yönetici, öğretmen ve öğrencilerin görüşleri ile sınırlıdır.

1.5. Sayıtlar

Araştırmada görüşlerine başvurulanan yönetici, öğretmen ve öğrencilerin, görüşme formlarında yer alan soruları, kendi görüşleri doğrultusunda ve içtenlikle yanıtladıkları varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Felsefe grubu dersleri: Felsefe, sosyoloji, psikoloji ve mantık gibi derslerden oluşan sosyal bilimler içeriklerinin ve becerilerinin öğrenciye kazandırılmaya çalışıldığı derslerin oluşturduğu grup.

İmam hatip liseleri: 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 32. Maddesine göre, imam- hatip liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe hem yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL-KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın kavramsal-kuramsal çerçeve ve ilgili araştırmalar bölümünde, felsefe ve felsefe grubu dersleri ile ilgili bilgilere, felsefe grubu dersleri öğretim programlarına ilişkin görüşlere ve imam hatip liselerinde felsefe grubu dersleri ile ilgili yapılmış araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Felsefe ve Felsefe Grubu Dersleri

Felsefe kelimesi, Yunanca philosophia sözcüğünden gelmektedir. Felsefe olarak Arapça'ya çevrilen bu sözcük, Arapça üzerinden Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu sözcüğü İlkçağda Platon'un öğrencilerinden Pythagoras, bilgeliği sevmek, ona ulaşmaya çalışmak olarak kullanmıştır (Gökberk, 1996).

İlkçağ felsefesini incelediğimizde, doğa filozofları döneminde filozoflar felsefenin ilk aşaması olan ana maddeyi aramışlar ve felsefenin temeline her filozof kendi ana maddesini koyarak felsefelerini temellendirmeye çalışmışlardır. Ortaçağda felsefi görüşlere baktığımızda ise Antikçağın sonlarında temellerinin atılıp bu düşünce üzerinde yükselen bir Hristiyan felsefesinin var olduğu görülmektedir. Bu dönemde felsefe tanımlarının din olgusu üzerinden yürütüldüğü ortaya konmuştur. Felsefenin ana görevinin kilise öğretisini aktarmak olduğunu, Augustinus'un Hristiyan inançlarını bilimsel bir sistem içine yerleştiren, Hristiyan dogmasını kuran kişi olarak o döneme damga vurduğu belirtilmektedir (Gökberk, 1996).

Rönesans dönemiyle birlikte felsefede bir değişim başlamıştır. Yeniden doğuş olarak adlandırılan bu dönemde Avrupa kültürü çevresinde felsefenin geliştiği görülmektedir. 17. yüzyılda bir durulma döneminin yaşanmıştır, bu dönem felsefede, bilgilerin tutarlı bir şekilde yerleştirildiği bir dönem olarak adlandırılmıştır. 18. yüzyılda Aydınlanma Çağıyla birlikte felsefe, bir kültür felsefesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Felsefenin o dönemde amacı hem hayata işlemek hem de bireyi aydınlatarak bireye yolunu göstermek olmuştur (Gökberk, 1996).

Felsefe var olan her şeyin varlığı, nedeni, anlamı hakkında sorular sormakta ve bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Felsefe terimini ilk olarak Thales kullanmış ve daha sonra bu terimi Pythagorasçılar kullanmıştır. Felsefe kavram olarak kesin anlamını Yunan filozoflarından Platon ve Aristoteles döneminde kazanmıştır. Platon felsefeyi var olanı bilmek olarak tanımlamıştır. Aristoteles ise felsefeyi var olanların ilkelerini araştıran bir bilim olarak tanımlamıştır (Koç ve Bahadır, 2022).

Felsefe, dönemlere ve kültürlere göre farklı anlamlarla ifade edilmiştir. İbni Hindi felsefeyi, varlıkları var olmak bakımından bilmek olarak tanımlarken; Sokrates ise kişinin neyi bilmediğini bilmesi olarak tanımlamıştır. Kant ise felsefeyi, bir zihinsel etkinlik biçimi, akla dayanan nedenleri meşru kılmak olarak tanımlamaktadır (Ünsal vd., 2016).

Felsefe tanımlarında dönemlere göre farklılık görülse bile felsefe disiplini her dönemde ön planda olmuştur. Mantık, psikoloji ve sosyoloji bilimleri, felsefeden bağımsızlaşarak bir disiplin haline gelmiştir. Ancak bu bilimlerin felsefeyle ilişkisi devam etmiştir. Bu bilimler, felsefe grubu dersleri olarak ortaöğretim programlarında yer almıştır. Felsefe grubu dersleri, bireylere içinde yaşadıkları toplumu, dünyayı sorgulayıcı ve eleştirel bir açıdan, bütüncül şekilde algılamasına yardımcı olmaktadır.

Toplumlara baktığımızda toplumun dili, dini, kültürü kısacası yaşam biçimi bireyin düşünmesini etkilemektedir. Bu şekilde bireyler hayata bakış açılarını oluşturmaktadır. Felsefe grubu dersleri bireylere, sadece bir pencereden değil, birden fazla pencereden hayata bakabilme ihtimalinin olduğunu öğretmeyi amaçlamaktadır. Felsefe grubu derslerinde önemli olan, bireylerin kendilerine ait bir zihin dünyalarının olduğunu farkına varmasını sağlamaktır. Bunu keşfeden birey, kendi düşünceleriyle insana, hayata, bilime, teknolojiye, evrene dair eleştirel bir tavır sergileyebilecek, sorgulama yeteneği geliştirecektir.

Felsefe grubu derslerinden mantık dersi, felsefe dersinden sonra, bir ders olarak Osmanlı döneminden itibaren, ortaöğretimde yer almıştır. Gökberk (1996), Aristoteles'in bilim araştırmaları sürecinde, mantığı sistemli hale getirip bütünleştirdiği için Aristoteles'in mantığın kurucusu olduğunu belirtmektedir. Bilimsel bilgiye giden yol çalışmalarında, Aristoteles'in mantığının büyük bir önemi olduğu belirtilmiştir. Günümüzde mantık çalışmaları Aristoteles'in mantığı üzerine kurulmuş ve geliştirilmiştir. Felsefede, bilimde, teknolojiye ve günlük yaşamın her alanında mantığın yer aldığı görülmektedir. Bu nedenle öğrencilerin mantık dersini öğrenmesinin gerekliliği kendiliğinden aşikardır.

Psikoloji dersi, felsefe grubu derslerinin içinde erken dönemde ortaöğretimde yer alan ilk derslerdendir. Baymur (1994) psikolojiyi insanın zihninden geçen bilinç olaylarının incelenmesi, insan ve hayvan davranışlarının bilimsel şekilde incelenmesi, bireyler arasındaki ilişkinin incelenmesi gibi farklı tanımlamalarla açıklamıştır. Psikolojinin amacını, bireylerin niçin ve nasıl davrandıklarını incelemek olarak belirlemiştir. Psikolojinin öneminin gittikçe arttığını bu nedenle her bireyin psikoloji bilmesinin zorunlu hale geldiğini bahsetmiştir. Psikoloji dersleri, öğrencilerin kendilerini tanıması, insan ve hayvan davranışlarının nedenlerini incelemesi, insanın çevresiyle uyum sürecini bilmesi açısından önem arz etmektedir.

Sosyoloji dersi, felsefe grubu dersleri içerisinde en son eklenen derstir. Cumhuriyetin ilanından sonra ortaöğretimde yer almıştır. Giddens (2006) sosyolojiyi, bireyin toplum yaşamının, insan grupları ile toplumlarının incelenmesi olarak tanımlamaktadır. Sosyolojinin konusunu, sadece insanların toplum içinde kendi davranışlarını nitelendirmek olmadığı vurgulanmıştır. Sosyolojinin kapsamının bireylerin günlük yaşamından başlayarak, küresel yaşamdaki sorunlara kadar ayrıntılı olduğundan bahsetmiştir. Toplumsal yaşam ve toplumsal sorunlar açısından düşündüğümüzde, bireyleri toplumla ilgili konularda bilinçlendirmek, toplumsal kurumları ve işlevlerini aktarmak, kültürün alt yapısını öğretmek amacıyla sosyoloji derslerinin liselerde yer alması gerektiği belirtilebilir.

2.2. Felsefe Grubu Dersleri Öğretim Programları

Felsefe; insana, evrene, varlığa, değerlere, hayatın anlamına, bilginin güvenilir olup olmadığına, sanata dair birçok konuda sorular sormaktadır. Aynı zamanda felsefe, bu konularda eleştirel, sorgulayıcı bir üslupla bütünsel düşünmeyi içermektedir. Felsefe eğitiminde farklı düşüncelere saygı gösteren, sorgulayan, tartışan, bağımsız, mantıklı, özgün, eleştirel düşünen, yorum yapma yeteneği olan bireyler yetiştirme amacı vardır (Koç ve Bahadır, 2022)

Felsefe öğretim programının amacında öğrencinin, bilgi, insan ve dünya ile ilgili sorular sorarak akıl yürütmeye düşünmelerini sözlü veya yazılı şekilde ifade etmesi vardır. Ayrıca öğretim programında temellendirilmiş düşüncelerin tutarlı olması, güncel hayatla ilişkili olması, bütüncül bir bakış açısı içermesi amaçlanmıştır. Felsefe öğretim programı, öğrencileri düşünmeye, tartışmaya yönlendirmeyi amaçlamıştır. Programla, bireylerin

eylemlerinde ahlaki, toplumsal, siyasal, estetik duyarlılık geliştirmesi amaçlanmıştır (Koç ve Bahadır, 2022).

2004 yılından itibaren ğretim programları yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanmaya başlanmış, felsefe grubu dersleri de bu çerçevede geliştirilmiştir. Bu yaklaşımla ğrenci merkezli bir program hazırlanarak demokratik bir ortam oluşturularak öğrencilerin gelişimlerinin n açıldığı iddia edilmiştir. Bu programlar hazırlanırken, felsefe grubu derslerinin içerikleri bu görüşler çerçevesinde hazırlanmış, ders kitapları da yapılandırmacı görüş çerçevesinde şekillenmiştir. Hazırlanan programlarla dersin hedeflerine ulaşması için programların ögeleriyle uyumlu olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir (alkap, 2019).

Felsefe ğretim programları 1924 yılından 2018 yılına kadar eğitim sistemindeki değişimlere göre geliştirilmiştir. Felsefe ğretim programının güncellenmiş şekline bakıldığında yapılandırmacı görüş çerçevesinde, ğrenci merkeze alınarak geliştirildiği, ders kitaplarının da öğrencinin aktif katılımıyla gerçekleştirilebileceğinin öngörüldüğü söylenebilir (Oktay ve şakar, 2014).

Felsefe ğretim programıyla öğrencinin, etkinliklere katılımıyla birlikte, bilgilerinin üzerine yeni bilgiler eklenmesi sağlanarak kalıcı öğrenme gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu sayede öğrencilerin motivasyonunun arttırılması ve etkinliklere katılması amaçlanmıştır. 2018 felsefe dersi ğretim programı incelendiğinde, ğretim programının öğrencinin seviyesine uygun olduğu belirtilmektedir. Öğretim programında güncel konulara yer verildiği, programın öğretmene rehberlik yaptığı vurgulanmıştır. Öğretim programında, öğrencilerin kendilerini rahatça ifade edebilecekleri konulara yer verildiği görülmektedir (Oktay ve şakar, 2014).

Felsefe ğretim programıyla öğrencilerin, insana, bilgiye, dünyaya dair sorular sormaları ve bu sorulara dair fikirlerini tutarlı şekilde ortaya koymaları amaçlanmıştır. Öğrencilerin felsefenin temel alanlarıyla ilgili sorular sorarak güncel hayatla bu soruları ilişkilendirmeleri amaçlanmıştır. Öğretim programında, felsefi fikirlerin oluşturulduğu dönemlerin özellikleri, dönemin filozofları ve felsefi metinler incelenirken o dönemin özellikleri göz önünde bulundurulup, günümüz koşullarıyla güncel şekilde öğrencinin yorumlaması ön planda tutulmuştur. Öğretim programının diğer bir amacı ise; öğrencileri düşünmeye, sorgulamaya, araştırmaya, tartışmaya, siyasi, etik, ahlaki, estetik duyarlılık göstermesine isteklendirmektir (MEB, 2018).

2024 yılında uygulamaya konulan, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile felsefe dersinin öğretim programı da yenilenmiştir. 2024 felsefe dersi öğretim programı amaçları şu şekilde belirlenmiştir:

Felsefe Dersi Öğretim Programı'nda genel olarak felsefenin hayatla bağıni merkeze alan dersler aracılığıyla öğrencilerin felsefe alanına ilişkin genel bir donanımına sahip olması; felsefi düşünme, felsefi sorgulama, felsefi okuma, yazma ve tartışma becerileri yoluyla felsefi bilgiyi içselleştirmesi, gündelik hayat problemlerine ilişkin felsefi görüş sergileyebilmesi, felsefi bilgiyi kullanabilmesi ve felsefe yapabilen bireyler olarak yetişebilmesi amaçlanmaktadır. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ile Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri esas alınarak hazırlanan Felsefe Dersi Öğretim Programı'yla öğrencilerin,

1. Felsefe alanındaki kavram, soru ve problemleri günlük hayatla ilişkilendirerek açıklamaları,
2. Felsefi kavram, soru ve problemleri bağlamına uygun yazılı ve sözlü olarak kullanmaları,
3. Günlük hayat problemlerini ve güncel konuları felsefi bakış açısıyla yazılı ve sözlü olarak değerlendirmeleri,
4. Görüş ve argümanlarını felsefi alana uygun, tutarlı ve geçerli biçimde temellendirmeleri,
5. Felsefi görüş ve argümanları tartışmalarda kullanmaları,
6. Metinleri, felsefi açıdan analiz edebilmeleri ve ilgili konularda felsefi metin yazmaları,
7. Farklı düşünce, görüş ve argümanlara açık ve saygılı biçimde, etik ilkelere uygun felsefi tartışma yapmaları,
8. Kişisel ve toplumsal hayatında sorgulamalar yaparak ve disiplinler arası ilişkiler kurarak felsefi düşünce ortaya koymaları,
9. Felsefi görüş ve argüman oluşturmada değerleri içselleştirdikleri bütüncül bir bakış açısına sahip olmaları,
10. Sosyal-duygusal öğrenme, okuryazarlık, üst düzey düşünme becerilerini ve değerleri felsefe alan becerileri ile bütünleştirerek kazanmaları amaçlanmaktadır. (MEB, 2024, s. 4)

Mili Eğitim Bakanlığı 2009 sosyoloji öğretim programının amacı; öğrencilere sosyolojik bakış açısı sağlamak, öğrencinin yaşadığı toplumu inceleyerek, kendi toplumunun kültürel değerlerini içselleştiren birey olmasını sağlamaktır. Öğrencilerin, yaşadıkları toplumdan yola çıkarak diğer toplumlarla kıyas yapmasını sağlayarak, yeniliklere, farklı düşünelere yatkın bireyler olmaları amaçlanmıştır. Öğrencilerin bakış açılarını günlük bakışın da ötesine

götürerek topluma, kültüre dair analitik fikirler oluşturmalarını, sosyal hayatla ilgili eleştirel, sorgulayıcı düşüncelerini sağlamak ayrıca bireylerin diğer insanlara, toplumlara dair bakış açılarını zıtlama şeklinde değil sağduyuyla bakmalarını sağlamaktır. Böylece bireylerin karşılıklarına çıkan sorunlara karşı hoşgörüyü yaklaşıp günlük hayattaki sorumluluklarını, haklarını öğrenmeleri amaçlanmıştır (MEB, 2009).

Sosyoloji dersi öğretim programının genel amaçları şu şekildedir:

1. Toplumun yapısını, işleyişini, değişimini ve bunların bağlı olduğu toplumsal yasaları bilir.
2. Toplumsal ilişki ve etkileşimlerin yapısı ve işleyişi ile ilgili kural ve ilkeleri kavrar.
3. Bireyin sorunlarını toplumla, toplumun sorunlarını da bireylerle ilişkilendirir.
4. Toplumsal sorunları kavrar; toplumun, ekonomik ve kültürel kalkınmasına bilinçli bir şekilde katkıda bulunur.
5. Toplumu, geçmişiyile ilişkisi içinde tanıyarak, içinde yaşanılan durumu bilinçli bir biçimde yorumlar.
6. Türk toplumunun yapısını tanıır, bugününü daha bilinçli bir şekilde yorumlar.
7. Toplumsal yaşamı değiştiren ve dönüştüren koşulları analiz eder.
8. Küreselleşmenin farklı boyutlardaki (ekonomi, sanat, bilim ve kültürel) etkilerini yorumlar.
9. Toplumsal değişiminin, toplumu bütün boyutlarıyla etkilediğini, bireylerde çeşitli uyum sorunları yaratabildiğini, bunlara rağmen zorunlu ve gerekli olduğunu kavrar.
10. Kültürün çeşitli boyutlarının olduğunu fark eder.
11. Cumhuriyeti diğer yönetim biçimlerinden ayıran üç temel ilke (çağdaşlık, laiklik ve millîlik) nin önemini kavrar.
12. Toplumun, "farklılıkları kuşatan bir birlik" halinde ve demokrasi temelinde geliştiğini güçlenmesi gerektiğine inanır.
13. Toplumsal kurumların neler olduğunu bilir ve işlevlerini değerlendirir. (MEB, 2009, s. 9)

Eroğul (2021), sosyoloji öğretim programının incelendiğinde, programın ünite ve kazanım sayısı açısından yoğun bir içeriğe sahip olduğunu ve bu dersin 2 ders saati içinde öğrencilere verildiğini belirtmiştir. Kazanımlar yoğun olduğu için kavramların da yoğun olduğunu bu nedenle öğrencilerin, derslerin içeriğinde yer alan konuları bir bütün halinde anlamlandıramayacaklarından bahsetmiştir. Bu durumun sosyolojik düşünme becerisi kazandırılarak aşılabileceğini de belirtmiştir. Sosyoloji öğretim programında, sosyolojik olay ve olguların birçok etmeden etkilendiğini, bu durumun birey-toplum etkileşiminde ön plana çıkarıldığını belirtmiştir. Öğretim programında, birey olmadan toplumun, toplum olmadan da bireyin olmayacağı düşüncesinin hâkim olduğunu, bu düşüncenin de öğrencilere

sosyolojik düşünme kazandırılmasında önemli bir etken olduğunu belirtmiştir (Eroğul, 2021).

Millî Eğitim Bakanlığı 2009 psikoloji dersi öğretim programı incelendiğinde bu dersin amacı; psikoloji bilimiyle ilgili öğrencilere bilgi vermektir. Psikoloji dersinin diğer bir amacı, insan yaşamını biyolojik, duyuşsal, bilişsel her yönden bilgilendirmektir. Öğrencilerin, hayatlarının her alanında kullanacakları ve buldukları her ortamda geçerli olan, psikoloji bilgilerini içselleştirmeleri amaçlanmıştır. Psikoloji dersi öğretim programında bir başka amaç; Piaget'in bilişsel gelişim kuramında bahsettiği dördüncü dönem olan soyut işlemler dönemindeki bireylerin, bir başka deyişle 11. veya 12. sınıf öğrencilerinin, psikoloji bilimine dair konularla ilgili duyarlı olmalarını sağlamaktır. Bu sayede soyut işlemler döneminde oluşan bilgi dağarcığı, bireyin ileriki yaşam dönemlerinde kullanacakları psikolojik bilgilerin temellerini oluşturacaktır (MEB, 2009).

Psikoloji dersi öğretim programının genel amaçları şu şekildedir:

1. Pozitif bilimin ne olduğunu öğrenen, bilimsel düşünmeyi tanıyan ve bunu hayatının çeşitli alanlarında uygulayabilen,
2. Bilimsel araştırmaların temel özelliklerini öğrenmiş, bilimsel olmayan araştırmaları bilimsel olanlardan ayırt edebilen,
3. Merak duygusu gelişmiş, araştıran, problem çözmenin önemini kavramış olan,
4. Psikolojinin temel süreçlerini ayırt eden ve anlayan,
5. Eğitimin temel süreçleri olan öğrenme, bellek ve düşünme konularındaki temel bilgileri öğrenen ve bunları kendi yaşamına uygulayan,
6. Sosyo-kültürel çevrenin anlam ve önemini kavrayan,
7. İstek ve ihtiyaçlarını gidermede sosyal kuralları ve değerleri dikkate almanın gerekliliğini fark eden,
8. Bireysel farklılıkların doğal olduğunu anlayan,
9. Ruh sağlığının ne anlama geldiğini bilen,
10. Ruh sağlığını korumanın önemini kavrayan, bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır. (MEB, 2009, s.6)

Millî Eğitim Bakanlığı 2009 mantık dersi öğretim programına göre dersin amacı; doğru düşünme yollarını öğrenen, bu bilgileri günlük hayatına uygulayabilen bireyler yetiştirmektir. Tutarlı düşünen, çelişkili düşüncelerin farkına varabilen, karşısına çıkan problemlere karşı farklı çözüm yolları bulabilen bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır (MEB, 2009).

Mantık dersi öğretim programının genel amaçları şu şekildedir:

1. Mantığın, düşünmenin bir biçimi olan akıl yürütme ile ilgili olduğu

- bilgisine ulaşmaları,
2. Kendi düşünme yollarının farkına varmaları,
  3. Doğru düşünme yollarını günlük yaşama aktarabilmeleri,
  4. Düşünürken tutarlı olma becerisini kazanmaları,
  5. Düşüncelerin tutarlılığını denetleyebilmeleri,
  6. Günlük dili, mantık dili ile ifade edebilmeleri,
  7. Görüşlerini aktarırken dili doğru ve özenli kullanmaları,
  8. Çelişkili düşüncelere karşı farkındalık geliştirebilmeleri,
  9. Bilginin doğruluğunu temellendirebilmeleri,
  10. Sistemli ve dikkatli olma özelliklerini geliştirebilmeleri amaçlanmaktadır. (MEB, 2009, s.6-7)

Duman ve Arslan (2021), mantık dersinin öğretim programında, Cumhuriyet döneminden bu yana değişimlerin yaşandığını, bu değişimlerde mantık ders saatinin ve bu dersin hangi sınıf seviyesinde okutulacağına dair dalgalanmanın yaşandığını belirtmişlerdir. Öğretim programındaki değişimler ve mantık ders saatinin hangi sınıf seviyesinde verileceği sorunu ile ilgili bu dalgalanmanın nedeninin, ortaöğretimde öğretim süresinde yapılan değişiklikler olduğunu belirtmişlerdir. Öğretim süresinde değişiklik yapıldığı için, mantık dersinin hangi sınıf seviyesinde verileceği, seçmeli ya da zorunlu mu olacağı konusunda sorunlara neden olduğu belirtilmiştir.

2.3. İmam Hatip Liseleri ve Felsefe Grubu Dersleri ile İlgili Araştırmalar

Bu araştırmada, imam hatip lisesindeki öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin felsefe grubu derslerine ilişkin görüşlerine ulaşılacak amaçlanmaktadır. İlgili araştırmalar incelendiğinde, imam hatip liselerinde yapılmış araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu araştırmalardan biri Çakıl'ın (2022), imam hatip lisesi 11. sınıf öğrencilerinin felsefe dersine yönelik tutumlarını incelediği araştırmasıdır. Çakıl (2022) bu araştırmasında, öğrencilerin felsefe dersine karşı kararsız olduklarını, genel tutum düzeylerinin orta seviyede olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmanın sonucunun kararsız çıkmasının nedenini, felsefe dersiyle erken tanışılmaması olarak belirtmiştir. Öğrencilerin felsefeyi anlamlandırmaları için 11. sınıfın geç olması, lise eğitimi boyunca felsefe grubu derslerinin zorunlu olmaması, üniversiteye giriş sınavlarında bu derslerin soru sayısının az olması, felsefe derslerine karşı öğrencilerin tutum geliştirmemesinin nedeni olarak gösterilmektedir.

Araştırmada öğrencilerin felsefe dersine karşı hayatlarında işe yaramaması konusundaki ön yargılarından bahsedilmiştir. Öğrencilerin, felsefe dersine karşı günlük hayattaki söylemleri açısından olumsuz tutum geliştirdikleri sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin, felsefe dersinin faydaları ile ilgili bilgiye sahip olmadıklarını, bu konu hakkında fikir sahibi olmadıklarını da belirtilmiştir (Çakıl,2022).

Çakıl (2022) araştırmasında, öğrencilerin, felsefe derslerinin konularını ilginç bulmaları konusunda olumlu tutum sergiledikleri sonucuna varılmıştır. Araştırmada, felsefe dersine karşı sevgi boyutunun düşük olduğu ancak öğrencilerin, öğreticilere karşı olumlu tutum geliştirdikleri için felsefe dersine karşı olumlu tutum geliştirdikleri belirtilmiştir. Öğrenci ailelerinin ekonomik durumu yüksek olanların felsefe dersine karşı tutumlarının da yüksek olduğu, ekonomik durumu düşük olanların felsefe dersine karşı tutumlarının düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Felsefe dersiyile ilgili yapılmış bir diğer araştırma ise Kızıltan'ın (2012) felsefe öğretiminin sorunlarına dair araştırmasıdır. Kızıltan'a (2022) göre, eğitim ve felsefe, bireylere yaşamdan ne istediğini bulması için amaç oluşturma, bireylere farklı durumlar arasında ilişki kurma, çeşitli düşünceler üzerinde yorum yapma gibi konularda yardımcı olmaktadır. Eğitim ve felsefe, öğrencilerin yorum yapabilmesi, çıkarımda bulunabilmesi, analiz ve sentez düzeyine ulaşabilmesi gibi bilişsel ve duyuşsal becerilere yön vermektedir.

Yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanmış olan öğretim programı önemli olsa da dersin nasıl sunulacağı konusu da önemlidir. Kızıltan araştırmasında günümüzde halen öğretmen merkezli bir anlayışın hakim olduğundan bahsetmektedir. Bu nedenle felsefe derslerinde farklı öğretim yöntemlerinden faydalanılması gerektiğini ve yaşanan çevreye, dünyaya dair geniş bir bakış açısıyla felsefe derslerinin öğretiminin yapılması gerektiğinden bahsetmiştir. Ayrıca öğrencilerin felsefe dersini, filozofların görüşleri odaklı, soyut, ezber bir ders olarak görmelerinden kaynaklı felsefe dersine olumsuz tutum geliştirdiklerinden bahsetmiştir (Kızıltan, 2022).

Öğrencilerin felsefe dersine yönelik tutum ve başarıları arasındaki ilişkiyi inceleyen, Küçük Kurt (2006), öğrencilerin felsefe dersine karşı olumlu tutumlarının istenilen düzeyde olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu nedenle felsefe programının daha cazip hale getirilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Ayrıca aile bilinçlendirilmesi seminerlerinin, ülke çapına yayılmasını ve ilköğretim düzeyinde de felsefe grubu derslerine yer verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Felsefe öğretim programını, öğretmen ve öğrenci görüşleri açısından değerlendiren Beydoğan vd. (2006), öğretim programının yeterli düzeyde olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Öğrenci görüşlerinden hareketle felsefe öğretim programının, öğrencilerdeki düşünme yollarını geliştirme açısından yetersiz olduğu sonucuna varıldığı belirtilmiştir.

İçerik açısından öğretmen ve öğrenci görüşleri değerlendirildiğinde, öğrencileri yeni bilgilerle tanıştırma, yeni yorumlara ulaştırma açısından içeriğin yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Öğretmen görüşlerine göre içerik değerlendirmesi sonucunda, öğrencilere göre öğretmenler içeriği daha yetersiz bulmuşlardır. Öğretim programı, öğrenme- öğretim süreci açısından incelendiğinde, öğretmenler, felsefe kavramlarının oluşturulması, alternatif düşüncelerin bulunması gibi noktalarda beklentilerini karşılamadığını belirtmişlerdir (Beydoğan vd., 2006).

Değerlendirme süreci açısından öğretmenler, sınavlarda uygulama ve analiz düzeyinde sorulara yer veremediklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle felsefe kavramları kazandırmayla sınırlı bir ölçme- değerlendirme sürecinin olduğunu vurgulanmıştır. Öğretmenler, öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerinin esas alınması gerektiği, konu alanının kolaydan zora doğru yapılandırılması gerektiğinden bahsetmişlerdir. Bu durumlara ek olarak öğretmenler, öğrencilerin kendilerini ifade edebilmeleri için öğrencilere fırsat verilmesi gerektiğinden, her düşünceye değer verilmesi gerektiğinden, öğrencilerin düşüncelerinin irdelenmesini sağlayacak ortam oluşturulması gerektiğinden bahsetmişlerdir. (Beydoğan vd., 2006)

Felsefe dersine yönelik olumsuz tutumların nedenleriyle ilgili araştırmasında, Yıldırım (2013), tarihsel süreçte bu olumsuz tutumun zamanla daha da arttığını ortaya koymuştur. Gazali döneminde, felsefi tartışmaların artması nedeniyle olumsuz bir tavır ortaya çıktığı görülmüştür. Bu durum da Osmanlı döneminde medreselerin sonunu hazırlamıştır. Cumhuriyet dönemine kadar, felsefe derslerine yönelik olumsuz tutum devam ederken Cumhuriyetle birlikte eğitimdeki yeni vizyonla felsefenin önemi artmıştır. Felsefeyi, düşünsel bir faaliyet alanı olmaktan çıkartığımızda felsefeden uzaklaşmış olunacağını ortaya koymuştur.

Akdağ (2002), felsefe derslerinin etkililiğinin öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi çalışmasında, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre felsefe dersine daha olumlu ve katılımcı yaklaştığı sonucuna varmıştır. Sınıf mevcudunun az olduğu yerlerde, felsefe derslerinin daha işlevsel olduğunu vurgulamıştır. Felsefe dersleriyle ilgili, toplumun

felsefeye bakış açısı, ders içeriğinin yoğun olması, fikir akımları ve düşünür görüşlerinin fazla olması, güncel konulara çok fazla yer verilmemesi, öğretmenlerin genel olarak düz anlatım yoluyla derslerini işlemesi, merkezi sınavlarda soru sayısının az olması, ders saatinin az olması gibi farklı sorunların olduğu araştırmada ortaya koyulmuştur.

Lise öğrencilerinin felsefe dersine yönelik tutumları araştırmalarında, Gültekin ve Savaş (2022), elde ettikleri bulgular neticesinde öğrencilerin felsefe dersine karşı tutumlarında değişkenlere göre farklılık göstermediği sonucuna varmışlardır. Öğrencilerin yüksek öğretim sınavına başvuracak alana göre felsefe tutumları incelendiğinde, anlamlı bir farka rastlamadıklarını, okulda tercih ettikleri alanla etki derecesinin de aynı olduğu sonucuna varmışlardır.

Türkiye’de ortaöğretimde felsefe öğretimini değerlendirdiği araştırmasında Dombaycı (2008), 1993 felsefe öğretim programının yetersiz olduğu sonucuna varmıştır. Felsefe öğretim programındaki amaçların gerçekleşmediğini belirtmiştir. Programın çok yoğun olduğu, öğrencinin seviyesine uygun olmadığı, ezbere dayalı olduğu, sorgulamayı içermediği, programın içeriğinin güncel olmadığı sonucuna varmıştır.

Araştırmada felsefe dersinin, 10 ve 11. sınıftan önce alt sınıflarda okutulması gerektiği vurgulanmıştır. Öğrencilerin, felsefe öğretimine, öğretmenlerden daha olumlu baktığı sonucuna varılmıştır. Felsefeye karşı toplumda var olan olumsuz algının, öğrencilerin görüşlerini etkilediği, ancak öğrencilerin felsefe derslerini aldıktan sonra olumsuz olan görüşlerinin olumluya döndüğü araştırmada belirtilmiştir (Dombaycı, 2008).

Dombaycı (2008) araştırmasında, öğrenme-öğretme sürecinde, daha çok düz anlatım yönteminin kullanıldığını, sunum, tartışma gibi yöntemlerin nadir kullanıldığını belirtmiştir. Felsefe öğretimi ölçme değerlendirme sürecinde, kompozisyon ve test tipi yoklamanın kullanıldığı bunun da değerlendirme bakımından yetersiz olduğu belirtilmiştir.

Araştırmada, okul türünün felsefe öğretiminde önemli bir etkisinin bulunmadığı, tüm okul türlerinde öğretimin aynı olduğu sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin öğrenim gördükleri alanlara göre felsefe öğretimine ilişkin algı ve tutumlarının farklı olduğu, fen bilimleri alanındaki öğrencilerin, diğer alanlara göre olumsuz tutum gösterdikleri belirtilmiştir (Dombaycı, 2008).

Felsefe dersine yönelik öğretmen görüşleri araştırmasında, Ünsal (2016), felsefe dersinin birçok açıdan öğrenciye katkı sağladığını, düşünme becerisi kazandırdığını, öğrencide farklı

bakış açısı oluşturduğunu, öğrencinin kendini tanımasını sağladığını belirtmiştir. Öğretmenler, felsefe dersinin öğretiminde birçok sorunla karşılaştıklarını, bunların sosyo-ekonomik sorunlardan, dersin soyut olmasından kaynaklı sorunlardan, ders kitabından kaynaklı nedenlerden, öğrencinin bakış açısından kaynaklı nedenlerden olduğunu belirtmiştir.

Öğretmenler felsefe dersinin daha etkili olması için, ders kitabının, ders içeriğinin, sınav sisteminin değişmesi gerektiğini, felsefe derslerinin yıllara dağıtılması gerektiğini, felsefe grubu derslerinin seçmeli ders olmaktan çıkarılıp zorunlu ders olması gerektiğini, ders saatinin artırılması gerektiğini belirtmişlerdir (Ünsal, 2016). Ayrıca, Ünsal (2016), eğitimi sadece test sonuçlarına göre değerlendirmenin sorunlara neden olabileceği belirtmiştir. Bu sorunların çözüm yolunun ise felsefeden geçeceğini vurgulamıştır. Felsefenin, bireye kendini tanımasını, kendisine değer vermesini ve bunların maddi şeylerden de üstün olduğunu göstermek için var olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin genel olarak felsefe dersine olumlu görüş geliştirdiklerinden bahsetmiştir. Öğretmenler, felsefe dersinin öğrencilerin düşünme becerilerine, bakış açılarına, kendini tanımalarına, demokratik bilinç oluşturmalarına katkı sağlayacağını araştırmada belirtmişlerdir.

Felsefe dersi öğretim programını öğretmen görüşlerine göre değerlendirdiği araştırmasında Çalkap (2019), öğretmenlerin kazanımla ilgili görüşlerinde kararsız olduklarını belirtmiştir. Öğretmenlerin felsefe öğretim programıyla ilgili bilgilerinin yetersiz olduğunu ve bilimsel gelişmelerin öğretmenler tarafından takip edilmediğini vurgulamıştır. Araştırmada felsefe öğretim programının, öğrenme- öğretme boyutuyla ilgili öğretmenlerin kararsız olduğu sonucuna varıldığı belirtilmiştir. Öğrencilerin üst düzey becerilerini geliştirecek etkinliklerin hazırlanması konusunda, öğretmenlerin yeterli bilgiye sahip olmadığı araştırmada bahsedilmiştir.

Durakoğlu (2017) araştırmasında, felsefe öğretim programındaki kazanımların, içerik ile ilişkisini araştırmış ve her dört kazanımın bir üniteye karşılık geldiğini belirtmiştir. Felsefe dersi öğretim programında yer alan kazanıma öğrencilerin, ünite sonunda ulaşması beklenen bilgi ve beceri düzeyine, birkaç dersten sonra ulaştığını bahsetmiştir. Bu noktadan hareketle, felsefe öğretim programındaki kazanımların, amaç odaklı şekilde hazırlanmadığı süreç odaklı şekilde hazırlandığı belirtilmiştir. Felsefe öğretim programında, içeriğin belirlenmesinde amaçların göz ardı edildiği, felsefe öğretim programının felsefe tarihine benzediği vurgulanmıştır.

İlgili araştırmalar bölümünde ulaşılan araştırmalar sadece felsefe dersine yönelik ve genel olarak tutum araştırmalarından oluşmaktadır. Felsefe grubu dersleriyle ilgili yapılmış araştırmalar sınırlıdır. İmam hatip liseleriyle ilgili yapılmış birçok araştırma olmasına rağmen felsefe grubu dersleri ile ilgili yapılan araştırmalar sınırlı kalmıştır. Bu nedenle ilgili araştırmalar bölümünün devamında imam hatip liseleriyle ilgili yapılmış araştırmalardan bir kısmına yer verilecektir.

İmam hatip okullarının tarihsel gelişimini incelediğimizde, Nizamiye medreseleriyle başlayan ve Cumhuriyet döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile hukuki temel kazanan, günümüze kadar birçok değişim göstererek ulaşmış olan bir süreç görölmektedir. İmam hatip okullarının fikir temelleri, Nizamiye medreseleriyle başlamış, Osmanlı devletinin modernleşme süreciyle farklılaşmış, Cumhuriyet döneminde hukuki temel kazanmıştır (Aşlamacı, 2014). Medreselerde verilen dersler arasında, felsefe ve mantık dersleri ve daha sonraki dönemlerde felsefe grubu derslerinden psikoloji ve sosyoloji dersleri yer almaktadır. Osmanlı döneminde medreselerde ön planda olan felsefe grubu dersleri zaman içerisinde geri plana dūřmeye başlamıştır.

Bekiroğlu ve Okan'a (2018) göre imam hatip liselerinin amacı; belirli bir okul kùltürünü, iklimini, imam hatip bilincini kazandırmaktır. Araştırmada imam hatip liselerinde, okul kùltürünün gerçekleşmesi ile ilgili çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Böylece imam hatip liseleri ile ilgili yapılacak olan çalışmaların açıklayıcı olacağı belirtmiştir. İmam hatip okullarının sahip olduğu, misyonlarının ve vizyonlarının ne ölçüde gerçekleştiği ile ilgili tez çalışmalarının olmadığından bahsedilmiştir. Bu okulların yönetici ve öğretmenlerine, bu okullarla ilgili ne tür hizmet içi eğitim verildiği ile ilgili tez konusunun bulunmadığı vurgulanmıştır.

İmam hatip liseleriyle ilgili yapılmış çalışmalardan biri Karateke'nin (2015), imam hatip liselerinde yöneticilerin karşılaştıkları sorunların incelediği araştırmasıdır. Bu araştırmada, öğrencilerin derslere karşı ilgisiz oldukları, akademik anlamda yetersiz oldukları belirtilmiştir. İmam hatip lisesindeki öğrenci velilerinin %60'tan fazlasının düşük geliri ailelerden oluştuğundan bahsedilmiştir. Velilerin imam hatip liselerinden beklentilerinin çok fazla olduğunu, velilerin bazılarının öğrencilere karşı ilgisiz olduğu, velilerin okulla ilgili herhangi bir sorunla karşılaştıklarında, öğrencilerin sözleri ile hareket ettikleri araştırmada belirtilmiştir.

Kanburoğlu'nun (2011) araştırmasına göre; imam hatip lisesi öğrencileri ile ilgili hem kamuoyunda hem imam hatip çevresinde, öğrencilerin içe kapanık, çekingen, asosyal olduklarına dair görüşler vardır. Bu sorunun nedeni, imam hatip liselerindeki yönetici ve öğretmenlerin, öğrencilere aşırı disiplin uygulamaları olarak görülmüştür. Bununla ilgili yapılan araştırmalarda ise okul müdürleri, öğrenciler için edepli, terbiyeli davranışların çekingen, iekapanık olarak yanlış aksettirildiğini savunmuştur. Bu konuyla ilgili objektif araştırmaların olmadığı da söylenmiştir. İmam hatip liseleri ile ilgili yapılan araştırmalar daha çok sosyo-politik bir öge olarak incelenmiştir. Diğer alışmalar program ve imam hatiplilik algısı ile ilgili çalışmalardır. Ayrıca imam hatip ğrencilerinin dünya görüşünün radikal/gelenekçi tutumdan, muhafazakâr/modernist tutuma evrildiği araştırmada açıklanmıştır (Kaya vd., 2020).

Sarı (2019), imam hatip lisesini tercih eden öğrenciler ve bu liseleri tercih etme nedenleri ile ilgili araştırmasında öğrencilerin imam hatip lisesini seçmelerinde, din görevlisi olmak gibi bir amacı hem öğrenciler hem de veliler için öneminin olmadığı tartışılmıştır. İmam hatip lisesini tercih etmede, muhafazakâr yapıya uygun bulduğu için tercih edenler açısından bakıldığında, ğrenci velilerinin etkili olduğu görülmektedir. İmam hatip lisesini, karma eğitim olmadığı için tercih edenlerle ilgili sonuçlara baktığımızda, kız öğrencilerin özellikle bu nedenle bu okulu seçtiği görülmektedir.

Terlemez ve Apaydın (2019), araştırmalarında imam hatip lisesi ğrencilerinin, aynı görüşe sahip olan öğrenciler olduğu için, olumlu etkileşim içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. ğretmenlerinin de bu etkileşime destek olduklarını, bu sayede olumlu bir öğrenme ortamı oluştuğunu bahsetmişlerdir. İmam hatip liselerine öğrencilerin asıl gitme nedeninin, meslek olarak din görevlisi olmak, olmadığını açıklamışlardır. Kız ğrencileri ve velilerinin karma eğitim olmamasından kaynaklı bu okulları tercih ettikleri araştırmada belirtmişlerdir.

Terlemez ve Apaydın (2019) alışmalarında, imam hatip okullarında öğrencilerin, dini dersleri aldıkları için, aile ve arkadaş çevrelerinin dini konularda kendilerine karşı beklentilerinin olduğunu ve bu beklentileri karşılamaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Öğrenciler bu durumun kendilerine, önderlik ve zgven kazandırdığını, ayrıca kendilerine bu yönüyle değer verilmesinin prestij kazandırdığını, bu durumdan memnun olduklarını belirtmişlerdir. Öğrenciler imam hatip liseli olmanın kendilerine sorumluluk yüklediğini, bunun nedeninin de inançlarından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bu sorumluluktan kaynaklı da kendilerini sürekli disiplinli olmak zorunda hissettiklerini açıklamışlardır.

Özensel vd. (2012), imam hatipliler algısıyla ilgili çalışmalarında, imam hatip liselerini toplumun büyük bir kısmının, ihtiyaç olarak gördüğü sonucuna varmışlardır. Din eğitimi konusunda da imam hatip liselerini alternatif bir kurum olarak görülmüştür. Ancak toplumun genel hassasiyeti sadece din eğitimi konusunda değil sosyal, fen, matematik eğitimi için de imam hatip liselerini tercih ettikleri ortaya konulmuştur.

Aydemir (2017), toplumdaki imam hatip lisesi algıları ile ilgili yaptığı araştırmada, imam hatip okullarının, öğrencilerinin ve mezunlarının toplumda olumlu bir imaja sahip olduğunu, imam hatip lisesi mezunlarının, toplumda saygı, itibar gördüğü ile ilgili sonuçlara ulaşmıştır. Bir eğitim kurumu olmanın yanında, imam hatip okullarının, diğer eğitim kurumlarından ayrıldığını, hatta Türkiye’de bu okullara atfedilen değer çok yüksek olduğunu, bu okul öğrencilerinin toplumda olumlu imaja sahip olduğunu belirtmiştir.

Toplumun önemli bir kısmı için, imam hatip liselerinin, güvenilir insanlar yetiştiren bir eğitim kurumu olarak görüldüğünü, terör faaliyetlerine katılımın ve suç işleme oranlarının, imam hatipliler arasında düşük olduğu inancının var olduğu araştırmada ortaya konulmuştur. İmam hatip liseli olmanın, güvenilir olmakla eş anlamlı olduğu kabul edilmektedir. Saygın, disiplinli, özverili, ahlaklı olmak imam hatipli olmanın en önemli özellikleri olarak görülmektedir (Aydemir, 2017).

İmam hatip liseleri öğrencileriyle ilgili araştırmalarda, öğrencilerin ahlaki bakımdan yüksek, toplumsal olaylara karşı duyarlı, dinlerine karşı saygılı olmaları ön plana çıkarılmış ancak başarı düzeyleri ile ilgili araştırmalara çok fazla yer verilmemiştir. Sarı (2019), imam hatip liseleriyle ilgili, toplumda ön yargılı tutumların var olduğunu açıklamış, bu okulların siyasi, ideolojik tartışmaların odak noktasında olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öğrenciler, yetkililerin bu ön yargıyı yıkmak için çalışma yapması gerektiğini, yazılı, görsel basın ve sosyal medyada bu konunun dile getirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Öğrenciler, imam hatip liselerinin sadece siyasi, ideolojik görüşlerle gündeme getirilmemesi gerektiğini, sanat, spor ve akademik başarılarla da anılmak istediklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca araştırmada meslek dersleri öğretmenlerinin yeterliliklerinin artırılması gerektiği, öğretmenlerin teknolojiye de yararlanarak ders anlatmaları gerektiği, öğrencilerin bu yönde beklentide oldukları da araştırmada açıklanmıştır (Sarı, 2019).

Toktaş ve Acuner (2004), ilahiyat fakültelerinin ders programlarında genel olarak felsefe grubu derslerine yer verdiklerini belirtmişlerdir. İlahiyat fakültesinin öğrencilerinin büyük

çoğunluğu imam hatip liselerinden mezun öğrencilerden oluşmaktadır. Yapılan araştırmalarda, öğrencilerin büyük bir kısmının imam hatip lisesindeyken felsefenin ne olduğu, felsefenin hangi konularla ilgilendiği ile ilgili yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıklarını, hatta İslam ülkelerinde yaygın olan felsefeye karşı olumsuz tutum takındıklarını belirtmişlerdir. Üniversiteye başladıktan sonra ise öğrencilerin birçoğunda bu olumsuz tutumun değiştiği belirtilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın deseni, katılımcılar, veri toplama araçları, veri toplama süreci, verilerin analizi, etik ilkelere ve araştırmacının rolüne ilişkin bilgiler sunulmuştur.

3.1. Araştırma Deseni

Araştırmada, öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin felsefe grubu derslerine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın deseni olarak nitel araştırma yöntemlerinden, temel nitel araştırma deseni belirlenmiştir. Merriam'a (2013) göre, nitel araştırmacılar, bireylerin zihinlerinde oluşturdukları anlamları kavramaya çalışırlar. Böylece nitel araştırmacıların, bireylerin dünyayı nasıl anlamlandırdıkları ve dünyada yaşadıkları deneyimlerle ilgili olduklarını belirtmektedir. Merriam (2013), nitel araştırmanın temel özelliğinin, insanların gerçeği kendi sosyal hayatlarıyla etkileşim halinde nasıl ortaya koyduklarıyla ilgili olduğunu vurgulamaktadır.

Temel nitel araştırmada önemli olan, bireylerin hayatlarını nasıl anlamlandırdıklarını incelemek, bu durumu ortaya çıkarmak ve bu anlamı yorumlayabilmektir. Bu araştırmada, imam hatip lisesi öğrencilerinin, öğretmenlerinin ve yöneticilerinin felsefe grubu derslerine yönelik görüşlerinin anlaşılması amaçlandığı için, temel nitel araştırma deseni benimsenmiştir. Başka bir ifadeyle öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin felsefe derslerine yönelik deneyimlerini ve bu deneyimleri nasıl anlamlandırdıklarını incelemeye odaklanıldığı için, temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır. (Merriam, 2013)

Yıldırım (1999), nitel araştırmayı; olayların, algıların doğal ortamları içerisinde, gözlem, görüşme, doküman analizi gibi yöntemler kullanarak, bütüncül şekilde ortaya konulması olarak tanımlamaktadır. Araştırmacı, topladığı bilgilerden hareketle, daha önceden ortaya konulmamış, bilinmeyen sonuçların ilişkisini açıklamaya çalışmaktadır. Araştırmacı,

tümevarımsal bir görüş izleyerek, katı olmayan bir yaklaşımla topladığı verilerle araştırma sürecini, desenini belirleyebilecektir.

Baltacı'ya (2019) göre ise nitel araştırma, insanların kendi potansiyellerini anlamasını, sırlarını çözmesini sağlayan bilgi üretme biçimidir. Bu yöntemle yapılan araştırmalarla olay ve olgular hakkında derin bir algıya ulaşmaya çalışma gayreti vardır. Nitel araştırmalarda, gözlem, görüşme, doküman incelemesi teknikler kullanılmaktadır. Nitel araştırma, bireye dair algıların, olayların, toplumsal gerçeklikte ve bireylerin doğal ortamlarında derinlemesine inceleme yapmasını sağlamaktadır.

3.2. Katılımcılar

Yıldırım (1999), araştırma yöntemleri arasında, nitel araştırma yöntemlerinin, eğitim ile ilgili konularda önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır. Eğitimin sosyal bir olgu olduğundan yola çıkınca, bu sosyal olguyu var eden kişilerin algılarını doğru anlamının çok önemli olduğundan bahsetmektedir. Bu nedenle eğitim ortamlarındaki, öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler bilgi toplama açısından güvenli alanlardaki bireyler olarak görülmektedir.

Nitel araştırmada geçerli ve güvenilir bilgiye ulaşabilmek için, sosyal bir olgu olan eğitim ortamlarındaki kişilerden doğrudan bilgi almak kıymetli olarak görülmektedir. Bu bilgilerden hareketle araştırmada geçerli ve güvenilir bilgiye ulaşmak için, öğretmen, öğrenci ve yöneticilerle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmaya, Aksaray ilindeki bir imam hatip lisesinde öğrenim gören 26 öğrenci, aynı okulda görev yapan 7 öğretmen ve 2 yönetici katılmıştır. Katılımcılarla gönüllülük ilkesi esas alınarak görüşmeler yapılmıştır (Yıldırım, 1999). Katılım sağlayan yöneticiler; katılımcı yönetici 1 ve 2 (Y1, Y2) şeklinde kodlanmıştır. Branş, kıdem yılı ve imam hatip lisesinde çalışma süreleri Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1. Katılımcı Yöneticilerle İlgili Bilgiler

Katılımcılar	Cinsiyet	Branş	Kıdem yılı	İmam Hatip Lisesinde Çalışma Süresi
Y1	Erkek	Coğrafya	25	5
Y2	Erkek	Meslek dersleri	33	30

Araştırmaya katılan öğretmenler ile ilgili branş, kıdem yılı ve imam hatip lisesinde çalışma süreleri bilgileri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcı Öğretmenlerle İlgili Bilgiler

Katılımcılar	Cinsiyet	Branş	Kıdem Yılı	İmam Hatip Lisesinde Çalışma Süresi
ÖT1	Erkek	İHL Meslek Dersleri	10	10
ÖT2	Kadın	İHL Meslek Dersleri	14	1
ÖT3	Erkek	İHL Meslek Dersleri	30	23
ÖT4	Kadın	Felsefe	5	2
ÖT5	Erkek	Felsefe	16	6
ÖT6	Kadın	Türk Dili ve Edebiyatı	17	9
ÖT7	Erkek	Coğrafya	14	5

Araştırmaya katılan öğrenciler, Ö1, Ö2, Ö3... şeklinde kodlanmıştır. Farklı sınıf seviyelerinden 26 öğrenci araştırmaya katılmıştır. 11. ve 12. sınıflardan sözel, sayısal, eşit ağırlık alanlarından öğrencilerle ve 10. sınıftan öğrencilerle görüşme yapılmıştır. Katılımcılara dair bilgiler aşağıda Tablo 3’te belirtilmiştir.

Tablo 3. Katılımcı Öğrencilerle İlgili Bilgiler

Katılımcılar	Sınıf Seviyesi	Alanı
Ö1	11	Sayısal
Ö2	12	Sayısal
Ö3	10	--
Ö4	10	--
Ö5	12	Eşit ağırlık
Ö6	10	--
Ö7	11	Eşit ağırlık
Ö8	11	Eşit ağırlık
Ö9	11	Eşit ağırlık
Ö10	11	Eşit ağırlık
Ö11	12	Eşit ağırlık
Ö12	12	Dil
Ö13	12	Eşit ağırlık
Ö14	10	--
Ö15	10	--
Ö16	10	--
Ö17	10	--
Ö18	10	--
Ö19	10	--
Ö20	12	Sayısal
Ö21	11	Sayısal

Katılımcılar	Sınıf Seviyesi	Alan
Ö22	12	Sayısal
Ö23	12	Sayısal
Ö24	12	Sayısal
Ö25	12	Eşit ağırlık
Ö26	12	Eşit ağırlık

Tablo 1, 2 ve 3'ten görüldüğü üzere araştırmaya Aksaray'da bir imam hatip lisesinde öğrenim gören 26 öğrenci, bu okulda görev yapan yedi öğretmen ve aynı okulda yöneticilik yapan iki yönetici katılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın veri toplama sürecinde katılımcılarla görüşme yapılmıştır. Görüşme, eğitim bilimleri ve sosyal bilimlerde, nitel araştırma yöntemini kullanan araştırmacıların, çok sık kullandığı bir teknik olarak görülmektedir. Araştırmanın desenine uygun şekilde, görüşme sorularının yazılması gerekmektedir. Çünkü araştırmanın desenine uygun olmayan sorular, veri analizi sürecinde sorunlara yol açabilmektedir (Çelik vd., 2020)

Görüşme soruları hazırlanırken, soruların sıralamasının doğru yapılması önemlidir. Öncelikle, katılımcıları tanımaya, onları endişeden uzak tutacak sorulara yer verilmelidir. Katılımcıyı zorlayacak olan sorulara, görüşmenin detaylandığı noktalarda yer verilmesine dikkat edilmelidir (Dömbekçi ve Erişen, 2022).

Nitel araştırmalarda, araştırmayı yapan kişinin rolü önemlidir çünkü standart bir veri toplama süreci yoktur. Bu nedenle araştırmacı iyi sorular sormalı, cevapları yorumlamalı ve yorum yaparken kendi ideolojilerine kapılmamalı, yeni durumları bir fırsat olarak değerlendirmelidir (Subaşı ve Okumuş, 2017). Bu nedenle sorular oluşturulurken uzun soluklu bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin felsefe grubu derslerine karşı görüşlerini belirlemek için her gruba ayrı görüşme formları (bkz. Ek 2,3,4) hazırlanmıştır. Formlarda yer alacak görüşme soruları oluşturulmadan önce ilgili alanyazın incelenerek araştırma amacına en uygun soruların belirlenilmeye çalışılmıştır.

Alanyazın taraması sonucunda oluşturulan görüşme soruları, nitel araştırma deneyimi bulunan eğitim programları ve öğretim alanında doktora yapmış üç uzmana sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda, görüşme soruları yeniden düzenlenerek sorular oluşturulmuştur. Örneğin, görüşme soruları oluşturulurken, soruların araştırma desenine

uygunluğu açısından değerlendirilip sorulara son şekli verilmiştir. Görüşme sorularının, araştırma sorularını kapsamasa açısından uzman görüşleri doğrultusunda soruların yeniden değerlendirilmesi yapılmıştır.

3.4. Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecinde, nitel araştırmada en çok başvurulan yöntemlerden biri olan görüşme kullanılmıştır. Yüksel (2020), katılımcıların görüşme konusuna uygun kişilerden oluşmasının iyi bir görüşme için oldukça önemli olduğundan bahsetmiştir. Bu bilgiden hareketle, görüşmeler gerçekleştirilmeden önce pilot uygulama yapılmıştır. 3 öğrenci, 1 öğretmen ve 1 yöneticiye, hazırlanılan sorular sorulmuştur. Süreç sonunda katılımcıların görüşleri alınarak, soruların işe yarayıp yaramadığı, soruların açık olup olmadığı tespit edilmiştir. Dönütlere göre sorulara kesin hali verilip, asıl veri toplama süreci başlamıştır. Görüşmeler, Aksaray'daki bir imam hatip lisesinde katılımcılar için uygun olan mekanlarda (okul pansiyonu, okul kütüphanesi) ve uygun zamanlarda (ders saati dışında, hafta sonu) yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Merriam (2013), veri analizini verilerin anlamlarını dışarıya aktarmak olarak belirtmiştir. Dışarıya aktarma, katılımcıların söyledikleri, araştırmayı yapan kişinin bu süreçte neler gördüğü, nasıl yorumlama yaptığı gibi süreçleri içermektedir. Bu süreci Merriam (2013), anlam verme olarak adlandırmıştır. Verilerin anlamını dışarıya aktarmayı aynı zamanda, araştırma sürecinde oluşturduğumuz sorulara cevap bulma süreci olarak da belirtmiştir. Araştırma sorularına bulduğumuz cevapları bulgu, kategori veya tema olarak adlandırmıştır. Dömbekçi ve Erişen (2022); verilerin analiz kısmının güç bir durum olduğundan bahsetmektedirler; ayrıca, araştırmacının ulaştığı verileri analiz edebilmesi için alanında yetkin kişi olması gerektiğinden yoksa görüşmelerin yalnızca zaman kaybı olacağından da söz etmişlerdir.

Yapılan görüşmeler, katılımcıların izniyle araştırmacının mobil telefonunun ses kayıt özelliği kullanılarak kayıt altına alınmıştır. Görüşme ses kayıtları Transkriptor adlı program kullanılarak metne aktarılmıştır. Metne dönüştürülen ses kayıtları kontrol edilmiştir. Metin

üzerinden ses kayıtlarının kontrolü yeniden sağlanmıştır. Bu süreç sonunda araştırma kapsamında analiz edilen veri seti oluşturulmuştur.

Verilerin düzenlenmesi sürecinde veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde, veriler dikkatli biçimde incelenmekte ve yorumlanmaktadır. İçerik analizinde, katılımcıların görüşleri, belgeler aracılığıyla incelenmektedir. Böylece verileri açıklayan kavramlara ulaşılmaktadır. İçerik analizinde birbirine benzeyen kavramlar bir araya getirilmekte ve düzenlenmektedir (Baltacı, 2019).

İçerik çözümlemesi, bilgisayar ortamında MAXQDA programı aracılığıyla yapılmıştır. Çözümlemede MAXQDA programının kullanım amacı, çözümleme sürecini daha sistematik ve bütüncül bir şekilde gerçekleştirmektir. Bu sayede programın kullanılması geçerliliğe katkı sağlamıştır. Araştırmada elde edilen veriler, nitel araştırmalarda kullanılan tümevarımcı analiz yaklaşımıyla çözümlenmiştir. Bu yaklaşımda amaç, elde edilen verilerden hareketle kategorilere ve temalara ulaşmaktır. Bu sayede katılımcıların bakış açıları ortaya konulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Veri analizi sürecinde veri setinin tamamı, yeniden gözden geçirilerek, notlar alınarak okunmuştur. Ardından kodların oluşturulması süreci başlamıştır. Tekrarlayan kodlar yeniden gözden geçirilerek, kodlara son şekli verilmiş, kategoriler oluşturulmuştur. Kategoriler yeniden incelenerek, belirli temalar altında bu kategoriler birleştirilmiştir.

3.6. Etik Hususlar

Araştırmanın veri toplama süreci öncesinde, Aksaray Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna başvuru yapılmıştır. Etik kuruldan onay yazısının (bkz. Ek1) çıkması sonrasında, Aksaray İl Milli Eğitim Müdürlüğüne araştırma izni için başvuru yapılmıştır. Araştırma izni onayı (bkz. Ek 2) alındıktan sonra katılımcılarla görüşme süreci başlamıştır. Katılımcılara, etik kurul onayı ve araştırma izni onayı süreci hakkında kısa bilgilendirmeler yapılmıştır.

Katılımcılara, görüşmeler gerçekleştirilmeden önce aydınlatılmış onam formu (bkz. Ek 6,7,8) sunulmuş, gönüllü olarak imzalamaları istenilmiştir. Aydınlatılmış onam formunu, katılımcılar okuduktan sonra, katılımcılara araştırmanın amacı, süreciyle ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Katılımın isteğe bağlı olduğu, katılımcılara vurgulanmıştır. Katılımcılara, kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı, araştırmada kodlamalar kullanılacağı belirtilmiştir. Görüşme kayıtları ve transkriptlerin anonimleştirileceği katılımcılara belirtilmiştir. Anonimleştirme;

katılımcıları isimsizleştirerek etik açıdan koruma şeklidir, bu sayede katılımcıların kimlik bilgileri korunur (Neuman, 2014). Bu konu hakkında katılımcılara bilgi verilmiştir.

Görüşmeler, katılımcıların izni ile telefonun ses kayıt bölümüne kaydedilmiştir. Neuman'a (2014) göre araştırmacı, katılımcıların gizliliğini korumak zorundadır. Gizlilik, katılımcıları birçok zarardan korumaktadır. Bu nedenle görüşmeler, katılımcılara duygusal, psikolojik veya toplumsal açıdan zarar vermeyecek şekilde yürütülmüştür. Etik ilkeler gereği, toplanan veriler bilgisayar ortamında saklanılmaktadır. Veriler sadece araştırma amacıyla kullanılmış ve üçüncü şahıslarla paylaşılmayacaktır. Bu bilgiler katılımcılara aktarılmıştır. Veriler çarpıtılmadan, olduğu gibi analiz edilip raporlaştırılmıştır.

3.7. Araştırmacının Rolü

Araştırmacı, felsefe grubu öğretmeni olarak imam hatip lisesindeki yönetici, öğretmen ve öğrencilere aşina konumdadır. Ancak araştırmanın güvenilirliğini bozmamak için araştırmacı veri toplama sürecinde nesnellliğini korumaya özen göstermiştir. Görüşmeler, öğretmen ve yöneticilerle ders saatleri dışında okul kütüphanesinde, öğrencilerle ise yine ders saatleri dışında okul kütüphanesi ve öğrenci pansiyonunda doğrudan araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Katılımcıların görüşlerini rahatça ifade edebilmeleri için, araştırmacı ve katılımcılar arasında güven temelli bir iletişim ortamı oluşturulmuştur.

Araştırmacı, elde ettiği verileri analiz ederken ön yargılarından uzak durmaya çalışmıştır. Veriler, katılımcıların bakış açılarını ifade ettiği için araştırmacı anlamı bozan yorumlardan uzak durmuştur. Veri analizi sürecinde, araştırmacı kendi etkisini asgari düzeye indirmek için kodlama sürecine dikkatle yürütmüştür. Bu yaklaşım araştırmanın güvenilirliğini ve geçerliliğini artırmaya yönelik bir önlem olarak benimsenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın amacına yönelik belirlenen araştırma soruları doğrultusunda ulaşılan bulgulara ve bu bulgulara yönelik analizlere yer verilmiştir. Yöneticilerin, öğretmenlerin ve öğrencilerin felsefe grubu derslerine ilişkin görüşleri üç ayrı başlık altında sunulmuştur.

4.1. Yöneticilerle Görüşme Sonucunda Oluşturulan Bulgular

Yöneticilerin görüş ve yorumlarını yansıtan bulgular; felsefe grubu dersleri ve seçmeli derslerin süreci teması altında sunulmuştur. Bu temaya ait kategori ve kodlara Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4. Yöneticilerle Görüşme Sonucunda Oluşturulan Bulgular.

Tema	Kategoriler	Kodlar
Felsefe Grubu Dersleri ve Seçmeli Derslerin Süreci	Felsefe grubu derslerinin özellikleri.	Zorunlu ders. Ufuk açan ders. Dini duyarlılık.
	Seçmeli derslerin süreci.	Alan seçimleri. Ders grupları Bilinçsiz seçimler.
	Üst yönetimin etkisi.	Planlama etkisi. Seçmeli ders listesi.
	Ders seçiminde velilerin etkisi.	Derslerin tanıtımı. Öğretim programı. Dini değerler algısı.

4.1.1. Felsefe Grubu Dersleri ve Seçmeli Derslerin Süreci

Felsefe grubu dersleri ve seçmeli derslerin süreci teması, felsefe grubu derslerinin özellikleri, seçmeli derslerin süreci, üst yönetimin etkisi ve ders seçiminde velilerin etkisi olmak üzere dört kategoriden oluşmuştur.

4.1.1.1. Felsefe Grubu Derslerinin Özellikleri

Felsefe grubu derslerinin özellikleri kategorisi, zorunlu ders, ufuk açan ders ve dini duyarlılık kodlarından oluşmaktadır. Yöneticiler, felsefe dersinin, imam hatip liselerinde diğer derslere oranına bakıldığında ders yüzdeliğinin %2,5 olduğunu belirtmişlerdir. Sadece felsefe dersinin zorunlu olduğunu, psikoloji, mantık, sosyoloji gibi derslerin ise seçmeli ders olduğu için, okulda açılan alanlara göre farklılaştığını yöneticiler belirtmişlerdir. Seçmeli derslerin belirlenmesinde ise Talim Terbiye Kurulu'nun bakışına göre ders saatlerini ayarladıklarını belirtmişlerdir. Felsefe grubu derslerinin özellikleri kategorisini meydana getiren kodlar ve bu kodlara ilişkin katılımcılardan yapılan doğrudan alıntılar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Felsefe Grubu Derslerinin Özellikleri Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Zorunlu ders.	“Felsefe zaten zorunlu bir ders. Daha önceleri sadece 11 sınıfta vardı. Son yapılan değişikliklerle 10. sınıfta da felsefe dersi zorunlu hale getirildi. Bu bakanlığın, talim terbiyenin felsefe dersine bakışını yansıtıyor. Bu 10. sınıfta da öğrencilerin görülmesi gerektiğini yansıtıyor. Biz de okullar, idareler, planlamamızı buna göre yapıyoruz.” (Y1).
Ufuk açan ders.	“Yani felsefe insanın zihnini açan, ufkunu genişleten, doğru düşünmeyi sağlayan bir bilim dalı, felsefe güzel bir alan. Ama işte lise seviyesinde bunu öğrencilerinin kavraması biraz zor oluyor.” (Y2)
Dini duyarlılık	“Özellikle bizim okullarımızda farklı felsefe akımları anlatılmaya başlayınca çocuklarımızdan hemen ciddi anlamda bir tepki oluyor. İşte Allah'ın varlığıdır, diğer ilahiyat problemleri, ahiret vs. bunlarla ilgili farklı felsefi görüşler ortaya konunca öğrencilerimizde hemen bir tepki ortaya çıkıyor. Ve bazen bu öğrencinin felsefi dersine karşı bir cephe almasına sebep oluyor” (Y2)

Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin özelliklerine ilişkin görüşlerinde, bakanlığın ayarladığı çerçeveye göre hareket ettiklerini belirtmişlerdir. Felsefenin zorunlu ders olduğu için 10. ve 11. sınıflarda programa dahil ettiklerini ancak felsefe grubu derslerinden sosyoloji, psikoloji ve mantık derslerinin, zorunlu ders olmadığı için dahil edilmediğini söylemişlerdir. İmam hatip liselerinde açılan sayısal, sözel ve eşit ağırlık alanlarına göre seçmeli derslerin süreci belirlendiği için zorunlu olmayan felsefe grubu derslerini seçmediklerini belirtmişlerdir.

Katılımcılar, felsefe dersinin öğrencinin ufku genişleten bir ders olduğundan bahsetmişlerdir. Felsefenin insan zihnini açan, doğru düşünmesini sağlayan bir disiplin olduğunu ancak lise seviyesinde öğrencilerin bu dersleri kavramasında sıkıntı çektiklerini de belirtmişlerdir. Katılımcılar, felsefe dersinin liselerde öğrenciler için her anlamda yarar sağlayacağını ancak öğrencilerin felsefe dersinin belli konularına karşı ön yargılı oldukları için bu derse olumsuz yaklaştıklarından söz etmişlerdir.

Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin özelliklerine ilişkin görüşlerinde, öğrencilerin dini duyarlılıklarından kaynaklı, derslere karşı bakışlarının farklılaşabileceğinden bahsetmişlerdir. Bunu da öğrencilerin dini duyarlılığının yanında, öğretmenlerin dini duyarlılığına bağlı olarak da etkili olacağından bahsetmişlerdir.

Öğrencilerin, felsefe derslerinde akımlar konusuna gelindiğinde Allah'ın varlığını sorgulama konusunda tepki gösterdiklerini, bu durumun felsefe derslerine cephe almalarına sebep olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmen faktörünün burada devreye girdiğini, öğretmenin öğrencilerin dini duyarlılıklara karşı hassas davrandığında, öğrencilerin felsefe derslerine olumlu yaklaşacaklarını vurgulamışlardır.

4.1.1.2. Seçmeli Derslerin Süreci

Seçmeli derslerin süreci kategorisinde, seçimlerde önceliğin öğrencilerin alan seçimlerine bağlı olduğu, bunun dışında idarenin ders grupları oluşturduğu ve seçimlerin buna göre yapıldığı belirtilmiştir. Yöneticiler seçmeli dersler belirlenirken, öğrencilerin bilinçsiz seçimlerinden kaynaklı sorunlar yaşandığını, felsefe grubu derslerinin bundan dolayı seçiminin yapılamadığını belirtmişlerdir. Seçmeli derslerin süreci kategorisini meydana

getiren kodlar ve bu kodlara ilişkin katılımcılardan yapılan doğrudan alıntılar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Seçmeli Derslerin Süreci Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Alan seçimleri.	“Öğrencilerin tercihi birinci derecede dikkat ediliyor. Tabii okulun binanın öğretmen sayısı, derslik sayısı veya bölgedeki öğretmenlerin sayısı da bazen etkili olabiliyor ama bu genelde birinci etken değil yani. Öğrenci tercihleri birinci etken.” (Y1)
Ders grupları.	“Şubat ayından itibaren başlıyor bu süreç. Okul bitmeden de bir sonraki yılın seçme dersleriyle ilgili işlemler tamamlanmış oluyor. Burada genelde biz gruplar yapıyoruz. Öğrencileri, üniversite tercihlerine göre. Bu tercihlerde sözel ağırlıklı bölümlere gitmek isteyen öğrenciler için biz zorunlu felsefe dersinin yanında aynı zamanda psikoloji, sosyoloji, mantık derslerini bazen de nadiren de demokrasi ve insan hakları dersini bu gruplar içerisinde koyuyoruz.” (Y1)
Bilinçsiz seçimler.	“Aslında imam hatiplerde aynı sorun var. Öğrenciler daha bilinçsiz, bilinçsiz oldukları için de ders seçiminde tam anlamıyla bilmiyorlar, hangi dersleri göreceklarini bile bilmiyorlar aslında.” (Y2)

Katılımcılar, öğrencilerin sayısal, sözel, eşit ağırlık alanlarındaki ders seçimlerine göre seçmeli derslerle ilgili işlem yaptıklarını belirtmişlerdir. Bazen okuldaki öğretmen norm kadrosuna, derslik sayısına göre de ders seçimlerini belirlediklerini ancak önceliğin her daim öğrenci tercihi olduğundan bahsetmişlerdir.

Ders seçimlerinde, sözel alanı seçen öğrenciler için, felsefe grubu dersleri sayıca fazla olarak seçilmektedir. İmam hatip liselerinde genel olarak öğrencilerin, üniversite tercihlerinde sözel bölümde olan alanları tercih ettiklerini, bu duruma rağmen imam hatip liselerinde, sözel alandan sınıfın çok az açıldığını belirtmişlerdir.

Katılımcılar, seçmeli derslerle ilgili, öğrencilerin tercihinin alınmasının yanı sıra idarenin ders grupları oluşturduğunu da ifade etmişlerdir. Eğitim-öğretim yılının ikinci döneminin başlamasıyla birlikte, diğer öğretim yılı için ders seçim süreci başlamakta ve idare seçmeli ders havuzu oluşturmaktadır. Talim Terbiye Kurulunun gönderdiği listeler ve Din Öğretimi

Genel Müdürlüğüne ait seçmeli ders listeleriyle ders seçimleri yapılmaktadır. Bu nedenle okullarda ders seçimleri farklılaşmaktadır.

Katılımcılar, ders seçim süreciyle ilgili öğrencilerin bilinçsiz tercih yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğrenciler alan tercihlerini yaparken, hangi dersleri işleyeceklerini bilmeden, herhangi bir alandan tercih yapmakta ve öğrenciler son sınıfa geldiklerinde, üniversite sınavlarına hazırlanırken yaptıkları hatayı fark etmektedirler. Bu nedenle ders seçimlerinde sorun yaşadıklarını yöneticiler ifade etmişlerdir.

4.1.1.3. Üst Yönetimin Etkisi

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda, üst yönetiminin etkisi kategorisi incelendiğinde, yöneticilerin ders seçimlerinin planlama kısmına müdahalelerinin olmadıklarını ve üst yönetimden gönderilen seçmeli ders listesine göre ders seçimlerini yaptıklarını belirttikleri görülmektedir. Üst yönetimin etkisi kategorisini meydana getiren kodlar ve bu kodlara ilişkin katılımcılardan yapılan doğrudan alıntılar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Üst Yönetimin Etkisi Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Planlama etkisi	“Onların sadece planlama bölümünde, yani ders saatlerini koymadan veya seçmeli ders gruplarını belirlemeden bir etkinliğini görüyoruz. Ona da zaten bizim bir müdahale şansımız yok.”(Y1)
Seçmeli ders listesi	“Şimdi onlar bize seçmeli ders listesi gönderiyorlar. Hatta imam hatiplerde biliyorsunuz şimdi pek çok alan bölüm açıldı. Fen ve sosyal bilimler, fen ve teknoloji, çocuk gelişimi, hafızlık, yabancı dil ağırlıklı bölümler olmak üzere epeyce bir alan bölüm çeşitliliği var. Bu alan bölümde hangi dersler seçileceği belli. Yani mesela fen ve teknoloji hangisini, hangi dersleri seçebilirsiniz, fen ve sosyal bilimleri hangisini seçebilirsiniz? O belirledikleri seçmeli ders alanından biz ders seçebiliyoruz.”(Y2)

Katılımcılar seçmeli dersler belirlenirken, seçmeli derslerin planlama kısmına müdahale etme şanslarının olmadığını, üst yönetimden planlamanın yapıldığını belirtmişlerdir. İmam hatip liselerinde Din İşleri Genel Müdürlüğünden planlama yapılıp, ders saatleri ve seçmeli dersler belirlendiği vurgulanmıştır.

Katılımcılar planlama kısmına etkilerinin olmamalarının yanı sıra üst yönetimden gönderilen listelere göre seçmeli derslerin belirlendiğini belirtmişlerdir. İmam hatip liselerinde farklı bölümlerin açıldığını ve bu bölümlere göre de derslerin seçileceğini yine üst yönetim belirlemektedir. Üst yönetimin belirlediği seçmeli ders listesine göre de dersler seçilmektedir. Y2' nin de doğrudan alıntılarda belirttiği gibi imam hatip liselerinde birçok alan açılmakta ve bu nedenle seçmeli dersler bu alanların türüne göre seçilmektedir.

4.1.1.4. Ders Seçiminde Velilerin Etkisi

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonrasında, ders seçiminde velilerin etkisi kategorisi incelendiğinde, yöneticiler derslerin tanıtımının öğretmenler tarafından yeterince yapılmadığını, öğrencilerin ve velilerin öğretim programına yabancı olduklarını ayrıca velilerde ve öğrencilerde ön yargıdan kaynaklı kültüre, dine ters konuların anlatıldığı şeklinde bir algının olduğunu belirtmişlerdir. Ders seçiminde velilerin etkisi kategorisini meydana getiren kodlar ve bu kodlara ilişkin katılımcılardan yapılan doğrudan alıntılar Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Ders Seçiminde Velilerin Etkisi Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Derslerin tanıtımı	“Felsefe grubu dersiyse ilgili kişisel düşüncemi söylüyorum. Yönetici olarak değil de öğretmen olarak söylüyorum. Felsefe grubu öğretmenleri bu dersi tanıtıyorlar çocuklara.” (Y1)
Öğretim programı	“Bu dersin müfredatıyla ilgili yani çok bir yabancılık var. Matematikle ilgili, edebiyatla ilgili olan somut şey felsefede yok ne yazık ki. Bu konuda ben birinci öncelikli olarak felsefe grubu öğretmenlerinin tam kendilerini ifade edemediğini düşünüyorum. Böyle bir öğretmenle öğrenci arasında bir kopukluk var. Tabi ondan sonra sırasıyla diğer öğretmenlerin, bizlerin de eksiği var ama felsefe grubunu tam olarak öğrencilere anlatamamışız.” (Y1)
Dini değerler algısı	“Öğrencilerimiz de özellikle bu kültürümüze, dini değerlerimize, farklı görüşler ortaya konulduğu zaman öğrencilerimizin bu şekilde tepki alıyoruz. İşte bu felsefe dersi niye var? Hocam bize bunları anlatıyorlar, bize bunları söylüyorlar. İşte bunlar bizim hiç istemediğimiz, hoşumuza gitmeyen konular. Bunlar niye var? Dolayısıyla felsefe niye var? diyor öğrencilerimiz.”(Y2)

Katılımcılar ders seçiminde velilerle ilgili tecrübelerle ilgili derslerin tanıtımının velilere ve öğrencilere, felsefe grubu öğretmenleri tarafından yapılmadığını belirtmişlerdir. Öğrenciler

ve veliler felsefe grubu derslerini dersleri tanımadıkları için, bu dersleri seçmeli ders olarak seçmek istemediklerini belirtmişlerdir. Y1, doğrudan alıntılar kısmında ifadelere ek olarak “Yani çoğu öğrenci felsefe grubu dersinin ne olduğunu bilmiyor. Amacını, içeriğini... Bu bizim okulla ilgili bir durum değil tabii.” sözleri ile bu durumu desteklemektedir.

Katılımcılar ders tanıtımlarının yapılmamasının yanı sıra öğrencilerin ve velilerin öğretim programına karşı yabancı olduklarını, diğer derslere göre felsefe dersinin somut olmadığı için sorunlar yaşanabildiğini ifade etmektedirler. Felsefe grubu derslerinin tanıtımının yapılmaması ve öğretim programına yabancı olmaları konusunda Y2’ de desteklemekte, ayrıca bu dersin gerekliliği konusunda öğrencilere öğretim programı hakkında bilgi verdiklerini söylemektedir; “Anlatıyoruz bu dersin gerekliliğini, bu görüşleri de bilmeleri gerektiğini. Çünkü bu tür görüşlerle hayatlarında mutlaka karşılaşacaklar.”

4.2. Öğretmenlerin Felsefe Grubu Derslerine İlişkin Görüşleri

Öğretmenlerin görüş ve yorumlarını yansıtan bulgular; öğretmenlerin felsefe grubu derslerine ilişkin deneyimleri ve öğretmenlerin felsefe grubu derslerinin sorunlarına dair tespitleri olmak üzere iki başlık altında sunulmuştur. Bu temalara ait kategori ve kodlara Tablo 9’da yer verilmiştir.

Tablo 9. Öğretmenlerle Görüşme Sonucunda Oluşturulan Bulgular.

Temalar	Kategoriler	Kodlar
Öğretmenlerin Felsefe Grubu Derslerine İlişkin Deneyimleri	Öğretmenlerin gözünden felsefe grubu dersleri	Olumsuz yaklaşım. Araştırmaya karşı.
	Öğretmenlerin gözünden öğrenciler	Dini korkular Ön yargılar. Ön bilgileri eksik.
Öğretmenlerin Felsefe Grubu Derslerinin Sorunlarına Dair Tespitleri	Felsefe grubu derslerinin içeriği	Öğretim programı Muhafazakar aile yapısı.
	Öğretmenlerin gözünden veliler	Ön yargılar. Olumsuz bakış açıları.

4.2.1. Öğretmenlerin Felsefe Grubu Derslerine İlişkin Deneyimleri

Öğretmenlerin felsefe grubu derslerine ilişkin deneyimleri teması, öğretmenlerin gözünden felsefe grubu dersleri ve öğretmenlerin gözünden öğrenciler kategorilerinden meydana gelmektedir.

4.2.1.1. Öğretmenlerin Gözünden Felsefe Grubu Dersleri

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda, öğretmenlerin gözünden felsefe grubu dersleri kategorisi incelendiğinde, öğrencilerin derslere karşı olumsuz yaklaşımlarının olduğunu, öğrencilerin tartışma, araştırma yapmadıklarını ayrıca öğrencilerin eleştirel bakış yeteneklerinin az olduklarını belirttikleri görülmüştür. Felsefe grubu dersleriyle ilgili deneyimleri kategorisine ait kodlar ve katılımcılardan doğrudan alıntılar Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Öğretmenlerin Gözünden Felsefe Grubu Dersleri Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Olumsuz yaklaşım	“Bazı öğrenciler, doğrusu çoğunluğu felsefeyi çok anlamıyorlar. O felsefi kavramları maalesef kafalarında bir türlü oturtamıyorlar. Bazıları için de çok saçma geliyor.” (ÖT5)
Araştırmaya karşı	“Bir kere toplum olarak düşünme ve sorgulamaya alıştırmış bir toplum değiliz. Bunu kırmak çok zor. İki, öğrencilerin felsefeye alakalı hakikati bulma, araştırma noktasında bir istek ve ihtiyaçlarının olması lazım. Bilgiyi öğrenme, yeni şeyler öğrenme noktasında öğrencilerde bu şey yok. Bu azim yok, bunun temeli eğitim sisteminden kaynaklanıyor” (ÖT2)

Katılımcılar, felsefe grubu derslerine karşı öğrencilerin olumsuz olduğunu, eleştirel bakış yeteneklerinin az olmalarından kaynaklı öğrencilerin bu derslere ön yargılı yaklaştıklarını ifade etmişlerdir. Doğrudan alıntılar kısmında ÖT5’inde belirttiği gibi felsefenin öğrencilere saçma gelmesini ÖT1 şu sözleriyle desteklemektedir; “Felsefe grubuyla öğrencilerin görüşü bana göre çok olumsuz. Yani felsefeye karşı çok bir ilgileri yok.”

Öğretmenler, öğrencilerin sadece felsefe derslerine karşı değil diğer derslere karşı da olumsuz yaklaştıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca meslek derslerinde de öğretmenler felsefeye

dair öğrencileri bilgilendirdiklerini, meslek dersleri açısından da felsefe grubu derslerinin önemli olduğunu vurguladıklarını ifade etmişlerdir. ÖT2, ÖT5'in söylediklerine ek olarak “Ancak biz okuyarak elde ettiğimiz bilgiler neticesinde felsefe derslerinin meslek dersleri açısından son derece önemli olduğunu düşündüğümüz için zaman zaman derslerde öğrencilerin felsefe mantık gibi derslere yönelmeleri gerektiğini özellikle söylüyoruz onlara bunu tavsiye ediyoruz.” sözleri ile desteklemektedir.

Öğretmenler, öğrencilerin tartışma, araştırma yapmayı sevmediklerini belirtmişlerdir. Eğitim sisteminden kaynaklı nedenlerden, öğrencilerin amaçsız, umutsuz olmalarından, ekonomik kaygılar gibi birçok sebepten dolayı öğrencilerin bilgi öğrenmeye karşı isteksiz olduklarını bu nedenle de araştırma, tartışmaya karşı da önyargılı olduklarını ifade etmişlerdir. ÖT2'nin doğrudan alıntılarda belirttiğine ek olarak ÖT1; “Araştırma veya tartışmayla ilgili hiçbir alakaları yok. Yani şu an için bir yıllık bir deneyime göre çok uzaklar felsefeye. Aslında felsefeye yakın olmaları gereken bir bölüm, bir alan imam hatip liseleri. Ama ben o görüşü göremedim onlardan.” sözleriyle desteklemektedir.

4.2.1.2. Öğretmenlerin Gözünden Öğrenciler

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda, öğretmenlerin gözünden öğrenciler kategorisi incelendiğinde, öğrencilerin dini korkularının olduğu, öğrencilerin felsefe grubu derslerine karşı ön yargılı oldukları ve öğrencilerin ön bilgilerinin eksik olmasından dolayı felsefe grubu derslerine olumsuz yaklaştıklarını öğretmenler belirtmişlerdir. Öğretmenlerin gözünden öğrenciler kategorisine ait kodlar ve katılımcılardan doğrudan alıntılar Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Öğretmenlerin Gözünden Öğrenciler Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Dini korkular	“Sorunlar olduğunu imam hatip lisesi olarak, dine uzak bir dersmiş gibi görünüyor ama dinle iç içe bir ders. Yani birlikte olduğunun çocuklara söylenmesi gerekiyor.” (ÖT1)
Ön yargılar.	“Öğrenciler düşünmeyi sevmiyorlar. Kendileri de bunu zaman zaman derslerinde söylüyorlar. Hocam bu ders iyi ama biz düşünmeyi sevmiyoruz diye. Gerçekten öyle biraz kolaycılığa kaçıyoruz.” (ÖT1)

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Ön bilgileri eksik.	“Bence öğrencilerin yaş seviyesi felsefe dersini anlayabilmeleri için yeterli değil. Yani henüz zihinsel olgunluğa tam eremedikleri için genelde zorlanıyorlar. Çünkü daha önceki eğitim hayatlarında felsefe dersiyse ilgili hiçbir şey görmedikleri için çocuklar için zor oluyor.” (ÖT4)

Katılımcılar, öğrencilerin dini korkular nedeniyle bu derslere karşı olumsuz yaklaşıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler meslek derslerinde, felsefe grubu derslerinin dinle iç içe olan bir ders olarak belirtmelerine rağmen, öğrencilerin din algıları nedeniyle olumsuz tutumlarının olduklarını belirtmişlerdir. ÖT5, öğrencilerin dini bilgileriyle felsefi bilgilerinin çelişmesinden kaynaklı sorunların olduğunu, bu nedenle kavramlar konusunun iyi verilmesi gerektiğini; “Bazı öğrenciler, felsefede öğrenilen kavramların, din derslerinde öğrendikleri bazı bilgilerle çeliştiğini söylüyorlar. Bu kavramların iyi verilmesi gerektiğini düşünüyorum.” sözleriyle desteklemektedir.

Onuncu sınıf felsefe dersinin, varlık felsefesi ünitesi ve din felsefesi ünitesinde yer alan Tanrının varlığı ile ilgili farklı görüşler konusunda, sorgulamaya başladıklarında öğrenciler felsefe dersine karşı dine karşı bir dersmiş gibi bir algıya kapılmaktadırlar. Ancak zamanla bu algının yıkıldığını ÖT3; “Acaba bu ders bizi dinden uzaklaştırmak üzere mi konuldu? Hatta öğretmenin dini inancını sorgulamayla ilk önce başlıyorlar. Fakat daha sonra dersi öğrendikçe, içeriğini, felsefenin ne olduğunu anladıkça ön yargıları kırılmaya başlıyor, hoşlarına gidiyor” sözleriyle desteklemektedir.

Öğrencilerin dini korkularından kaynaklı algıları 11.sınıftan itibaren yıkılmaya başlamaktadır. Psikoloji, sosyoloji ve mantık derslerinde din ile ilgilenen İslam alimlerinin de bu konularda araştırma yaptıklarını, mantık, sosyoloji gibi bilim dallarına katkılarını öğrendiklerinde dini korkularının yıkıldığı gözlemlenmiştir.

Katılımcılar, öğrencilerin ön yargılarından kaynaklı olarak da felsefe grubu derslerine karşı olumsuz tavır takındıklarını belirtmişlerdir. ÖT1; öğrencilerin felsefe bir yana düşünmeyi bile sevmediklerini ifade etmiştir. Katılımcılar öğrencilerin ön yargılarının yıkılmasında öğretmenlerin çok önemli olduğunu ifade etmişlerdir. ÖT5 bu görüşünü; “Sorgulayıcı öğretmenlerle birlikte olmaları lazım yalnız. Hani bu böyle doğrudur, bunu böyle kabul ediyoruz deyip de o at gözlükleriyle devam ettiren öğretmenler değil de o gözlükleri çıkartıp farklı açılardan bakabileceklerini de gösteren öğretmenlerle olmaları gerekiyor. Bu noktada

da felsefe öğretmenlerimize büyük iş düşüyor bence.” sözleriyle ifade ederek öğrencilerin ön yargılarının felsefe öğretmenleri aracılığıyla yıkılabileceğini ifade etmiştir.

Katılımcılar, öğrencilerin ön bilgilerinin eksik olmasından dolayı felsefe dersine olumsuz yaklaştıklarını belirtmişlerdir. Yaş seviyesi, felsefeye dair ilkökul, ortaokul seviyesinde herhangi bir ders görmemelerinden dolayı felsefeye yaklaşımlarının olumlu olmadığını belirtmektedirler.

Öğrencilerin ön bilgilerinin eksik olduğu konusunda, doğrudan alıntılar kısmına ek olarak ÖT1; “Felsefeye mesafeliler. O da bence felsefeyi anlamadıklarından kaynaklı veya anlamak istemediklerinden kaynaklı. İmam hatip lisesi olarak düşünürsek zaten uzaklar.” sözleriyle desteklemektedir. Öğretmenler, felsefe grubu derslerine karşı olumsuz olan bu tavrın aslında birçok derse karşı da olduğunu bahsetmektedirler. ÖT2 bu konuda görüşlerini; “Öğrenciler sadece felsefe grubu derslerine değil, bütün derslere karşı yaşadıkları sosyal, siyasi, ekonomik birtakım problemlerden dolayı, geleceklerine yönelik endişelerden dolayı, geleceklerini görememeleri, sadece felsefe derslerine dair değil, birçok derse karşı da bir olumsuz şey içerisindedir. Bıkkınlık, yorgunluk, çaresizlik içerisinde görünüyor öğrenciler.” şeklinde ifade etmiştir.

4.2.2. Öğretmenlerin Felsefe Grubu Derslerinin Sorunlarına Dair Tespitleri

Öğretmenlerin felsefe grubu derslerinin sorunlarına dair tespitleri; felsefe grubu derslerinin içeriği ve öğretmenlerin gözünden veliler kategorilerinden meydana gelmektedir.

4.2.2.1. Felsefe Grubu Derslerinin İçeriğine İlişkin Görüşleri

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda, öğretmenlerin felsefe grubu derslerinin içeriğine ilişkin görüşleri kategorisi incelendiğinde, öğretim programının yoğunluğundan kaynaklı nedenler ve muhafazakar aile yapısından kaynaklı sorunların olduğunu belirtmişlerdir. Felsefe grubu derslerinin içeriğine ilişkin görüşleri kategorisine ait kodlar ve katılımcılardan doğrudan alıntılar Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Felsefe Grubu Derslerinin İçeriğine İlişkin Görüşleri Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Öğretim programı.	“Felsefe dersi için özellikle biraz teorik bilgiler yoğun. Felsefe tarihini öğretme amacı var ama soru sorma, sorgulama, Yani felsefenin özelliklerini anlatırken aslında bunu uygulamalı olarak öğrencilere göstermeyi çok isterim. Fakat eğitim programının yoğunluğu buna pek müsaade etmiyor maalesef. Eğitim programı gereksiz ve ileri derecede teorik bilgilerle dolu” (ÖT3)
Muhafazakar aile yapısı.	“Genel itibariyle bu noktada felsefeyi tamamen kabul etmeyen, gereksiz gören çevreler genel itibariyle kapalı toplum dediğimiz, muhafazakar kesimin biraz daha radikal kısmında gördüklerimiz genel itibariyle.”(ÖT7)

Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin içeriğine ilişkin görüşlerinde, öğretim programının yoğunluğunun yanı sıra, derslerin içeriğinde kavramların çok fazla olmasından dolayı da öğrencilerin sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca güncel konuların felsefede yer almamasından kaynaklı, teoriye boğulmuş olan öğretim programına, öğrencilerin olumsuz yaklaştığını da belirtmişlerdir. Doğrudan alıntılarda ÖT3’ün belirttiklerine ek olarak ÖT7; “Teorik kısımlara sanki çok fazla takılıyoruz gibi hissediyorum. Güncel meseleler biraz daha ilgi çekiyor.” sözleriyle desteklemektedir.

Katılımcılardan ÖT6, çok fazla kavram olduğu için öğrencilerin konuları anlamakta güçlük çektiğini, öğrencilerin hayatlarına yönelik önerileri anlamakta zorlandıklarını, dile yönelik sadeleştirilmelerin de olması gerektiğini bahsetmiştir. Öğretim programında, gereksiz, öğrencileri fazladan bilgiye boğan kısımlar olduğunu bahsetmişlerdir.

İçerikle ilgili ÖT1 ve ÖT4 öğretim programını beğendiklerini, herhangi bir sorun olmadığını belirtmişlerdir. ÖT4; “İçerik güzel. Son 4-5 yıldan beri gayet güzel. Ben beğeniyorum. 10. sınıfta felsefenin temel problemlerinin işlenmesi, felsefeye giriş yapılması, 11. sınıfta ise felsefe tarihinin kronolojik olarak verilmesi bence gayet olumlu” sözleriyle öğretim programı konusunda sorun olmadığını belirtmişlerdir.

2018 öğretim programı ile birlikte, seyreltilmesi gereken program, 10. sınıfa sıkıştırılmış, 11. sınıf programında ise ayrıntılı olarak tarihsel bilgilerle yeni konular eklenmiştir. 2024 yılı itibariyle Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli çerçevesinde felsefe öğretim programı da yenilenmiş ancak uygulamaya 2025-2026 öğretim yılında 10. sınıftan itibaren kademeli olarak geçilecektir. Ancak öğretim programı ile ilgili konular, kazanımlar ve kitapla ilgili ayrıntılar tam olarak açıklanmamıştır. Sosyoloji, psikoloji ve mantık dersleri öğretim

programına dair 2009 yılından günümüze kadar herhangi bir değişiklik olmamıştır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli çerçevesinde bu derslerin öğretim programının yenilenmesi beklenmektedir.

Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin içeriğine ilişkin görüşlerinde, öğrencilerin muhafazakâr aile yapısından gelmelerinin etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Muhafazakâr aile yapısında yetişen bir öğrencinin, felsefe grubu dersine karşı da sıcak bakmayacaklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin bir kısmının, ailesinin düşüncesine göre derslere tepki gösterdiklerini, bir kısmının ise farkında olmadan ailelerinden etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Doğrudan alıntılar kısmında ÖT7'nin görüşlerine ek olarak ÖT1; “Bilmiyorlar çocuklar. Hani felsefenin içeriğini bilmiyorlar kısacası. Bir de ailelerden dolayı, özellikle bu İç Anadolu'da daha çok yaygın, dini eleştiren, haşa, Allah'ı kabul etmeyen bir dersmiş gibi görülüyor.” sözleriyle desteklemektedir.

4.2.2.2. Öğretmenlerin Gözünden Veliler

Öğretmenlerin gözünden veliler kategorisi incelendiğinde, öğretmenler, velilerin felsefe grubu dersleriyle ilgili bilgilerinin olmadığını, derslerle ilgili bilgileri olan velilerin de bakış açılarının olumsuz olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin gözünden veliler kategorisine ait kodlar ve katılımcılardan doğrudan alıntılara Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Öğretmenlerin Gözünden Veliler Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Ön yargılar	“Yani çok bilinçli velilerimiz olduğunu düşünmüyorum. Yani çoğu zaten burası kız erkek ayrı, kızlar aman erkeklerle yan yana olmasınlar diye gönderiyorlar çoğu. Bilinçli gönderen çok az bir kısım belki yüzde beşlik bir kısımdır.” (ÖT5)
Olumsuz bakış açıları.	“Tabii, şimdi okulumuz imam hatip lisesi olduğu için bazı öğrencimiz, velileri, aileleri özellikle felsefe dersine çok karşılar. Felsefe dersinin öğrencilerin üzerinde olumsuz etki ettiğini düşünen velilerimiz var. Bu anlamda sıkıntılar yaşanıyor.” (ÖT4)

Öğretmenlerin, velilerin ders seçimi, ders içeriği gibi konularda herhangi bir bilgilerinin olmadığını, ders içeriği ile ilgili bilgisi olan velilerin de genellikle kulaktan dolma

bilgilerinin olduğunu bahsetmişlerdir. Bu konuda katılımcılar, velilerin bilinçlendirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Doğrudan alıntılardan ÖT5'in görüşlerine ek olarak ÖT1; "Kulaktan duyma şeylerle yaptıklarından dolayı, içeriğini bilmediklerinden kaynaklı tepkililer. Yani bunların düzeltilmesi, bu yaklaşımların veliler grubuna da olsun, öğrenci grubuna da olsun açıklanması gerekir diye düşünüyorum." sözleriyle destek vermektedir.

Katılımcılar, öğrencilere felsefe dersleriyle ilgili konularda destek olan, öğrencilerin görüşlerini önemseyen veli grubunun da var olduğu belirtmişlerdir. Ancak bu veli grubunun bilgilerinin yüzeysel kaldığını, velilerin felsefe grubu dersleri hakkında bilgi edinmelerinin teşvik edilmesi gerektiğini, velilere derslerin içeriği konusunda bilgilendirmeler yapılması gerektiğini katılımcılar belirtmişlerdir.

Katılımcılar, felsefe grubu derslerine karşı velilerin olumsuz bakış açılarının varlığından bahsetmişlerdir. Katılımcılar, velilerin bir kısmının, felsefe grubu derslerini ezber, gereksiz bulduğundan bahsetmişlerdir. Velilerin bu tutumunun imam hatip lisesinde daha fazla olduğunu, bunun nedeninin de muhafazakar aile yapısı, felsefe derslerinin dine karşı olduğu algısı gibi nedenlere dayalı olduğunu belirtmişlerdir. Doğrudan alıntılardan ÖT4'ün belirttiklerine ek olarak ÖT7; "...yani içeriğini bilseler ya da ne olduğunu bilseler felsefe grubu derslerini daha çok meyil edeceklerini düşünüyorum ama çok fazla, yani sadece felsefe değil, yani birçok dersin içeriğini veya faydalarını bilmedikleri için yüzeysel bakıyorlar diye düşünüyorum." sözleriyle desteklemiştir.

4.3. Öğrencilerin Felsefe Grubu Derslerine İlişkin Görüşleri

Öğrencilerin felsefe grubu derslerine ilişkin görüşleriyle ilgili bulgular; eğitim programının bileşenleri ve felsefe grubu dersleri teması ve felsefe grubu derslerinin öğrenciler üzerindeki etkisi teması olmak üzere iki başlık altında sunulmuştur. Eğitim programının bileşenlerine dair görüşleri teması; felsefe grubu derslerinin ders saati, derslerin içeriği, derslerin öğrenme- öğretim süreci ve ölçme değerlendirme sürecine ilişkin dört kategoriden oluşmuştur. Felsefe grubu derslerinin öğrenciler üzerindeki etkisi teması ise; günlük hayata etkisi, farklı lise türleri, deneyim farklılaşması ve derslerin seçimi olmak üzere dört kategoriden oluşmuştur. Bu kategorilere ait kodlara Tablo 14'te yer verilmiştir.

Tablo 14. Öğrencilerle Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular Doğrultusunda Ortaya Çıkan Kodlar, Kategoriler ve Temalar.

Temalar	Kategoriler	Kodlar
Öğretim Programının Bileşenleri ve Felsefe Grubu Dersleri	Ders saati	Verilen sürede öğrenme çıktıklarına ulaşılabilir Verilen sürede öğrenme çıktıklarına ulaşamıyor
	Derslerin içeriği	Tartışmalı Eğlenceli Kendini ifade etme
	Derslerin öğrenme- öğretme süreci	Tartışma tekniği Kalıcılığı arttıracak materyaller
	Derslerin ölçme değerlendirme süreci	Çoktan seçmeli sorular Yorum soruları
Felsefe Grubu Derslerinin Öğrenciler Üzerindeki Etkisi	Günlük hayata etkisi	Çok yönlü düşünme Saygı duymak Yeni fikirler
	Farklı lise türleri	Okulumdan memnunum Okulumdan memnun değilim
	Deneyim farklılaşması	Felsefe öğrenimi açısından daha iyi bir ortamda olurdum Felsefe öğrenimi okulumdan farklı olmazdı
	Derslerin seçimi	Daha fazla felsefe grubu dersi alabilme olanağı Daha az felsefe grubu dersi

4.3.1. Eğitim Programının Bileşenleri ve Felsefe Grubu Dersleri

Eğitim programının bileşenleri ve felsefe grubu dersleri teması; felsefe grubu ders saati yeterliliği, felsefe grubu derslerinin içeriğine ilişkin görüşler, felsefe grubu derslerinin ders saati, derslerin içeriği, derslerin öğrenme- öğretme süreci ve ölçme değerlendirme sürecine ilişkin dört kategoriden meydana gelmiştir.

4.3.1.1. Ders Saati

Katılımcılar, felsefe grubu ders saatinin yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Ders saati kategorisini meydana getiren kodlar ve bu kodlara ilişkin katılımcılardan yapılan doğrudan alıntılar Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15. Ders Saati Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Verilen sürede öğrenme çıktılarına ulaşılabilir	“Bence iki saat yetiyor. Yani dinlenme gibi geliyor insana. Derslerin arasına girmesi de daha fazla motive oluyor. Bence yeterli iki saat.” (Ö20)
Verilen sürede öğrenme çıktılarına ulaşamıyor	“Yani bence Arapça ya da mesela hitabet dersi göreceğimize bir saat daha fazla felsefe dersi görebiliriz. Çünkü en azından düşüncelerimiz geliyor, hayata bakış açımız değişiyor.” (Ö13)

Katılımcılar, felsefe grubu ders saatinin yeterliliği konusunda, sayısal, sözel, eşit ağırlık alanlarında bulunmalarına göre farklı cevaplar vermişlerdir. Ders saati yeterli olduğunu belirten öğrencilerin sayısal alanda oldukları görülmektedir. Öğrenciler, sayısal alandan üniversite sınavına katılacakları için, bu sınavlarda felsefe grubu dersleri ile ilgili soruları cevaplamayacaklarını, bu nedenle ders saatinin yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak sayısal alanda olmasına rağmen, ders saatinin yetersiz olduğunu belirten öğrencilerin de olduğu görülmektedir

Katılımcılar, felsefe derslerinin yoruma dayalı olduğunu, bu nedenle paragraf sorularının çözümünde kolaylık sağlaması için, felsefe ders saatinin arttırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Ö8 doğrudan alıntılara ek olarak bu konuda; “Ders saatinin az olduğunu düşünüyorum. Çünkü bize TYT ve AYT’ de paragraf sorusu soracaklar ve bizim bunları yorumlamamız gerekiyor. Felsefe de yorumlamaya dayalı bir ders olduğu için ders saatinin, arttırılması gerektiğini düşünüyorum.” diyerek bu durumu desteklemektedir. Ö20’nin doğrudan alıntılarda söz ettiği gibi; öğrenciler, felsefe derslerini, meslek derslerinin yoğunluğu arasında dinlenme, rahatlama dersi olarak gördüklerini belirtmektedirler.

Felsefe ders saatini yetersiz bulan katılımcılar, felsefe dersinden zevk aldıklarını, kendilerini bu derslerde daha rahat ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Felsefe grubu derslerinin, diğer derslere göre farklı bir tarzı olduğunu vurgulamışlardır. Katılımcılar, felsefe grubu

derslerinin, düşüncelerini geliştirdiğini, bu derslerin hayata bakış açılarını değiştirdiğini bahsetmişlerdir.

Katılımcılar, felsefe grubu derslerinde -fizik, kimya, edebiyat, fıkıh gibi derslere göre- ezber konularının çok olmaması, felsefe derslerinin düşünmeye dayanmasından dolayı, felsefe grubu derslerinin hayatlarında önemli bir yeri olduğunu da belirtmişlerdir. Katılımcılar felsefe grubu derslerinden zevk aldıklarını, bu derslerin insanın ufkunu, düşüncelerini genişleten bir yönü olduğunu belirtmişlerdir. Ö24, doğrudan alıntılara ek olarak felsefe dersiyile ilgili; “Aslında felsefeye herkesin ön yargısı var ama benim yok. O yüzden bir saat daha fazla olmasını isterim. Benim zevk aldığım ders çünkü.” diyerek bu düşünceyi desteklemektedir.

4.3.1.2. Derslerin İçeriği

Derslerinin içeriği kategorisi incelendiğinde, öğrencilerin bu derslere karşı olumlu görüşlerinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin içeriğinin tartışmaya yönelik olduğunu, bu dersi eğlenceli bulduklarını, içeriğinde ezber olmadığını, kendi düşüncelerini bu derslerde çok rahat ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Felsefe grubu derslerinin içeriğine ilişkin görüşler kategorisine ait kodlar ve katılımcılardan doğrudan alıntılar Tablo 16’da belirtilmiştir.

Tablo 16. Derslerinin İçeriği Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Tartışmalı	“Ben felsefe dersinin içeriğinin daha çok tartışmaya yönelik olduğunu düşünüyorum. Ayrıca diğer meslek dersleriyle ve kültür dersleriyle karşılaştığımızda felsefe dersinin içeriğinin onlara göre daha iyi olduğunu söylemek durumundayım.” (Ö1)
Eğlenceli	“Çünkü felsefe mantık isteyen bir ders. Bilgi, mantık. Bu da bizim açımızdan eğlendiriyor yani bizi. Hoşumuza giden bir ders. Yani insanın işledikçe işleyesi geliyor.” (Ö19)
Kendini ifade etme	“Diğer derslere göre en azından bizim konuşmamızı sağlıyor. Mesela matematik dersini dinlerken sadece formüllerle işlem yaparken, felsefede en azından kendi fikrimizi, kendi görüşümüzü, kendimizi değerlendirebiliyoruz. Daha güzel oluyor bizim için.” (Ö13)

Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin içeriğini, diğer derslerle kıyasladıklarında, felsefe grubu derslerinin, tartışmaya yönelik bir ders olduğunu belirtmişlerdir. Felsefe grubu derslerinde, ezbere dair konuların fazla olmamasından dolayı, derslerde daha çok tartışma yaptıklarını, farklı fikirleri öğrendiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, felsefe derslerinin, tartışmaya dayalı bir ders olduğu için, yorumlamayı daha çok yaptıklarını belirtmişlerdir. Ö1'in doğrudan alıntılarda belirttiğine ek olarak Ö4: "Felsefe dersleri daha çok düşündürme, yoruma açık olduğu için yani daha çok konuşmaya, kendini ifade etmeye ya da bilgilerinin aktarılmaya dayalı olduğu için daha çok işte matematik dersleriyle karşılaştırıyorum. Bir soruyu çözerken mesela yorum yapman lazım ya da onu işte bir yerden çıkarıp bir yeri bulmak lazım. Biz felsefede de böyleyiz. Daha çok yoruma dayalı." diyerek bu düşünceyi desteklemektedir.

Felsefe grubu dersleri içeriği, tartışmaya dayalı bir ders olduğu için, katılımcılar derse aktif katılım sağladıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin, kendi hayatlarına yönelik bir ders olduğu için de bu derslerin, dikkatlerini çektiğini, tartışmaya dayalı olduğu için bu derslerde, her konuda sorgulama yapabildiklerini, derinlemesine bir düşünme yaptıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcılar felsefe ders içeriğini eğlenceli bulduklarını ifade etmişlerdir. Ezber bilgiler olmadığı için derslere katılım sağladıklarını, bu nedenle derslerden zevk aldıklarını ifade etmişlerdir. Diğer ders içerikleriyle, felsefe dersi içeriklerini karşılaştırdıklarında, diğer derslerde bilgi öğrenmeye, ezber yapmaya çalıştıklarını ancak felsefe grubu derslerinde güncel hayata dair birçok bilginin var olduğunu, bu nedenle dersleri eğlenceli bulduklarını belirtmişlerdir. Doğrudan alıntılarda Ö19'un belirttiklerine ek olarak Ö2: "Dediğim gibi böyle daha çok düşünmeye dayalı olduğu için daha eğlenceli geçiyor felsefe dersleri. Diğer dersler bilgi, ezber türü. Ama felsefe düşündürüyor, eğlendiriyor yani daha iyi." belirterek bu durumu desteklemektedir.

4.3.1.3. Derslerin Öğrenme-Öğretme Süreci

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, öğrencilerin felsefe grubu derslerinin öğrenme-öğretme sürecine dair görüşleri sonucunda derslerin soru- cevap şeklinde tartışmaya yönelik olması ayrıca görsellerle, slaytlarla desteklenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Felsefe grubu derslerinin öğrenme- öğretme sürecine ilişkin görüşler kategorisine ait kodlar ve katılımcılardan doğrudan alıntılar Tablo 17'de belirtilmiştir.

Tablo 17. Derslerinin Öğrenme-Öğretme Süreci Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Tartışma tekniği	“Ben felsefenin tartışma yönelik bir ders olmasını isterdim. Sürekli tartışma yapılmasını, öğrencilere sürekli görüşlerinin sorulmasını, belli bir konu hakkında fikirlerinin değerlendirilmesini isterdim.” (Ö1)
Kalıcılığı arttıracak materyaller	“Anlatma sürecini slaytla anlatılması bence güzel olur çünkü kısa veriler daha rahat öğrenilmesi olur. Öğrenilmesi kolay olur. Görselle alakalı da yani zihnimize canlandırılması daha rahat olur” (Ö7)

Katılımcılar felsefe grubu derslerinin, soru sormaya yönelik olduğu için, daha çok tartışmaya yönelik şekilde işlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcılar bir konu hakkında fikirlerini belirttiklerinde, tartışma yaptıklarında o konunun daha çok akıllarında kaldıklarını ve bu nedenle tartışmaya yönelik ders anlatılmasının daha faydalı olduğunu belirtmişlerdir. Doğrudan alıntılardan Ö1’e ek olarak Ö4; “Bizim ders işleyişimiz daha çok tartışma, o konu üzerinde yorum yapma, işte herkesin fikirlerini belli etmesi...” diyerek bu söylediklerini desteklemektedir. Katılımcılar, ders anlatımında, kısa bilgiler verildikten sonra karşılıklı tartışmaya, fikirlerini ifade etmeye geçmeyi istediklerini, o zaman konuyu daha iyi kavradıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcılar felsefe grubu derslerinin, tartışmaya yönelik ders işlenmesinin yanı sıra, derslerin kalıcılığı arttıracak materyallerle desteklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Derslerin görsellerle desteklendiğinde- slayt, video, gif- konuların daha akılda kaldığını, bu sayede öğrenmenin kolaylaştığı katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Doğrudan alıntılara ek olarak Ö18; “Yani slayt ve böyle akılda kalıcı giflerle, animasyonlarla daha da kalıcı yapabilir”, Ö25; “Videolarla desteklenebilir. Hikayeleştirilebilir...Sadece bilgi vermek bu kalmıyor aklımızda.” diyerek bu düşünceleri desteklemektedirler. Katılımcılar; tartışma, görsel verilerin yanı sıra günlük hayattan örnekler verilerek, kısa bilgilerle de felsefe grubu derslerinin öğrenme- öğretme sürecinin zevkli hale geleceğini belirtmişlerdir.

4.3.1.4. Felsefe Grubu Derslerinin Ölçme Değerlendirme Süreci

Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin ölçme değerlendirme sürecine dair, sınavların ezber olmaması gerektiğini, daha çok yoruma dayalı, klasik soruların olması ve çoktan seçmeli olması gerektiğini bahsetmişlerdir. Felsefe grubu derslerinin ölçme değerlendirme sürecine ilişkin görüşler kategorisine ait kodlar ve katılımcılardan doğrudan alıntılar Tablo 18’de belirtilmiştir.

Tablo 18. Derslerin Ölçme Değerlendirme Süreci Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Çoktan seçmeli sorular	“Bence test olması daha mantıklı olur diyor. Klasikte hep ezber istiyor. Bilmediğimi yazamıyorum ama testte bir şekilde seçeneklerden yola çıkarak cevaplayabiliyoruz.” (Ö6)
Yorum soruları	“...mesela felsefe dersi için klasik olması daha iyi gibi. Çünkü hani yorumumuzu katabiliyoruz, duygularımızı yazıya aktarabildiğimiz için. Bence felsefe dersi için klasik daha iyi. (Ö18)

Katılımcılar, soruların daha çok çoktan seçmeli ve klasik olması gerektiğini belirtmişlerdir. Sınavların çoktan seçmeli olması gerektiğini belirten katılımcılar, bazı konularda, çok fazla ezber olduğunu bu nedenle çoktan seçmeli sorularda zorlandıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, çoktan seçmeli sorularda, seçeneklerden hareketle bilmedikleri konuları yapabildiklerini ama klasik sorular olduğundan, bilmedikleri konu hakkında yorum yapamadıklarını belirtmişlerdir. Üniversite sınavına hazırlanan öğrenciler, çoktan seçmeli sorularla sınava hazırlandıkları için, felsefe grubu dersleri ölçme değerlendirme sürecinde de çoktan seçmeli soruların olması gerektiğini belirtmişlerdir.

4.3.2. Felsefe Grubu Derslerinin Öğrenciler Üzerindeki Etkisi

Felsefe grubu derslerinin öğrenciler üzerindeki etkisi teması, felsefe grubu derslerinin günlük hayata etkisi, farklı lise türleri, deneyim farklılaşması ve derslerin seçimi olmak üzere dört kategoriden meydana gelmiştir.

4.3.2.1. Günlük Hayata Etkisi

Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin günlük hayata etkisi kategorisinde, felsefe grubu derslerinin, öğrencilerin bakış açılarını değiştirerek esnek bakış açısı oluşturduğunu, çok yönlü düşünmeyi sağladığını belirtmişlerdir. Katılımcılar, farklı fikirlere karşı saygı duymayı, düşüncelerini kolay ifade etmeyi öğrendiklerini, böylece felsefe grubu derslerinin yeni fikirler edinmeyi sağladığını belirtmişlerdir. Felsefe grubu derslerinin günlük hayatta kullanımına ilişkin görüşler kategorisine ait kodlar ve katılımcılardan doğrudan alıntılar Tablo 19’da belirtilmiştir.

Tablo 19. Günlük Hayata Etkisi Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Çok yönlü düşünme	“Sadece bir yoldan bakmamayı yani diğer yollardan da bakmayı, böyle bir sonuç olmadığını yani sonucu farklı yollardan gidebileceğimizi öğretiyor mesela.” (Ö1)
Saygı duymak	“Mesela böyle nasıl birilerinin fikirlerine değer verdiğini ya da saygı duymak gerektiğini öğreniyorsun bu derste bence. Descartes’e ya da Thales’ten falan bahsetmiyoruz oturup arkadaşlarımızla ama nasıl bir kişinin düşüncesine saygı duymamız gerektiğini, iyi de kötü de olsa saygı duymamız gerektiğini öğreniyoruz.” (Ö14)
Yeni fikirler	“Yeni düşünceler ekliyor. Arkadaşarımla tartışmayı, onlarla daha çok sosyalleşmeyi öğretiyor.” (Ö17)

Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin günlük hayatta kullanımına ilişkin görüşlerinde, bu derslerin öğrencilerin çok yönlü düşünmesine katkı sağladığını belirtmişlerdir. Bir konuya dair bilgileri sorgulamayı, günlük hayatta bir haberle karşılaştıklarında, bilginin doğruluk durumunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin, esnek bakış açısı sağladığını, diğer derslerde ezbere yönelik konular olduğu için, düşünmeye fırsat tanınmadığını, felsefe grubu derslerinde kalıp bilgileri ezberleme gibi bir durum olmadığını belirtmişlerdir.

Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin günlük hayatta kullanımına ilişkin görüşlerinde, farklı fikirlere saygı duymayı öğrendiklerini bahsetmişlerdir. Katılımcılar, felsefe grubu derslerinde, tartışma yaptıkları için, arkadaşlarının düşüncelerini dinlediklerini, düşüncelere

karşı saygı duymayı bu şekilde öğrendiklerini belirtmişlerdir. Ö14'ün, doğrudan alıntılarda belirttiği görüşlere ek olarak, Ö21; “Başkalarının düşüncelerine saygı duyabilmeyi öğrendik bence” sözleri, söylediklerini desteklemektedir.

Saygı duymayı öğrenen öğrencilerin, düşüncelerini de kolay bir şekilde ifade etmeyi sağladığını, katılımcılar belirtmişlerdir. Katılımcılar, farklı fikirlere saygı duyulduğunda, öz güvenlerinin yükseldiğini, bu sayede düşüncelerini daha kolay ifade ettiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin, yeni fikirler edinmeyi sağladığından bahsetmişlerdir. Katılımcılar, derslerde farklı fikirleri edindiklerini ve günlük hayatlarında bu fikirleri paylaşabildiklerini ifade etmişlerdir. Doğrudan alıntılara ek olarak Ö9; “Gündelik yaşamımızda aslında felsefe daha birçok konuda fikir sahibi olmamızı sağlıyor.” diye söyleyerek Ö17'nin görüşlerini desteklemiştir.

Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin dışındaki derslerde, belirli bir sınır içerisinde belirli konular hakkında bilgiler edindiklerini, ancak felsefe grubu derslerinde bu sınırın olmadığını belirtmişlerdir. Sosyoloji ve psikoloji gibi derslerde de günlük hayata, yaşama, topluma dair yeni fikirleri edindiklerini, bu bilgileri de gündelik yaşamlarına aktarabildiklerini ifade etmişlerdir.

4.3.2.2. Farklı Lise Türleri

Katılımcılar, farklı lise türleri kategorisinde; farklı lise türlerinde öğrenim görmek istediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin farklı lise türlerine dair görüşleri kategorisine ait kodlar ve katılımcılardan doğrudan alıntılar Tablo 20'de belirtilmiştir.

Tablo 20. Farklı Lise Türleri Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Okulumdan memnunum	“Buraya ben kendi isteğimle geldim. Meslek derslerinin bu kadar yoğun olduğunu bilmiyordum. Ama ona da alıştık. Şu an onu da yapıyoruz. İlk başlarda çok zorlanıyordum. Ama şu an iyi ilerliyoruz.” (Ö3)
Okulumdan memnun değilim	“Yani anadolu lisesini tercih ederdim. Çünkü imam hatipte normal derslerden ziyade din dersleri fazla olduğu için insan bir noktadan sonra diyor ki yani ben ne yapıyorum burada yani gerek yok bu kadarına. Çünkü her şeyi detaylı hocam çok fazla bölüm var. İşte

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
	hadistir, kelamdır. Gerek yok yani o kadarına. Hepsini bir başlık altında toplasalar güzelce işlense. Bir de ders saatleri çok fazla.” (Ö10)

Katılımcılar, farklı lise türlerinde öğrenim görmek istememe nedeni olarak, imam hatip lisesine kendi istekleriyle geldiklerini, okula alıştıklarını, tamamen kız okulu olduğu için, daha rahat edeceklerini düşündükleri için imam hatip lisesine geldiklerini belirtmişlerdir. İmam hatip lisesine, ilk geldiklerinde okul ortamına tam olarak alışmasalar da zamanla bu durumu da aşmışlar ifade etmişlerdir. İmam hatip lisesinin tamamının, kız öğrencilerden oluşmasının, kendileri açısından olumlu bir durum olduğunu, farklı bir lise türünde öğrenim görmek istemediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, kız öğrencilerin bulunduğu ortamda, kendilerini çok daha rahat hissettiklerini, diğer lise türlerinde öğrenci ortamından kaynaklı sorunlar olduğunu belirtmişlerdir. Ö14; “İmam hatipteyim, şu an memnunum. Anadolu lisesinde olsaydım çok farklı bir karakterde olurum büyük ihtimalle...” diyerek Ö3’ün görüşlerini desteklemektedir.

Katılımcılar, çoğunlukla farklı bir lise türünde öğrenim görmek istediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, lise giriş sınavlarında yeterli puanı alamadıklarından, puansız olarak seçebilecekleri okul türü çok az olduğu için, imam hatip lisesine gelmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, lise tercih sürecinde okul türlerini araştırmadıklarını, lisede öğrenecekleri dersleri araştırmadan tercih yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle imam hatip lisesine geldiklerinde, meslek derslerinde zorlandıklarını belirtmektedirler. Ö8; “Fen lisesi isterdim ama fen lisesi olmasa anadolu lisesi isterdim. Çünkü burada dini dersler fazla olduğu için fazla düşünmüyoruz. Felsefeye fırsatımız kalmıyor.” diyerek farklı lise türünde öğrenim görmek istediğini belirtmiştir.

4.3.2.3. Deneyim Farklılaşması

Katılımcılar, deneyim farklılaşması kategorisinde, felsefe grubu derslerine karşı deneyimlerinin farklılaşacağını belirtmişlerdir. Öğrencilerin farklı lise türlerinde deneyim farklılaşmasıyla ilgili görüşleri kategorisine ait kodlar ve katılımcılardan doğrudan alıntılar Tablo 21’de belirtilmiştir.

Tablo 21. Deneyim Farklılaşması Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Felsefe öğrenimi açısından daha iyi bir ortamda olurum	“En azından mesela burada din dersleri görüyoruz. Daha sonra felsefe dersine girdiğimiz zaman bir garip duygu oluyor. Bir önceki ders din dersinden çıkıp daha sonra felsefe dersine giriyorsun. Bir önceki dersi sorguluyorsun. Ben bu dersi öğrendim de şimdi ne yapıyorsun? Ama başka bir okulda olsaydım daha çok odaklanırdım belki felsefeyi daha çok sevebilirdim.” (Ö13)
Felsefe öğrenimi okulumdan farklı olmazdı	“Şöyle söyleyeyim, ben zaten ortaokuldan, ilkokuldan beri böyle sayısal eğilimle daha fazla olan biriyim. Konuşmayı seviyorum, o yüzden sayısal seçmemin hiçbir şekilde felsefeye karşı bir görüşümü değiştirmede. Hala da severim, o yüzden değişmezdi.” (Ö9)

Katılımcılar, farklı lise türlerinde öğrenim gördüklerinde, felsefeye karşı zaten ilgili oldukları için deneyimlerinde farklılaşmanın olmayacağını belirtmişlerdir. Deneyim farklılaşmasının olmayacağını belirten diğer katılımcılar, öğretmen faktörü üzerinde durmuşlardır. Önemli olanın okul türü olmadığını, öğretmenin ders anlatım şeklinin, öğrenciye yaklaşımlarının çok daha önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcılar, farklı lise türlerinde felsefe grubu derslerine karşı deneyimlerinin farklılaşacağını belirtirken, felsefe üzerinde düşünmek için daha fazla zamanlarının olacağından bahsetmişlerdir. İmam hatip lisesinde, meslek dersleri fazla olduğu için, felsefe grubu dersleri üzerinde düşünmek için fırsatlarının olmadığını, ezber yapacakları çok fazla ders çeşidi olduğu için, felsefe grubu derslerini önemseyemediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, farklı lise türlerini seçtiklerinde, düşünmeye dair konuları daha önce fark edebileceklerini, bazı konuları sorgulamayı daha önce deneyimleyebileceklerini belirtmişlerdir.

4.3.2.4. Felsefe Grubu Derslerinin Seçimi

Katılımcılar, felsefe grubu derslerinin seçimi kategorisinde, felsefe grubu derslerini seçmek istediklerini belirtmişlerdir. Felsefe grubu derslerinin seçimi sürecine dair görüşleri kategorisine ait kodlar ve katılımcılardan doğrudan alıntılar Tablo 22’de belirtilmiştir.

Tablo 22. Felsefe Grubu Derslerinin Seçimi Kategorisine Ait Kodlar ve Katılımcılardan Doğrudan Alıntılar.

Kodlar	Doğrudan Alıntılar
Daha fazla felsefe grubu dersi alabilme olanağı	“Şimdi ben zaten TYT'de bunları gördüğüm için, AYT'de de var. Bunları eksik buluyorum. Nasıl diyeyim size? Şimdi 12. sınıfta zaten felsefe dersi yok. TYT'ye giriyoruz, 11. sınıfta işlediğimiz için konularımızı zaten unutmuş oluyoruz. Giriyoruz, hepsini yapamıyoruz mesela. Tekrar çalışmamız gerekiyor. 12. sınıfta bunları alıp tekrar anlatsalar ya da yüzeysel geçseler daha iyi olurdu.” (Ö12)
Daha az felsefe grubu dersi	“Yani çok isteyeceğimi sanmıyorum. Çünkü sayısal bölümde sınavda çıkmayacak ders. Meslek dersleri gibi. O da beni zorlayacağını düşünüyorum. Gereksiz vakit kaybolacağını. Bence sadece felsefe yeterli olur.” (Ö7)

Bazı katılımcılar, felsefe grubu derslerini seçmek istediklerini çünkü psikoloji, sosyoloji gibi derslerin ilgilerini çektiğini belirtmişlerdir. Katılımcılar, meslek derslerinin fazla olduğunu, bu derslerin yoğunluklarının azaltılarak felsefe grubu derslerinin gelmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcılar, psikoloji, sosyoloji gibi derslerin hayatın her alanında işlerine yarayacaklarını, bu nedenle bütün bölümlerde bu derslerin olmasını istediklerini bahsetmişlerdir. Doğrudan alıntılara ek olarak Ö17: “Çok meslek dersleri var. Onun yerine biraz daha böyle dersler gelse yani. Fıkıh yerine hep birbirine benziyor yani. İkisinde de sanki aynı şeyi görüyoruz. Onun yerine psikoloji, sosyoloji derslerini koysalar. O dersleri de öğreniriz...” diyerek felsefe grubu derslerinin seçilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Katılımcılar, özellikle 12. sınıfta, sınav döneminde felsefe grubu derslerinin seçilmesi gerektiğini, temel yeterlilik ve alan yeterlilik sınavlarında bu derslerden soru geldiğini, bu nedenle sosyoloji, psikoloji, mantık derslerinin önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcıların bir kısmı ise felsefe grubu derslerini seçmek istemediklerini, çünkü sayısal alanda oldukları için, alan yeterlilik sınavında sosyoloji, psikoloji, mantık gibi derslerin, sınavda çıkmayacağını, bu nedenle sadece felsefe dersini almak istediklerini bahsetmişlerdir. Katılımcılar, felsefe grubu derslerini almanın sınav döneminde kendilerine vakit kaybettireceğini, bu nedenle psikoloji, sosyoloji, mantık gibi dersleri almak istemediklerini belirtmişlerdir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma sonucunda elde edilen bulgular, ilgili alanyazın çerçevesinde karşılaştırılarak tartışılmış, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. Tartışma ve Sonuç

Öğrenci, öğretmen ve yönetici olmak üzere imam hatip lisesindeki felsefe grubu derslerine yönelik görüşlerinin incelendiği bu araştırma sonucunda yöneticilerin kendi söylemleri doğrultusunda felsefe grubu derslerinin seçimine müdahil olmadıkları sonucuna varılmıştır. Yöneticiler, felsefe dersinin zorunlu ders olduğunu, seçmeli derslerin belirlenirken Talim Terbiye Kurulu'nun kararının geçerli olduğunu belirtmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği ders seçimi madde 11'de, ders seçimi şu şekilde belirtilmiştir:

MADDE 11- (1) **(Değişik:RG-16/9/2017-30182)** Derslerin seçimi ve buna yönelik açıklamalar ikinci dönemin ilk haftasında okul müdürlüğünce öğrencilere duyurulur. (2) **(Değişik:RG-16/9/2017-30182)** Ders seçimi okulun imkânlarına bağlı olarak veli, sınıf rehber öğretmeni ve rehberlik öğretmenin bilgisi dâhilinde öğrenci tarafından şubat ayı içinde yapılır, e-Okul sistemine işlenir ve Kitap Seçim Modülüne kitap ihtiyaç sayısı girilir. Grup oluşturulmadığı için açılmayan dersler okul yönetimince ilan edilir. Bu dersleri seçen öğrenciler tercihleri doğrultusunda açılan seçmeli derslere yönlendirilir. Süresi içerisinde ders seçimi yapmayan öğrencilerin dersleri okul yönetimince belirlenir.

Araştırma bulguları sonucunda yöneticilerin bu maddeyi destekler nitelikte hareket ettiklerini beyan ettikleri görülmüştür.

Yönetmelikte yer alan seçmeli ders gruplarının oluşturulması sürecinde, okulda normu bulunmayan ya da normu az olan dersler seçilmemekte ve açılan diğer seçmeli derslere yönlendirilmektedir. İmam hatip liseleri, dini derslerin ağırlıklı olduğu bir okul olduğu için seçmeli ders grupları, dini derslerle oluşturulmaktadır. Sözel alanın açılmadığı sınıflarda

sosyoloji, psikoloji ve mantık dersleri seçilmemektedir. Öğrencilerin de bulgularda belirttiği gibi 11. ve 12. sınıfta felsefe grubu derslerinin seçilmesi öğrencilerin AYT sınavı açısından olumlu olacaktır.

Araştırmada, yöneticilerin, felsefe grubu derslerine karşı yaklaşımlarının, olumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Yöneticiler, felsefe grubu derslerinin, öğrencilerin ufkunu açan, doğru düşünmelerini sağlayan, öğrencilere her anlamda fayda sağlayan bir ders olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu dersleri öğrencilerin algılamasında olabilecek sorunların öğrencilerin ön yargılarından kaynaklı olabileceğini belirtmişlerdir. Yöneticilerin bu görüşlerine karşın, öğrencilerle görüşmelerde elde edilen bulgularda öğrencilerin ön yargılarının olmadığı görülmektedir. 10. sınıfta felsefe dersi ile ilk karşılaştıkları dönemde öğrenciler ön yargılı olsalar da bu ön yargıları zamanla yıkılmaktadır.

Yöneticiler, öğrencilerin dini duyarlılıklarından kaynaklı sorunların yaşanabileceğini, bu durumda öğretmenlerin hassas davranışlarıyla bu sorunun aşılabileceğini belirtmişlerdir. Çakıl'ın (2022); öğrencilerin, öğretmenlere karşı olumlu tutum geliştirdiklerinde, felsefe dersine karşı da olumlu tutum geliştirdiklerini belirtmesi, araştırma sonucunda elde edilen sonucu doğrular niteliktedir. Yöneticiler böylelikle felsefe grubu derslerine karşı öğrencilerin olumlu tavır alabileceğinden bahsederek, felsefe grubu derslerine olumlu yaklaşımlarını belirtmişlerdir.

10. sınıfta felsefe dersinin belirli konularında, dini duyarlılıkla ilgili sorunlar bazı öğrencilerde yaşanmaktadır. Ancak öğrenciler zamanla felsefe ve din ayrımını yaparak bu sorunları aşmaktadır. Felsefe grubu derslerine karşı ise öğrenciler herhangi bir dini duyarlılık geliştirmemektedirler.

Araştırmada, derslerin seçiminde önceliğin öğrencilerin istekleri olduğu sonucuna varılmıştır. Yöneticiler; ders saati, okulun fiziki durumu, öğretmen normu gibi etkenlerin de göz önünde bulundurdıklarını ancak ders seçimlerinde önceliğin öğrenci seçimlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği ders seçimi madde 11' de ders seçiminde öğrencilerin isteklerinin önceliğinin olduğu şu şekilde belirtilmiştir: “(4) **(Değişik: RG-1/7/2015-29403)** Seçmeli ders en az 10 öğrencinin talebi doğrultusunda öğretime açılır.” Yöneticilerin de belirttiği gibi, yönetmelikte yer alan bu madde yapılan araştırma bulguları sonucunu desteklemektedir.

Yönetmeliğe göre, yapılan ders gruplarından 10 öğrencinin isteği doğrultusunda dersler açılmaktadır. Ancak bu ders grupları içerisinde felsefe grubu dersleri yoksa öğrenciler bu

dersleri seçememektedir. İmam hatip liselerinde, ders grubu önceliği dini derslere verildiği için felsefe grubu derslerini öğrenciler seçememekte, sadece sözel alanı tercih eden öğrenciler bu dersleri alabilmektedirler.

Yöneticiler, öğrencilerin ders seçim sürecinde bilinçsiz oldukları için, yanlış tercihler yaptıklarını bu nedenle sorunlar yaşandığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin bilinçsiz tercih sonuçlarına göre alanlar, dersler belirlenmekte ve bunun sonucunda derslerin seçimi de bu alan seçimlerine göre yapılmaktadır. Öğrencilere alan seçimi öncesi derslerin tanıtımı yapılarak bu doğrultuda seçim yapılması sağlanmalıdır.

Ders seçim sürecinde, velilerin felsefe grubu derslerine, olumsuz görüşlerinin var olduğu, velilere bu derslerin tanıtımının yapılmadığı sonucuna varılmıştır. Yöneticiler, velilerin öğretim programına yabancı olduğunu, diğer derslere göre felsefe derslerinin daha soyut olduğunu, velilerde dini değerlere karşı bir ders imajı olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle veliler, felsefe grubu derslerine karşı olumsuz görüş oluşturmaktadırlar. Karateke (2015), velilerin bazılarının öğrencilere karşı ilgisiz olduklarını belirtmiştir. Karateke'nin bu görüşleri, araştırmada ulaşılan, velilerle ilgili yaşanan olumsuz görüşleri destekler niteliktedir.

Yöneticiler, öneri olarak bu derslerin tanıtımının, felsefe grubu öğretmenleri tarafından yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Benzer şekilde felsefe dersinin gerekliliği ve faydaları hakkında öğrencilerin bilgilendirmesi gerektiği yöneticiler tarafından belirtilmiştir. Böylece öğrencilerin gelecekteki planlamaları için doğru yönlendirmeler yapılabilir.

Öğretmenlerin, felsefe grubu derslerine ilişkin deneyimlerinin olumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Öğretmenlere göre, felsefe grubu dersleri öğrencilerin düşünme, soru sorma kabiliyetlerini arttıracaktır. Benzer şekilde Ünsal da (2016), öğretmenlere göre felsefe dersinin birçok açıdan öğrenciye katkı sağladığını, düşünme becerisi kazandırdığını, bakış açısı oluşturduğunu, öğrencinin kendini tanımasını sağladığını belirtmiştir ve bu durum araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Öğretmenler, öğrencilerin felsefe grubu derslerine karşı olumsuz yaklaşımlarının da olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenler, öğrencilerin eleştirel düşünmeye, sorgulamaya, soru sormaya ön yargılı olduklarını, hatta genel olarak bütün derslere karşı öğrencilerin mesafeli olduklarını belirtmişlerdir. Küçük Kurt da (2006), öğrencilerin felsefe dersine ilişkin olumlu tutumlarının istenilen düzeyde olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Öğretmenlerin bu görüşlerine karşı, öğrencilerle görüşmeler sonucunda oluşan bulgularda öğrencilerin felsefe grubu derslerine olumlu yaklaştıkları sonucuna varılmıştır. Öğrenciler felsefe grubu derslerini soru sormaya, tartışmaya yönelik olduğu için bu dersleri eğlenceli bulduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin görüşlerinin aksine öğrenciler felsefe grubu derslerine daha olumlu bakmaktadırlar. 10.sınıftan sonra bu derslerle tanışmalarına rağmen, derslerin içeriğine, işleyiş biçimine öğrenciler uyum sağlamaktadır. 11. sınıftan itibaren felsefe grubu derslerine karşı daha olumlu bir yaklaşım sergilemektedirler.

Öğretmenlere göre güncel konuların felsefede yer almamasından kaynaklı olarak, öğrenciler dersleri kurama boğulmuş olarak görmektedirler. Akdağ'ın (2012) araştırmasında, ders içeriğinin yoğun olması, fikir akımları ve düşünür görüşlerinin fazla olması, güncel konulara çok fazla yer verilmemesini ifade etmesi araştırmanın verilerinden elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Felsefe grubu derslerinin ilk ünitelerinde, bu derslerle ilgili kavramlara fazlaca yer verilmiştir. Bu nedenle öğrenciler ilk ünitelerde zorluk yaşamaktadır. Ancak diğer ünitelerde kavram yoğunluğu azalmaktadır. Felsefe grubu dersleri sanat, siyaset, din, ahlak, aile, eğitim gibi güncel konularda öğrencilerin fikir edinmesini sağlamaktadır. Öğretmenler, öğrenme-öğretme sürecini çeşitlendirerek, güncel konularda öğrencilerin fikir edinmesini sağlayabilir.

Öğretmenlere göre, öğrencilerin ön öğrenmelerinin eksik olması ve felsefe grubu derslerine dair ilköğretim, ortaokul seviyesinde herhangi bir ders görmemelerinden dolayı, öğrencilerin görüşlerinin olumsuz olduğu sonucuna varılmıştır. Çakıl'ın (2022), öğrencilerin felsefeyi anlamlandırmaları için 11. sınıfın geç olması, felsefe grubu derslerine karşı öğrencilerin tutum geliştirmediğini belirtmesi ve Küçük Kurt'un (2006) araştırmasında, ilköğretim düzeyinde de felsefe derslerine yer verilmesi gerektiğinden bahsetmesi, araştırma sonucunda elde edilen sonucu doğrular niteliktedir.

Felsefe grubu dersleri, ilköğretimden itibaren verilmesi gereken derslerdir. Öğrencilerin 10. sınıfta zorluk yaşamaması, konulara yabancılaşmaması için felsefe grubu dersleriyle öğrenciler erken dönemde tanıştırılmalıdır.

Öğretmenlerin görüşlerine göre, öğrencilerin dini korkularının olması nedeniyle felsefe grubu derslerine ön yargılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin dini kavramlar ile felsefe grubu derslerinde öğrendikleri bilgilerin çelişmesinden kaynaklı, öğrenciler dini korkular yaşayabilmektedir.

Öğretmenler, öğrencilerdeki ön yargının, felsefe öğretmenleri vasıtasıyla yıkılabileceğini vurgulamışlardır. Öğrenciler, felsefe grubu derslerinin bazı konularında, dini bilgilerini sorgulamakta ve bu sorgulamadan dolayı zorluk yaşamaktadırlar. Ancak bu durumun dışında felsefe grubu derslerinde sorunlar yaşanmamaktadır.

Öğretmenler, öğretim programıyla ilgili, öğrencileri gereksiz kavrama boğan konuların olmasından kaynaklı sorunlar var olduğunu belirtmişlerdir. Kızıltan (2012), öğrencilerin felsefe dersini, filozofların görüşleri odaklı, soyut, ezber bir ders olarak görmelerinden kaynaklı bu derse karşı olumsuz tutum geliştirdiklerinden bahsetmesi, elde edilen sonuçları destekler niteliktedir. Benzer şekilde Dombaycı da (2008), felsefe öğretim programının çok yoğun olduğunu, programın öğrencinin seviyesine uygun olmadığını, ezbere dayalı olduğunu, sorgulamayı içermediğini, programın içeriğinin güncel olmadığını ifade etmiştir.

2018 yılında güncellenmiş olan felsefe dersleri öğretim programı, içerik olarak yoğun kuramsal bilgiye dayalıdır. Durakoğlu (2017) araştırmasında, felsefe öğretim programındaki kazanımların, amaç odaklı şekilde hazırlanmadığı süreç odaklı şekilde hazırlandığı belirtmiştir. Felsefe öğretim programında, içeriğin belirlenmesinde amaçların göz ardı edildiği, felsefe öğretim programının felsefe tarihine benzediğini belirtmesi yapılan araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Öğretim programının 2025 yılından itibaren uygulanmaya başlamasıyla birlikte, felsefe dersindeki gelişmeler araştırılmalıdır. 2018 öğretim programındaki aksaklıkların, yeni programda devam edip etmediği rapor olarak sunulmalı ve program ihtiyaçlara göre güncel tutulmalıdır. Ancak sosyoloji, psikoloji ve mantık dersleri öğretim programı 2009 yılından itibaren uygulamada olduğu için en kısa sürede yenilenmelidir.

Velilerin felsefe grubu dersleriyle ilgili bilgilerinin olmadığı ve bu derslere karşı velilerin olumsuz bakış açılarına sahip oldukları öğretmenler tarafından dile getirilmiştir. Öğretmenler, velilerin felsefe grubu derslerine olumsuz bakış açılarının olduğunu, dersleri gereksiz gördüklerini de belirtmişlerdir. Öğretmenler, bunun nedeninin muhafazakâr aile yapısından kaynaklandığını, öğrencilerin de bu durumdan etkilendiğini belirtmişlerdir.

Muhafazakâr aile yapısına sahip olan veliler ve öğrenciler, felsefe grubu derslerine olumsuz yaklaşım sergilemektedir. Diğer liselere kıyasla, imam hatip liselerinde muhafazakâr aile yapısına sahip öğrenci ve velinin sayıca fazla olması bu olumsuz yaklaşımı ortaya çıkarmaktadır. Yöneticilerin ve öğretmenlerin belirttiği gibi, velilerin felsefe grubu derslerine olumsuz bakış açılarının olması, öğrencilerin ders seçimlerini etkilemektedir.

Öğrencilere göre felsefe grubu ders saatleri yetersizdir. Öğrenciler, felsefe derslerinden zevk aldıklarını, bu derslerin hayatlarında önemli yer edindiğini bu nedenle ders saatinin artırılması gerektiğinden bahsetmişlerdir. Akdağ'ın (2002), ders saatinin az olmasının felsefe dersinin etkililiğinde sorunlara neden olduğunu savunması ve Ünsal'ın (2016), ders saatinin artırılması gerektiğini belirtmesi, yapılan araştırma sonucuyla paralellik göstermektedir.

Felsefe grubu derslerinden, sadece felsefe dersinin zorunlu olması, psikoloji, sosyoloji ve mantık dersinin seçmeli olması nedeniyle, öğrenciler haftada 2 saat bu dersleri almaktadırlar. Bu nedenle ders saati yetersiz gelmektedir. 11.sınıftan itibaren felsefe grubu dersleri zorunlu olmalı ve ders saati artırılmalıdır. Böylece felsefe grubu dersleri etkililiği de artacaktır.

Öğrencilerin, felsefe grubu derslerinin içeriğine ilişkin yaklaşımlarının olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler, felsefe grubu derslerinin tartışmaya yönelik olduğunu, kendi düşüncelerini bu derslerde rahatça ifade edebildiklerini, içerik olarak eğlenceli bulduklarını ifade etmişlerdir. Çakıl'ın (2022), öğrencilerin, felsefe derslerinin konularını ilginç bulmaları konusunda olumlu tutum sergiledikleri sonucuna ulaşması, elde edilen sonucu doğrular niteliktedir.

Öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşlerinin aksine, öğrencilerin bu derslere olumlu görüş gösterdiği sonucuna varılmıştır. Dombaycı (2008), öğrencilerin felsefe öğretimine, öğretmenlerden daha olumlu baktığı sonucuna varılması, felsefeye karşı toplumda var olan olumsuz algının, öğrencilerin görüşlerini etkilediği, ancak öğrencilerin felsefe derslerini aldıktan sonra olumsuz olan görüşlerinin olumluya dönüştüğünü belirtmesi ulaşılan sonucu doğrular niteliktedir.

Öğrencilerin, felsefe grubu derslerinin öğrenme-öğretme sürecine ilişkin görüşlerinin olumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Öğrenciler, derslerin tartışmaya yönelik olduğundan, görsellerle ders anlatımının desteklendiğinde, derslerde daha çok tartışma yaptıkları için farklı fikirleri öğrendiklerinden bahsetmişlerdir. Kızıltan (2012), felsefe derslerinde farklı öğretim yöntemlerinden faydalanılması gerektiğini ve yaşanan çevreye, dünyaya dair geniş bir bakış açısıyla felsefe derslerinin öğretiminin yapılması gerektiğinden bahsetmesi, yapılan araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Felsefe grubu derslerinde, öğrenme-öğretme süreci tartışma, soru-cevap şeklinde olduğu için öğrenciler, bu derslere olumlu yaklaşmaktadırlar. Ancak bulgularda öğrencilerin de bahsettiği gibi felsefe grubu dersleri görsel içeriklerle zenginleştirilmeli, öğrencilerin dikkatini çekecek şekilde öğrenme-öğretme süreci zenginleştirilmelidir.

Öğrenciler farklı fikirlere karşı saygı duymayı, düşüncelerini daha kolay ifade etmeyi öğrendiklerini, böylece felsefe grubu derslerinin yeni fikirler edinmeyi sağladığını belirtmişlerdir. Beydoğan (2006), öğrencilerin düşünme biçimini ifade etmesine fırsat verilmesi gerektiğini, her düşünceye değer verilmesi gerektiğini, düşüncelerin irdelenmesini sağlayacak ortam oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır.

Öğrenciler, felsefe grubu derslerine aktif katılım sağlamaktadır. Bu derslerde kendisini ifade etme olanağı bulan öğrenciler derse olumlu yaklaşım sergilemekte ve bulgularda bahsedilen görüşlerde de bunu belirtmektedirler. Felsefe grubu derslerindeki fikir akımlarını öğrenmeleri, dönemlere göre değişen görüşleri öğrenmeleri, öğrencilerin fikirlere saygı duymalarını sağlamaktadır.

Öğrencilerin, felsefe grubu derslerinin, ölçme- değerlendirme sürecine yönelik olumsuz görüş gösterdikleri sonucuna varılmıştır. Bu derslerin, sınavının olmaması gerektiğinden bahsetmişlerdir. Ayrıca sınav yapılacaksa yorum şeklinde olmasını, ezbere dayalı bilgilerin olmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Dombaycı' nın (2008), ölçme değerlendirme sürecinde kompozisyon, test tipi yoklamanın kullanıldığını, bunun da değerlendirme bakımından yetersiz olduğu belirtilmesi yapılan araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir.

2023-2024 eğitim-öğretim yılı itibariyle tüm derslerin ölçme değerlendirme süreci değişmiştir. Bu değişiklikte birlikte felsefe grubu derslerinin ölçme değerlendirme sürecinde soru tipi olarak açık uçlu sorular sorulmaya başlamıştır. Öğrenciler açık uçlu soruların olmasına, yorum yapabildikleri için olumlu görüş göstermektedirler. Ancak TYT ve AYT sınavlarının çoktan seçmeli sorulardan oluşmasından kaynaklı, ölçme değerlendirme sürecinde tezatlık vardır. Bu nedenle ölçme değerlendirme süreciyle ilgili bu problemin bakanlık tarafından çözülmesi gerekmektedir.

Öğrencilerin felsefe grubu derslerinin günlük hayata etkisine ilişkin görüşlerinin olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler, felsefe derslerini almaya başladıktan sonra, günlük hayatta bir durumla karşılaştıklarında, o durumun doğruluğunu sorguladıklarını belirtmişlerdir. Bir haber, olay veya durumla ilgili öğrenciler çok yönlü düşünebildiklerini, bunu felsefe derslerine katılım sağlayarak geliştirdiklerini vurgulamışlardır.

Öğrencilere göre herhangi bir dersin günlük hayata etki etmesi onlar için önem arz etmektedir. Felsefe grubu derslerinin etkilerini günlük hayatta görmeleri onların bu derslere karşı olumlu görüş geliştirmesini sağlamaktadır. Bu durumda ortaöğretimde felsefe grubu derslerinin zorunlu olması gerektiğinin önemini ortaya çıkarmaktadır.

Öğrencilerin farklı liselerde öğrenim görmek istedikleri sonucuna varılmıştır. Öğrenciler, puanlarının yetersizliğinden dolayı, fen, anatomi, sosyal bilimler gibi lise türlerini tercih edemediklerini belirtmişlerdir. Okul tercihi yapacakları dönemde okulların türlerini, okullarda hangi dersleri öğreneceklerini araştırmadıkları için, imam hatip lisesine geldiklerinde zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir.

İmam hatip lisesinde, meslek derslerinin yoğun olmasından kaynaklı, felsefe grubu derslerine dair çalışmalarının daha az olduğunu belirtmişlerdir. Dombaycı'nın (2008), öğrencilerin öğrenim gördükleri alanlara göre felsefe öğretimine ilişkin algı ve tutumlarının farklı olduğu belirtmesi, yapılan araştırma sonucuyla benzerlik göstermektedir.

Lise tercihi döneminde, farklı okul tercih etmek istediği halde puan yetersizliği nedeniyle imam hatip lisesini tercih eden öğrenciler, bu lise türünde zorluk yaşamaktadır. Bu durum da ders başarılarına yansımaktadır. İmam hatip lisesi dışındaki lise türünde öğrenim görmek isteyen öğrenciler, felsefe grubu derslerine dair deneyimlerinin de farklılaşacağından bahsetmişlerdir. Mesleki derslerinin yoğun olmasından kaynaklı, felsefe grubu derslerine öncelik verememekte ve felsefe grubu derslerinde başarısız olabilmektedirler.

Öğrencilerin zorunlu olan felsefe dersi dışında, felsefe grubu derslerini seçmek istedikleri sonucuna varılmıştır. Öğrenciler, sosyoloji, psikoloji gibi derslerin hayatın içinde, her alanda lazım olduğunu, bu derslerin ilgilerini çektiğini, bu nedenle bu dersleri seçmek istediklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle felsefe grubu dersleri seçmeli ders olmaktan çıkarılmalı ve zorunlu derslerden olmalıdır.

Öğrenciler, AYT ve TYT sınavlarında felsefe grubu derslerinden soru geldiğini, bu dersler seçilmediği için bu soruları sınavlarda yanıtlayamadıklarını, bu nedenle felsefe grubu derslerinin seçilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Akdağ'ın (2002); fen bilimi alanında okuyan öğrencilerin, diğer alanda okuyan öğrencilere göre, felsefe derslerinin öğrenciler üzerinde daha az etkili olduğu sonucuna varması ve bunun nedenini, fen bilimi alanındaki öğrencilerin, yüksek öğretim sınavlarında felsefe alanından soru çözmemeleri olarak belirtmesi, yapılan araştırma sonucunu desteklemektedir. İmam hatip lisesinde öğrenim gören öğrenciler daha çok sözel ve eşit ağırlık alanını tercih ettikleri için, felsefe grubu derslerine olumlu görüş göstermektedirler.

Türk eğitim sisteminde, felsefe grubu derslerine gereken önem verilmemekte ve seçmeli ders olarak, öğretmen normu olmadığı sürece felsefe grubu dersleri seçilmemektedir. Yükseköğretim kurumları sınavında hem temel yeterlilik hem alan yeterlilik bölümünde

felsefe ve felsefe grubu derslerinin soru sayılarının düşürülmesinden de kaynaklı olarak, bazı öğrencilerin bu dersleri seçmeli ders olarak almak istemediği sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin, derslere daha çok TYT ve AYT sınavındaki soru sayısı açısından bakmak durumunda kaldıkları gözlemlenmiştir.

Dombaycı (2008), felsefeye karşı toplumda olumsuz algının var olduğunu çalışmasında belirtmiştir. Bu olumsuz algının, öğrencilerin felsefe grubu derslerini aldıktan sonra olumluya dönüştüğünü belirtmiştir. Felsefe grubu derslerin içeriklerinin yoğun olması, bazı öğrencilerin bu derslere karşı ilgisinin az olması, merkezi sınav sisteminde felsefe grubu derslerinin soru sayısının çok düşürülmesi, konuların bilişsel yoğunluğunun fazla olması, farklı öğretim yöntem ve tekniklerinin sınıfların kalabalık olmasından dolayı uygulanamaması gibi sorunlar öğrencilerin felsefe grubu derslerine karşı yaklaşımları etkilediği belirtilmiştir.

Araştırmada belirtilen sorunlara ek olarak felsefe grubu dersleri öğrenimi, farklı nedenlerden dolayı zorlukları da içermektedir. Öncelikle Türkiye’de felsefe grubu derslerine, bireylerin ve toplumun olumsuz bir bakış açısının olumluya dönmesini sağlamak gerekmektedir. Böylece toplumdaki olumlu bakış açısı öncelikle velilere ve öğrencilere etki edecektir. Bu sayede felsefe grubu dersleri özellikle ortaöğretim kurumlarında önem kazanacaktır.

5.2 Öneriler

1. Felsefe grubu derslerinin etkililiğinin artırılması için, öğrencilerin erken dönemde felsefe grubu dersleriyle tanışacağı öğretim programı oluşturulmalıdır.
2. Öğretim programı sadeleştirilmeli, bu süreçte öğretmen görüşleri alınmalı ve öğrencilerin ihtiyacı göre önünde bulundurulmalıdır.
3. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, ders öğretmenleri ve rehber öğretmenleri iş birliği ile, veliler ve öğrenciler için felsefe grubu derslerinin olumsuz olan algısını olumluya dönüştürecek seminerler düzenlenmelidir.
4. Millî Eğitim Bakanlığının, öğretmenlere yönelik düzenlediği hizmet içi eğitim seminerlerinin niteliği artırılmalıdır.
5. Millî Eğitim Bakanlığı ortaöğretim kurumları yönetmeliği güncellenmeli, seçmeli felsefe grubu dersleri zorunlu ders olmalıdır.
6. Öğrencilerin düşünme, sorgulama, olaylara farklı açılardan bakabilme düzeylerini artırmak için felsefe grubu dersleri ders saati artırılmalıdır.

7. Felsefe grubu derslerinin öğrenme- öğretme sürecinde, düz anlatım, soru-cevap, tartışma gibi tekniklerin yanı sıra web 2.0 araçları da bu sürece dahil edilmeli, öğrencilerin ilgisini artıracak uygulamalardan faydalanılmalıdır.
8. Felsefe grubu derslerinin, ölçme-değerlendirme süreci derslerin içeriğine uygun şekilde düzenlenmelidir. TYT ve AYT sınav sistemlerine uygun ölçme-değerlendirme süreci uygulanmalıdır.
9. Felsefe grubu derslerine yönelik araştırmalar, felsefe dersiyle sınırlı kalmamalı, araştırmacılar sosyoloji, psikoloji ve mantık dersleriyle ilgili araştırmalar da yapmalıdır.
10. Felsefe grubu dersleri öğrenimini kapsayan, okul türlerine ve alanlara yönelik araştırmalar çeşitlendirilmelidir.
11. Felsefe grubu derslerinin öğrenme- öğretme sürecinin etkililiğini kapsayan, uygulamalı araştırmalar, farklı alan seviyelerine göre karşılaştırılmalı olarak araştırılmalıdır.
12. Farklı okul türlerinde, felsefe grubu derslerinin etkililiğini içeren, öğrenci, öğretmen ve yönetici görüşlerine dair araştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akdağ, B. (2002). Ortaöğretimdeki felsefe derslerinin etkililiğinin öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15, 11-28.
- Arı, R. ve Deniz, E.M. (2006). *Sınıf yönetimi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Arslan, H. T. (2018). Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesi'ne felsefe öğreniminin yapılandırılması. *Atatürk Yolu Dergisi*, 16(63).
- Aşlamacı, I. (2014). Türkiye'nin İslam eğitim modeli: imam-hatip okulları ve temel özellikleri. *Electronic Turkish Studies*, 9(5).
- Aydemir, M. A. (2017). Türkiye'de imam hatip/li algısı: Bazı göstergeler bağlamında sosyolojik bir değerlendirme. *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities*, 1, (5) –27.
- Aydın, A.K. ve Çıtak, E. (2017). 2009 yılı felsefe öğretim programı program geliştirmenin temel unsurları kapsamında değerlendirilmesi. *Dört Öge*, 11, 67-90.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Baymur, F. (1994). *Genel psikoloji*. İnkılap Yayınevi.
- Bekiroğlu, H. ve Okan, N. (2018). İmam hatip okullarıyla ilgili yayımlanan çalışmaların incelenmesi: 2000-2018 yılları arası tezlerin bir meta sentezi. *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities*, 2, 157–183.
- Beydoğan, H. Ö., Cihan, M. ve Taşdemir, A. (2006). Lise felsefe öğretim programının öğretmen ve öğrenci görüşleri çerçevesinde değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 7(2), 17-37.
- Biçer, B. (2010). Türkiye'de Cumhuriyet öncesi dönemde Türk okulları ile Amerikan kolejlerinde felsefe grubu derslerinin öğretimi (1839-1922). *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 2(3), 195-211.

- Çakıl, S. (2022). *İmam hatip lisesi 11. sınıf öğrencilerinin felsefe dersine karşı tutumları* (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çalkap, M. (2019). *Ortaöğretim 10. ve 11. sınıf felsefe dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Çelik, H., Başer Baykal, N. ve Kılıç Memur, H.N. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeler. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*.<https://doi.org/10.146>, 8(1), 379-406.
<https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.8c.1s.16m>
- Dombaycı, M. A. (2008). *Türkiye’de ortaöğretimde felsefe öğretiminin değerlendirilmesi* (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Duman, E. Z., Avcı, S. S., Kadioğlu, S., Akman, E., Bulut, F., Yıldız, R. (2024). *K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli Kapsamında Felsefe Grubu Alan Becerileri: “Felsefi Metin İnceleme” Etkinlik Örneği*. *Milli Eğitim Dergisi*, 53(244), 2175-2196.
<https://doi.org/10.37669/milliegitim.130886>
- Duman, E. Z. ve Arslan, A. (2021). *Cumhuriyet’ten Günümüze Mantık Ders Saati Çizelgelerinin Analizi*. Duman, E. Z. ve Manav, F. (Ed.), *Felsefe Grubu Eğitimi Araştırmaları* (6. Bölüm, ss. 81-97) içinde. Ankara: Pegem Akademi
- Durakoğlu, A. (2017). Türkiye ve İtalya orta öğretimde öğretimin karşılaştırılması. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 1-15.
- Eroğul, N. (2021). *Ortaöğretimde Sosyoloji Öğretiminin Sosyolojik Düşünme Becerisine Katkısı Açısından İrdelenmesi*. Duman, E. Z. ve Manav, F. (Ed.), *Felsefe Grubu Eğitimi Araştırmaları* (14. Bölüm, ss. 225-246) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Günay, M. (2011). Felsefe eğitimi ve öğretimi üzerine. *Felsefe'nin Aynasında Siyaset, Özne Dergisi*, 8 (15), 163-167.
- Giddens, A. (2006). *Sosyoloji*. Ayraç Yayınevi.
- Gökberk, M. (1996). *Felsefe tarihi*. Remzi Kitabevi.
- Gültekin, Ş. ve Savaş, B. (2022). Lise öğrencilerinin felsefe dersine yönelik tutumları. *1. Ulusal İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Öğrenci Kongresi*, 35.

- Kadıoğlu, S. (2021). Felsefe öğretiminde mizahın yeri ve önemi. Duman, E.Z.ve Manav, F. (Ed.), *Felsefe grubu eğitim araştırmaları* (Bölüm 1, ss. 1-25) içinde. Pegem Akademi.
- Kanburoğlu, B. Ü. (2011). *Popüler kültür – din eğitimi ilişkisi: İmam hatip liseleri örneği* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Karateke, T. (2015). İmam-Hatip liselerinde yöneticilerin karşılaştıkları sorunlara yönelik nitel bir çalışma. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 145-171.
- Kaya, M., Bilgü, A. H., & Kuşakçı, S. (2020). İmam-hatip liseleri üzerinde kapsamlı bir literatür taraması. *Talim*, 4(1), 79-113.
- Kefeli, İ. (2011). Felsefe öğretiminde yeni bir model arayışı: Ayşe Teyze'nin çantası. *Jean Baudrillard, özel bölüm: Felsefe eğitimi ve çocuklar için felsefe, Özne Dergisi*, 8(14), 199-210.
- Kızıltan, Ö. (2012). Felsefe öğretimi sorunları ve yeni yaklaşımlar. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi: Journal of Research in Education and Teaching*, 1(4), Makale 36.
- Koç, C. ve Bahadır, S. (2022). On birinci sınıf öğrencilerinin felsefe dersine yönelik tutumları ve öğretmenlerin aynasından öğrencilere bir bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 64, 612-645.
- Küçükkurt, V. ř. (2006). *Lise ve dengi okullarda öğrencilerin felsefe dersine karşı olan tutumları ve başarıları arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Merriam, S.B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev.). Nobel Yayıncılık.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (2017). *TC Resmî Gazete*. https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011_KANUN.pdf
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2017). *MEB ortaöğretim kurumları yönetmeliği*. <http://mufredat.meb.gov.tr/>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2025). *MEB öğretim programları*. https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_02/21094122_yYnetmelik.docx
- Neuman, L.W. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yöntemler* (1. baskı). Yayıncı.

- Oktay, A., ve Şakar, Ö. (2014). *Ortaöğretim 11. sınıf felsefe dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi "Isparta Örneği"* (Yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Öktem, Ü. (2004). Osmanlı medreselerinde felsefe. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 15(15), 271-288.
- Özensel, E., Akın, M. H. ve Aydemir, M. A. (2012). *Türkiye’de imam hatip liseleri ve imam hatipliler algısı*. TİMAV.
- Sarı, M. (2019). *İmam hatip liselerini tercih eden öğrenci ve velilerin beklentileri ve bu beklentilerin karşılanma düzeyi (İstanbul/Pendik örneği)* (Yüksek lisans tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Subaşı, M. ve Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Sünbül, A.M. (2010). *Öğretim ilkesi ve yöntemleri*. Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Terlemez, V. ve Alpaydın, Y. (2019). İmam hatip lisesi öğrencilerinin imam hatiplik algısı ve deneyimlerinin incelenmesi. *Talim Dergisi*, 3(1), 103-130.
- Toktaş, F. ve Acuner, Y. (2004). İlahiyat fakültelerinde felsefe dersleri: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(17), 159-176.
- Ünsal, S. (2016). Ortaöğretim felsefe dersine yönelik öğretmen görüşleri: Kazanımlar, sorunlar ve çözüm önerileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 3171-3192.
- Ünsal, S., Korkmaz, F. ve Çetin, A. (2016). Lise öğrencilerinin “felsefe” kavramına yönelik metafor algılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), 1047-1064.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Nitel Araştırma Yöntemleri, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü*, 7-17.
- Yıldırım, A. (2013). Günümüz Türk toplumunda felsefeye yönelik olumsuz bakışın tarihsel arka planı üzerine bir inceleme. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 201-224.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yüksel, A. (2020). Nitel bir araştırma görüşmesi olarak: Görüşme. *Uluslararası Sosyal Bilimler Çalışmaları Dergisi*, 6(56), 547-552.

EKLER

EK-1: Aksaray Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurul İzni

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

Sayı : E-34183927-000-00000858790
Konu : Başvurumuz Hk.

Sayın: Tuba AYDIN

“İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Felsefe Gırubu Derslerine Yaklaşımları” başlıklı 2023/05-16 protokol numaralı başvuru 28.08.2023 tarihli toplantıda kurulumuz tarafından incelenmiş, Üniversitemiz İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Yönergesi’nde belirtilen etik ilkelere uygun olduğuna toplanmaya katılan üyelerin oy birliği ile karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin KAHRAMAN
Aksaray Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurul
Başkanı V.

Ek: İnsan Araştırmaları Etik Kurul Kararı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://e-belge.aksaray.edu.tr> adresinden 59fa5bd7-3e9e-4931-9e27-54ad9b94391 kodu ile erişebilirsiniz.
Bu Belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'nun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 59FA5BD7-3E9C-4931-9E27-54ADD9B94391 Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/aksaray-universitesi-cbys>

Adres: tarih Bölümü
Telefon No: 2882194 Faks No: 2882125
e-Posta: nyaygan@aksaray.edu.tr İnternet Adresi:
<https://www.aksaray.edu.tr/>

Ayrıntılı bilgi için: Necmettin AYGÜN
Profesör

EK-2: Aksaray Valiliği Araştırma İzni

T.C.
AKSARAY VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-76490249-605.01-86065858
Konu : Veri Toplama ve Anket İzni

04/10/2023

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: a) Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 21.01.2020 tarih ve 2020/2 nolu genelgesi.

b) Aksaray Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın 29/09/2023 tarihli ve E-45333631-302.08-00000868426 sayılı yazı ve ekleri.

İlgi (b) yazı ile; Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı 222267701 numaralı öğrencisi Tuba AYDIN "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Felsefe Grubu Derslerine Yaklaşımları" konulu veri toplama ve anket çalışmasını İlimiz Resmî İmam Hatip Lisesi idareci, öğretmen ve öğrencilerine ölçek uygulamak istemektedir.

Konu ile ilgili belgelerin ve anket sorularının incelenmesi neticesinde; Başvurunun Araştırma, Yarıştırma ve Sosyal Etkinlik İzinleri konulu ilgi (a) da kayıtlı Genelgede belirtilen usul ve esaslara uygun olarak yapıldığı anlaşılmış olup;

Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı 222267701 numaralı öğrencisi Tuba AYDIN'ın "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Felsefe Grubu Derslerine Yaklaşımları" konulu veri toplama ve anket çalışmasını İlimiz Resmî İmam Hatip Lisesi idareci, öğretmen ve öğrencileri üzerinde yapma isteği; çalışmanın gönüllülük esasına dayandığı gözönünde bulundurularak; ilgi (a) Genelge esasları dahilinde; eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmamak, sorumluluk okul/kurum idarecilerinde olmak, çalışmalarda müberrü ve imzalı materyalleri kullanmak, rapor sonuçlarını çalışmanın bitiminden sonra 30 gün içinde İl Millî Eğitim Müdürlüğümüze vermek ve uygulamanın 2023-2024 eğitim-öğretim yılı içerisinde tamamlanması koşuluyla, Müdürlüğümüze uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde, olurlarınıza arz ederim.

Metin ALPASLAN
İl Millî Eğitim Müdürü

EK : İlgili Dilekçe ve Ekleri (21 Sayfa)

OLUR
04/10/2023

Şeyma POLAT BALAK
Vali a.
Vali Yardımcısı

EK-3: Görüşme Protokolü (Öğrenci)

- 1- Felsefe grubu ders saatlerini diğer derslerin saatleriyle karşılaştırıldığımızda (meslek dersleri, kültür dersleri gibi) yeterliliğini nasıl değerlendiriyorsunuz? Açıklayabilir misiniz?
- 2- Felsefe grubu derslerinin içeriğini diğer derslerinizin içerikleri ile karşılaştırdığımızda neler söylemek istersiniz? Ders içerikleri hakkındaki düşüncelerinizi paylaşabilir misiniz?
- 3- Felsefe grubu derslerinde neler öğreniyorsunuz? Sizce bu öğrendikleriniz gündelik yaşamınızda size ne sağlıyor?
  - a. Felsefe grubu derslerinde öğrendiğiniz bilgileri gündelik yaşamınızda kullandığınız durumlar oluyor mu? Bu konudaki deneyimleriniz nelerdir?
- 4- Felsefe grubu derslerinin işleyiş tarzı hakkındaki görüşleriniz nelerdir? Bu derslerin öğretime süreçlerinin nasıl olmasını isterdiniz? Açıklayabilir misiniz?
- 5- Felsefe grubu derslerinin ölçme değerlendirme süreciyle ilgili düşünceleriniz nelerdir? Ölçme değerlendirme boyutunun nasıl olmasını tercih ederdiniz?
- 6- Farklı bir lise türünde (Anadolu lisesi, fen lisesi, güzel sanatlar lisesi gibi) öğrenim görmek ister miydiniz? Farklı bir lise türünde öğrenim görseydiniz felsefe grubu derslerine karşı deneyimleriniz farklılaşır mıydı? Bu farklılaşma nasıl olurdu?
- 7- Ders seçimlerinde size sunulan derslerden, felsefe grubu dersleri dışında başka dersler seçmek ister miydiniz? Bazı şubelerde felsefe grubu derslerinin seçilmemesi hakkında ne düşünüyorsunuz? Açıklayabilir misiniz?

EK-4: Görüşme Protokolü (Öğretmen)

- 1- Felsefe grubu dersleriyle ilgili öğrencilerle yaşadığınız deneyimler nelerdir? Sizce imam hatip lisesi öğrencileri bu dersleri niçin almalıdır?
- 2- Size göre öğrencilerin felsefe grubu derslerine görüşleri nasıl? Açıklayabilir misiniz?
- 3- Felsefe grubu derslerinin içeriği ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu derslerle ilgili sorunlar olduğunu düşünüyor musunuz? Sorun olduğunu düşünüyorsanız sizce;
  - a- Öğrencilerden kaynaklı sorunlar nelerdir?
  - b- Derslerin konusu ve içeriği ile ilgili sorunlar nelerdir?
  - c- Sosyal/ kültürel nedenler nelerdir?
- 4- Velilerin ders seçimi konusunda bilgilerinin olduğunu düşünüyor musunuz? Velilerin felsefe grubu derslerine yönelik görüşleri sizce nasıl? Açıklayabilir misiniz?

EK-5: Görüşme Protokolü (Yönetici)

- 1- Felsefe grubu derslerinin haftalık toplam ders saati içerisindeki yüzdeliği nedir? Bu konularda bilgi verebilir misiniz?
- 2- Felsefe grubu derslerine ilişkin görüşleriniz nelerdir?
- 3- Seçmeli dersler belirlenirken yürütülen süreç hakkında bilgi verebilir misiniz? Dersler seçilirken -öğrencilerin tercihinine göre, öğretmen norm kadrosuna göre gibi- nasıl bir süreç işlemektedir? Açıklayabilir misiniz?
- 4- Ders seçim sürecinde üst yönetimin (şube müdürü, din işleri genel müdürlüğü gibi) etkisi nasıl gerçekleşmektedir? Bu konudaki deneyimlerinizi paylaşabilir misiniz?
- 5- Felsefe grubu dersleri seçimine ilişkin öğrencilerle veya velilerle ilgili yaşadığımız olaylar/ durumlar/tecrübeleriniz nelerdir? Sizce velilerin veya öğrencilerin bu derslere ilişkin tepkileri nasıl? Açıklayabilir misiniz?

EK-6: Aydınlatılmış Onam Formu (Öğrenci)

Değerli Katılımcı,

Bu araştırmanın amacı, imam hatip lisesinde öğrenim gören öğrencilerin, bu okulda görev yapan öğretmen ve yöneticilerin felsefe grubu derslerine karşı görüşlerini incelemektir. Bu formun amacı, sizi bu araştırmaya katılmaya davet etmektir. Araştırmaya katılma kararımız tamamen gönüllülük ilkesine dayalıdır. Eğer araştırmaya gönüllü şekilde katılmaya karar verirsiniz bir defaya mahsus olmak üzere yaklaşık otuz dakika sürecek görüşmeye katılmayı kabul etmiş olacaksınız. Bu görüşmede araştırmacı sizden bazı demografik bilgiler isteyecek, ardından da araştırma konusu ile ilgili sorular soracaktır. Görüşme esnasında verdiğiniz cevaplar, ses kayıt cihazı ile kaydedilecektir. Bu kayıt işlemi, sizden toplanan verilerin çözümlenmesinin niteliğini artırma ve çözümlene sürecini kolaylaştırma amaçlıdır. Görüşme esnasında cevap vermek istemediğiniz sorulara yanıtlamayı reddedileceğiniz gibi arzu ettiğiniz herhangi bir anda görüşmeyi tamamen sonlandırma hakkına da sahiptir. Görüşme tamamlanmış olsa dahi verdiğiniz yanıtların araştırma sürecine dahil edilmemesini talep edebilirsiniz. Bu araştırmaya katılımınız size mali hiçbir yük getirmeyecektir. Öte yandan araştırmaya katılımın tamamen GÖNÜLLÜLÜK ilkesine dayalı olduğunu tekrardan belirtmek gereklidir. Ayrıca araştırmaya katılımınız sonucunda herhangi bir mali kazanç veya ödül elde etmeyeceksiniz. Görüşme esnasında verdiğiniz yanıtlar çözümlenecek ve alanyazına katkı sağlayacaktır. Bu araştırma kapsamında sizden yalnızca araştırma konusu ile ilgili bilgiler toplanacak, kişisel bilgileriniz istenmeyecektir. Araştırma konusu ile toplanan bilgiler de yalnızca araştırma amacıyla kullanılacak, başka hiçbir kişi veya kurumla paylaşılmayacaktır. Görüşme esnasında sizden bir takma ad seçmeniz istenecek. Araştırma bulgularının rapor edilmesinde seçtiğiniz bu takma ad kullanılacak ve böylece gizliliğiniz korunacaktır. Verdiğiniz yanıtlar şifre ile korunan bir bilgisayarda saklanarak gizliliğinize azami ihtimam gösterilecektir.

Gösterdiğiniz ilgi için teşekkür eder, iyi çalışmalar dilerim.

Lütfen seçeneklerden birini seçiniz:

( ) Bu bilgi ve olur formunda tanımlandığı şekliyle ve kendi rızamla bu araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

( ) Bu bilgi ve olur formunda tanımlandığı şekliyle ve kendi rızamla bu araştırmaya katılmayı kabul etmiyorum.

İsim:

Sınıf:

Tarih:

İmza:

EK-7: Aydınlatılmış Onam Formu (Öğretmen)

Değerli Katılımcı,

Bu araştırmanın amacı, imam hatip lisesinde öğrenim gören öğrencilerin, bu okulda görev yapan öğretmen ve yöneticilerin felsefe grubu derslerine karşı görüşlerini incelemektir. Bu formun amacı, sizi bu araştırmaya katılmaya davet etmektir. Araştırmaya katılma kararınız tamamen gönüllülük ilkesine dayalıdır. Eğer araştırmaya gönüllü şekilde katılmaya karar verirsiniz bir defaya mahsus olmak üzere yaklaşık otuz dakika sürecek görüşmeye katılmayı kabul etmiş olacaksınız. Bu görüşmede araştırmacı sizden bazı demografik bilgiler isteyecek, ardından da araştırma konusu ile ilgili sorular soracaktır. Görüşme esnasında verdiğiniz cevaplar, ses kayıt cihazı ile kaydedilecektir. Bu kayıt işlemi, sizden toplanan verilerin çözümlenmesinin niteliğini artırma ve çözümlene sürecini kolaylaştırma amaçlıdır. Görüşme esnasında cevap vermek istemediğiniz sorulara yanıtlamayı reddedileceğiniz gibi arzu ettiğiniz herhangi bir anda görüşmeyi tamamen sonlandırma hakkına da sahiptir. Görüşme tamamlanmış olsa dahi verdiğiniz yanıtların araştırma sürecine dahil edilmemesini talep edebilirsiniz. Bu araştırmaya katılımınız size mali hiçbir yük getirmeyecektir. Öte yandan araştırmaya katılımın tamamen GÖNÜLLÜLÜK ilkesine dayalı olduğunu tekrardan belirtmek gereklidir. Ayrıca araştırmaya katılımınız sonucunda herhangi bir mali kazanç veya ödül elde etmeyeceksiniz. Görüşme esnasında verdiğiniz yanıtlar çözümlenecek ve alanyazına katkı sağlayacaktır. Bu araştırma kapsamında sizden yalnızca araştırma konusu ile ilgili bilgiler toplanacak, kişisel bilgileriniz istenmeyecektir. Araştırma konusu ile toplanan bilgiler de yalnızca araştırma amacıyla kullanılacak, başka hiçbir kişi veya kurumla paylaşılmayacaktır. Görüşme esnasında sizden bir takma ad seçmeniz istenecek. Araştırma bulgularının rapor edilmesinde seçtiğiniz bu takma ad kullanılacak ve böylece gizliliğiniz korunacaktır. Verdiğiniz yanıtlar şifre ile korunan bir bilgisayarda saklanarak gizliliğinize azami ihtimam gösterilecektir.

Gösterdiğiniz ilgi için teşekkür eder, iyi çalışmalar dilerim. Lütfen seçeneklerden birini seçiniz:

( ) Bu bilgi ve olur formunda tanımlandığı şekliyle ve kendi rızamla bu araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

( ) Bu bilgi ve olur formunda tanımlandığı şekliyle ve kendi rızamla bu araştırmaya katılmayı kabul etmiyorum.

İsim:

Branş:

Kıdem Yılı:

İmam Hatip Lisesindeki Çalışma Süresi:

Tarih:

İmza:

EK-8: Aydınlatılmış Onam Formu (Yönetici)

Değerli Katılımcı,

Bu araştırmanın amacı imam hatip lisesinde öğrenim gören öğrencilerin, bu okulda görev yapan öğretmen ve yöneticilerin felsefe grubu derslerine karşı görüşlerini incelemektir.. Bu formun amacı, sizi bu araştırmaya katılmaya davet etmektir. Araştırmaya katılma kararımız tamamen gönüllülük ilkesine dayalıdır. Eğer araştırmaya gönüllü şekilde katılmaya karar verirsiniz bir defaya mahsus olmak üzere yaklaşık otuz dakika sürecek görüşmeye katılmayı kabul etmiş olacaksınız. Bu görüşmede araştırmacı sizden bazı demografik bilgiler isteyecek, ardından da araştırma konusu ile ilgili sorular soracaktır. Görüşme esnasında verdiğiniz cevaplar, ses kayıt cihazı ile kaydedilecektir. Bu kayıt işlemi, sizden toplanan verilerin çözümlenmesinin niteliğini artırma ve çözümlene sürecini kolaylaştırma amaçlıdır. Görüşme esnasında cevap vermek istemediğiniz sorulara yanıtlamayı reddedileceğiniz gibi arzu ettiğiniz herhangi bir anda görüşmeyi tamamen sonlandırma hakkına da sahiptir. Görüşme tamamlanmış olsa dahi verdiğiniz yanıtların araştırma sürecine dahil edilmemesini talep edebilirsiniz. Bu araştırmaya katılımınız size mali hiçbir yük getirmeyecektir. Öte yandan araştırmaya katılımın tamamen GÖNÜLLÜLÜK ilkesine dayalı olduğunu tekrardan belirtmek gereklidir. Ayrıca araştırmaya katılımınız sonucunda herhangi bir mali kazanç veya ödül elde etmeyeceksiniz. Görüşme esnasında verdiğiniz yanıtlar çözümlenecek ve alanyazına katkı sağlayacaktır. Bu araştırma kapsamında sizden yalnızca araştırma konusu ile ilgili bilgiler toplanacak, kişisel bilgileriniz istenmeyecektir. Araştırma konusu ile toplanan bilgiler de yalnızca araştırma amacıyla kullanılacak, başka hiçbir kişi veya kurumla paylaşılmayacaktır. Görüşme esnasında sizden bir takma ad seçmeniz istenecek. Araştırma bulgularının rapor edilmesinde seçtiğiniz bu takma ad kullanılacak ve böylece gizliliğiniz korunacaktır. Verdiğiniz yanıtlar şifre ile korunan bir bilgisayarda saklanarak gizliliğinize azami ihtimam gösterilecektir.

Gösterdiğiniz ilgi için teşekkür eder, iyi çalışmalar dilerim. Lütfen seçeneklerden birini seçiniz:

( )Bu bilgi ve olur formunda tanımlandığı şekliyle ve kendi rızamla bu araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

( )Bu bilgi ve olur formunda tanımlandığı şekliyle ve kendi rızamla bu araştırmaya katılmayı kabul etmiyorum.

İsim:

Branş:

Kıdem Yılı:

İmam Hatip Lisesindeki Çalışma Süresi:

Çalışılan Farklı Lise Türleri:

Tarih

İmza:

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU

Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		
1	Tez başlığı, tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, abstract, giriş, sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 7 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul/Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşlukları ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

İmza:

Danışman Adı Soyadı: